MIHAIL SADOVEANU

MIHAIL SADOVEANU

VIAŢA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Capitolul I.

ÎN CARE SE ARATĂ DE CE A TREBUIT SĂ VIE ŞTEFAN-VOIEVOD CEL MARE LA TRONUL MOLDOVEI.

Când în micul şi neînsemnatul principat al Moldovei a intrat Ştefan, fiul lui Bogdan, ca să apuce domnia, cursul anilor de la Hristos era 1457.

Tânărul domnişor era cu totul necunoscut. După asasinarea părintelui său trăise pribeag Ia curţi străine. Acuma venise cu ajutor de la munteni, cu partizani de ţară şi mercenari de strânsură. Faptul, întocmai la fel, se petrecuse în nenumărate rânduri în acel început de veac, cu alţi pretendenţi. Unii îşi aduceau sprijinul de Ia unguri, alţii de la Ieşi: zilele domniilor lor fuseseră puţine şi supuse blăstămului. Se afla acolo, lângă Dunăre, la marginea Europei şi a Sciţiei, un colţ nou de lume, de prea scurtă vreme întemeiat şi bătut de vânturi contrare. Mai sosea un nour de pulbere, din care amenința către scaunul Ţării, Suceava, o altă spadă, cercând norocul stăpânului ei.

Ceea ce numeau oamenii de atunci voinţa neclătită a Ivi Dumnezeu, hărăzea acelui braţ şi acelei spade un destin cu totul excepţional.

Ţara Moldovei se cuprindea atunci de la Pocuţia în lungul Carpaţilor până la Dunărea, Marea şi Nistru, ocol de 222 de mile geografice sau 274 de ceasuri cu piciorul de jur împrejur. După astâmpărul hoardelor, care, totuşi, nu-şi uitau de tot drumurile lor vechi de pradă, descălecaseră

aici domni şi boieri de peste munte, cu soţii lor, năzuind spre lărgime şi căutând să scape din strânsoarea regelui unguresc. Găsind pământuri grase şi păduri bătrâne, se lărgiseră pe văile apelor, spre câmpii. Sămânţa acelor oameni liberi era de vechi pământeni ai Daciei, grăind o limbă care amintea stăpânirea şi amestecul romanilor. De la munţii Apuseni la Maramureş, în tot nordul Ardealului, au rămas până astăzi vetrele de demult, ţinute de aceleaşi neamuri statornice din care se trag acei descăJecători.

La începutul veacului XV, a stătut Voievod în Suceava Alexandru, căruia i s-a zis cel Bun, din familia Muşat. Acest domn de ţară nouă a aşezat rânduieli după moda împărăţiei Bizanţului, împărţind dregătorii, punând căpitenii peste oşti, pârcălabi şi şoltuzi peste târguri şi cetăţi. A împuternicit cu hrisoave pe stăpânii vechi şi noi ai cuprinsurilor, a aşezat biruri şi vămi, a recunoscut privilegii găsite ale neguţătorilor străini, armeni, nemţi şi genovezi, gospodărind treizeci şi mai bine de ani cu pace şi cu tihnă. La trecătorile munţilor, spre ţara regelui ungur, găsise cavaleri nemţi, papistaşi după credinţă, pe care i-a respectat şi cu care a trăit în bună înţelegere. El însuşi a avut soţii doamne catolice; totuşi el a fost cel dintâi mare orânduitor al ortodoxiei" Astfel, într-un veac, oamenii din munte s-au dezvălit către câmpiE. Înmulţind satele, s-au răsfirat spre Prut şi NistrU. Îşi măsurau iazurile cu bătaia săgeţii, prâsăcile în poeni cu aruncătura baltagului, moşiile neamurilor cu ochii, din cel mai înalt ţanc cât cuprindeau privirile în patru vânturi, punând semne şi bătând bouri. Umblau cu turmele de la Câmpulung şi Trotuş până la Chilia şi Liman. Din cetăţile Nistrului, străjerii domneşti se uitau în pustiile tătarilor.

Nevoia de autoritate în aceste ţinuturi bântuite de invazii se întovărăşea cu un îmbielşugat folos pentru vistieria domnească: deoarece împrejurările europene şi heghemonia comercială a Republicii Veneţiene în Marea de Mijloc siliseră pe genovezi, biruiţi în interesele lor cardinale

de neguţătorii lui San Marc, să-şi caute spre orientul asiatic o cale continentală. Intovărăşindu-se cu nemţi şi Ieşi, având agenţi pe armeni şi greci, oamenii de afaceri de la Genova organizaseră concurenţa prin drumul tătărăsc, care acuma mergea în lungul Moldovei la Cetatea Albă, subt apărarea noului voievod. Un al doilea drum, pe la ocnele domneşti de la Trotuşi, ori pe la Braşovul Ardealului, se sfârşea la cetatea Chiliei. Din ambele porturi, corăbiile genoveze pluteau spre Caia. Privilegiile şi orânduielile întocmite în timpul lui Alexandru-Voievod Bătrânul arată, prin grija, preciziunea şi enumerarea amănunţită a articolelor cu taxele respective, importanţa acestui capitol fiscal pentru Domnie. Pământul virgin al Moldovei îşi dădea rodul lui în chip firesc; oile şi vitele albe se prăseau în imaşuri largi; unele mergeau la export pe calea mării, altele se îndrumau spre Danţig; companiile de comerţ de la Genova şi sucursalele lor de la Liov lăsau vistieriei însemnate câtimi de aur. Asemenea amestec de interese a sporit şi năzuinţa crailor Ungariei şi Poloniei de a păstra ori a impune influenţa şi suveranitatea lor asupra acestui mic însă bogat şi important principat.

Alexandru-Voievod Muşat a domnit deci cu bine şi prietinie ani treizeci şi doi chiar la începutul veacului. A avut la curtea lui o doamnă de la Ardeal; pe urmă una de la Cracovia, soră a însuşi regelui Vladislav. A împrumutat măriei sale craiului, ca să-şi poarte războaiele cu cruciaţii, o sumă însemnată de galbini, pentru care a luat amanet ţinuturi şi cetăţi leşeşti, şi-a făcut scrisorile de închinare după moda medievală cătră ambii suverani, şi a adormit, întru legea părinţilor săi, liber şi de sine stătător, poruncind să-i fie sălaşul de veci în sfânta mănăstire a Bistriţei, unde odihneşte şi acum.

Urmând oarecum pilda climatului din această parte de lume, care se desfăşură fără noimă şi-n salturi de tigru, amestecând anotimpurile, ploile cu viscolele, tornadele cu calmurile neclintite, revărsările de puhoaie cu secetele,

Domnia de la Moldova s-a tulburat îndată după moartea bătrânului. Vreme de un sfert de veac au urmat împărecheri, silnicii, prigoniri şi omoruri în familia domnească, sub privegherea şi grija regilor suzerani. %

Păcătoasa fire a oamenilor îndeobşte şi a pământenilor de la noi îndeosebi aţâţă la desfătarea răului atunci când trupul se lăfăieşte în huzur, iar înţelepciunea nu se vădeşte decât la sfârşitul nenorocirilor.

Blândul şi prea cinstitul Voievod Alexandru s-a îngrijit cuviincios de Doamnele sale; dar umblând ca să dreagă dreptăţile norodului, prin atâta bielşug de turme, bucate şi podgorii, s-a molipsit de voia-bună a tuturor întru nunta cu pământul feciorelnic, şi a lăsat copii din flori în multe părţi. Aşa că după ce coborâtorii săi legiuiţi au început a se împunge şi a se tăia, căutând ajutor la craii străini, s-au semeţit şi unii din copiii din flori, socotindu-se tot os din osul Voievodului răposat, cu acelaşi drept în faţa lui Dumnezeu.

Feciorul cel mai mare al lui Alexandru Bătrânul a fost Ilie, însoţit cu Maria, soră a reginei Poloniei. Din căsnicia aceasta s-au născut două vlăstare: Roman şi Alexandru. Al doilea fecior al Voievodului răposat se numea Ştefan.

Ilie, cumnat regesc, a stătut Domn în Suceava până ce, la uneltirile şi ameninţările fratelui său, s-a înduplecat să-i dea în stăpânire Ţara-de-Jos. Domnia aceasta dublă a durat până la 1444, când regele Vladislav Jagello a pierit în bătălia cea mare de la Varna, cu turcii, îndată Ştefan, văzând pe fratele său fără ocrotitor, a păşit asupra lui prinzându-1 în scaunul de la Suceava şi punând pe gâde să-i scoată ochii. Roman, feciorul orbitului, cu fratele său Alexăndrel şi cu maica sa, scapă în Lchia, punându-se subt aripa unchilor şi neamurilor din Republică.

În ţară, Ştefan ucigaşul îşi împarte domnia cu Petru, al treilea frate, mai mic, până ce Roman, cu oaste leşască, vine asupra lui în Suceava, îl prinde şi îl descăpăţânează. Petru fuge în Ardeal, se întoarce cu sprijin de la Ioan Corvin, voievodul acelei ţări şi alungă pe nepotul său. Nu mult după

aceea Roman, pribeag în Polonia, moarE. Îndată Doamna Maria, maica sa, sumuţă asupra Moldovei pe Alexăndrel, al doilea copil. Partizanii Ieşi îl pun pe acesta în scaunul Sucevii şi de acolo Alexăndrel-Vodă cade la împăcare cu un unchi al său Petru Aron, îngăduindu-1 să domnească în parte.

Atuncea, „dacă-i vorba pe-aceea", cum spun moldovenii, s-a sculat un fecior din flori dintre cei sămănaţi de Voievodal bătrân. Numele lui era Bogdan. Acesta a fost tatăl lui Ştefan, despre care vorbim noi aici. Venind împotriva Domniei cu oaste, alungă tovărăşia lui Alexăndrel şi Petru Aron. Ambii aceştia pribegesc, după datină, la Ieşi. După un timp Petru Aron, mai harnic, calcă hotarul cu pilcuri de călăreţi şi găseşte în câşlegile de toamnă, la vreme de noapte, în petrecere de nuntă, pe Bogdan Vodă, în sat la ReusenI. Îl prinde în arcan, îl aruncă între mercenarii săi şi, la lumina faclelor, pune să i se reteze capul.

Într-acea spaimă s-a aflat faţă şi Ştefan-sin-BogdanVodă, fiind încă domnişor tinerel, în petrecere cu părintele său. Găsindu-şi scăpare prin învălmăşeală, a fugit cu puţini soţi şi boieri credincioşi şi a aflat sălaş la munteni. Acolo, în acea parte, trăia şi maica sa Oltea, de neamul ei din Ţara Românească.

Iată, sfârşitul sbuciumelor ca şi alinarea vijeliilor „stă ca-ntr-o taină a unei flori. După atâtea morţi şi zvârcoliri, după atâta lipsă de lege şi braţ de stăpânire, norodul *şi boierii trebuiau numaidecât să scornească vorba despre schimbarea domnilor, şi să cunoască înţelepciunea ei. Deci erau doritori de un domn adevărat. Negreşit, nu-1 puteau cunoaşte pe acesta în fiinţa tânărului domnişor venit din necunoscut. N-avea înfăţişare nici de uriaş, nici de balaur: era scund la trup; numai ochii lui ca apa de munte aveau ascuţime şi tărie. Nu s-ar fi mirat dacă a doua zi ar fi căzut altul din nouri, ca să-i ia locuL. Însă înţelegerea lor, deşi ageră, era scurtă. Ei nu puteau pătrunde ascunzişul de şapte ori învăluit al lucrărilor lui Dumnezeu.

După cum după vârtejuri şi nesiguranţe se aşează crugul vremii, aşa sta să se aşeze domnia tulburată a Moldovei. Nu pentru că ţara cuprindea în ea alcătuiri minunate; nu pentru că neamul care o descălecase era prea viteaz, prea dibaci în meşteşuguri ori prea înţelept; nici pentru că ar fi avut un drept deosebit.

Daco-romanii de odinioară, umiliţi de un mileniu de loviri ale invaziilor, întorşi la fondul lor de civilizaţie primară, însăA păstrând în ei demnitatea şi amintirea nedesluşită a unei nobleţi, căutaseră aici peste munte o regiune de dezvoltare liberĂ. Înţelepciunea cea mai presus de toate a Celui Etern trebuia să le dea un impuls de viaţă pentru restriştea îndelungă a vremurilor ce aveau să vie.

Grupele umane n-au toate aceeaşi chimie sufletească şi acelaşi destin. Unele au avut soarta să umble din loc în loc pe uscat şi pe mări, schimbând producte, făcând negoţ şi întemeind oraşe. Altele şi-au mişcat turmele şi sălaşele din furnicarul Asiei, bătând războaie şi cutropind alte neamuri, agonisindu-şi bunurile lumii cu sabia. Totuşi cei dintâi au rămas mai presus cu agerimea vicleniei loR. În sfârşit, sunt neamuri care prind rădăcină în pământ ca pădurile şi ca ierburile. Acestea se ridică din furtuni şi din puhoaie, stăruind, aşteptând şi pentru ele de la Dumnezeu plinirea timpului.

Asemenea neamuri nu ară morminte altora, nu deschid puhoaie de sânge şi nu clădesc piramide de leşuri; nici nu adună în haznale aurul lumii. Nu se bucură de bunuri prea mari şi de fală prea înfloritĂ. Viaţa plugarului şi a păstorului statornic e mărginită; e ordonată de apusuri şi asfinţituri, de anotimpuri, de vatra familiară şi de mormintele strămoşilor. Mulţămirea lui materială e mediocră; de aceea îşi creează bunuri sufleteşti. Religia şi legenda, cântecul şi tradiţia sunt pentru el bunuri mai substanţiale decât aurul.

Din această categorie inferioară s-a întâmplat să fie pământenii aceştia din Dacia şi din preistorie. Dezvoltarea lor finală, pentru destinul care ne poartă pe toţi în spirala

ascendentă a umanităţii, era dintru început hotărâtă de Dumnezeu. Eliberarea în vlăstare nouă trebuia să fie urmată de o impulsiune de energie, care să ajungă pentru trei veacuri. Forţa de inerţie avea să fie reluată abia în timpurile nouă, când seminţia întreagă s-a închegat din instinct, pregătind elaborarea unei conştiinţi depline şi a unei meniri.

Aceasta e una din explicaţiile ascunse ale ivirii lui Ştefan-sin-Bogdan-Voievod la tronul Moldovei.

Mai sunt şi altele.

Capitolul II.

DESPRE PUTERILE RĂULUI CARE S-AU RIDICAT ÎMPOTRIVA LEGII LUI HRISTOS ŞI DESPRE UN JURĂMÂNT AL UNUI TÂNĂR VOIEVOD; DESPRE CREDINŢA DE DEMULT ŞI O POVESTE CU SFÂNTUL IOAN DIN PEŞTERĂ; DESPRE BLÂNDEŢA NOROADELOR ŞI PRINŢILOR DIN EVUL MEDIU.

În una din serile acelui trecut care ni se pare pentru totdeauna pierit, din care totuşi rămân amintirile ca nişte alcătuiri vii şi de sine stătătoare, umblau cătră limanul Moncastrului Bogdan Muşat şi coconul său Ştefan, fiind pribegi şi sărmani în moştenirea Moldovei.

Călări şi fără slujitori după ei, mergeau în pas după arşiţa zilei, sfătuind. La dreapta lor se clătina aria mării, împunsă de boldurile de lumină ale constelaţiilor. Dinspre Trapezuntul Asiei se rumenea răsăritul lunii. De cătră miezul nopţii, din stepă, adia un vânt subţire, cu miros de ierburi pârjolite.

Peste Marea sunt stăpâne vânturile, zicea Muşat; însă dincolo, unde s-arată acuma luna, %ţine buzdugan de poruncă Bogdihan, împăratul tătarilor.

Şi-n partea de unde îne cenuşă de pojar? întrebă Ştefan.

Acolo sunt nohaii, până la Crâm şi la Or, tot ai aceluiaşi împărat, despre care prostimea povesteşte cum că ar avea cap de câne şi numai un ochi în frunte; însă şi el e om ca şi

noi, fără decât mai puternic, având subt ascultare toate cuprinsurile, până Ia marginea pământului.

Şi decât el nu-i mai mare nimeni?

Este cineva mai mare, zâmbi Muşat către feciorul săU. În fiecare noapte, la poarta oricărui palat de Domn ori de împărat, poate sosi îngerul morţii. Bate cu toiagul de trei ori, arătând că timpul omului e mărginit.

Ce se-ntâmplă? se răsuci coconuL. În locul lui Han-Tătar cel vechi se ridică altul nou.

Se ridicĂ. Însă vine un ceas când Domnul-Dumnezeu face un semn. Atuncea seminţiile de pradă stau şi se alină. Scrie la psaltire: Cel Etern împărăţiile ca pleava le vântură. Şi tot acolo, despre soarta omului: un vânt îl suflă şi nu mai este; şi nu i se mai cunoaşte nici locul!

Coconul cel tânăr cugetă un răstimp:

Atuncea, măria ta crezi că e mai bine să ne ducem la mănăstire la Neamţu, dacă toate sunt deşertăciune?

Ba nu, zâmbi iarăşi Muşat, căci această ţară e o grădină care a rămas fără stăpân. Poate Dumnezeu te-a menit pe domnia ta grădinar. Cărările noastre, urmă Bogdan Muşat, acuma sunt încâlcite şi primejdioase, mestecăm amărăciune şi ne adăpăm eu lacrimi; descălicăm în primejdie, odihnim între năluciri; însă eu, fiind prim-născut al odihnitului între fericiţi Alexandru-Vodă, am drept la moşie, iar dreptul meu este şi al domniei tale. Nădăjduiesc că Dumnezeu ne va pune la locul nostru. Nu uit nici într-o zi să îngenunchez la mila lui, cerşindu-i dreptate. Vom descălica deci şi în astă-sară la o mănăstioară de ceamur pe care o cunosc şl unde voi găsi un prietin. Ţi se pare calea grea şi drumul lung?

Înţeleg, Doamne, că nu-mi vorbeşti de drumul până la Cetate, ci de cel până la Suceava. Nu mi se pare lung, căci ai să-mi istoriseşti iar cum a ajuns Ghinghis-Han de la un sălaş sărac de şapte căruţe la cea mai mare putere, împărat peste kitai şi peste toate seminţiile.

Am să-ţi spun, răspunse Muşat; şi aceasta să fie o taină a domniei tale.

Istorisirea din acea sară privea cariera înfricoşată a călăuzului hoardelor tataro-mongole, care se ridicase cu două veacuri şi ceva înainte din smârcurile sibiriene de sub munţii Altai. Rumeneala de incendiu a lunii, tremurul mării sub răsfrângerea căii lactee erau semne legate de amintirea marilor hoarde. Acest colţ al Dunării şi ai Mării a fost ca o strungă pe unde s-au grămădit toate năvălirile veacurilor, bătând repetat, ca şi crivăţurile şi viscolele, întâi în troianurile vechilor străjeri ai Romei, apoi în adăpostul munţilor. Cum se alinau spulberele, populaţiile din vechi statornice ieşeau la luminişuri, ca roii cei grăbiţi din luna lui mai. Acolo era o poartă a pustiului. Cum o treceau, mongolii îşi puteau priponi caii slăbiţi la iarbă grasĂ. În valea Dunării şi a Şiretului erau gropile cu orz, grâu şi mălai ale plugarilor. Dincolo de munţi, băile de aur. Cătră Bizanţ, ori cătră Roma, fantasme de palate şi haznale de juvaeruri.

Deci cu două veacuri jumătate înainte, se ridicase Ghinghis, organizând hoardele tătărăşti şi crescându-şi puterea. Cu trei sute de mii de călăreţi bjjie echipaţi, cu rezerve şi parcuri de căruţe îndărăt, cu cercetaşi ageri şi spioni cu multă pricepere întrebuinţaţi în regiunile de invazie, a supus China, întinzându-se peste deşertul Gobi şi peste munţii cei mari pană la perşi şi turcomani. Unul din căpitanii lui cei mai destoinici, Sabetai-Behadâr, a răzbit la Marea Caspiei, de acolo la Volga şi la poarta stepei. A intrat în cam, pia Dunării, a străbătut munţii asupra Ungariei, a învăluit graniţa Europei de cătră Polonia; capetele de coloană au străpuns ţinuturile până la posesiunile Veneţiei. Faima acestor călăreţi nouroşi, împlătoşaţi în piele neagră de bour, era susţinută de repeziciunea cu care străbăteau cuprinsurile, de bătaia arcului şi a lăncii lor, şi de spaima rachetelor de pulbere de puşcă* – născocire chineză, pentru întâia oară văzută în Europa evului mediu; în sfârşit, acolo unde întâmpinau împotrivire, de dezastrul uciderii în masă şi al pojarurilor totalE. În preajma Cetăţii Albe,

Sabetai a pus semn înaintea cortului lui flamura şi suliţile încrucişate, dând pământul Moldovei în pradă şapte zile.

După ce Dumnezeu a odihnit pe Ghinghis-Han cu robii, femeile, tezaurul şi armele sub turn de lespezi, într-un gorgan al pustiei, a aşteptat să vadă ce înţelepciune aduce oamenilor această arătare. Oamenii, afară de spaima lor, nu înţeleseseră nimic. Atunci, după două veacuri, adică îndată după aceea, s-a ridicat iarăşi asupra omului, cu alte hoarde de tătari, Timur. Sabia trebuia s-o poarte cu stânga, căci de dreapta era câş. Era beteag şi la picior în aceeaşi parte, din lovituri de suliţă la învălmăşeală de război în tinereţă, de aceea era poreclit Lene, adică Şchiopul. Semnul lui la picior arăta că trebuie să se oprească şi el. Sabia nu-i era îngăduit s-o poarte cu mâna hărăzită dreptăţii.

După ce în kuriltai, adunare a războinicilor, şi-a dat nume de Saheb-Keran, adică stăpân al lumii, şi-a deslănţuit şi el hoardele. A bântuit Industanul, Persia, Siria şi Babilonul; printr-o lături a mărilor a lovit pe turci, iar prin alta căpitani ai lui au ieşit la aceeaşi poartă unde poposise Behadâr-Sabetai. Iarăşi s-a pus semn flamura şi suliţile, dându-se pârjolului şi prăzii pământul oamenilor statornici. Din această năvălire au rămas tabere şi sălaşuri tătărăşti la Crâm şi dincolo de Volga, ipână la Marea Caspiei.

Când Bogdan Muşat era cocon de vârsta feciorului său, se aflau oşteni cărunţi la curtea lui AlexandruVodă, care apucaseră pe Timur Şchiopul şi vorbeau despre războaiele lui. Ca şi hanul cel dintâi, supusese jumătate de Europă şi Asia sub ascuţişul fierului. Menirea lui, ca şi a lui Ghinghis, era să fie o pedeapsă a lumii. Ca şi celălalt, Timurlenc nu urmărea să statornicească o altă rânduială socială, ori o lumină a unei credinţe nouă; nu părea a fi decât un vârtej de distrugere.

La asediul cetăţii Sivas, în India, locuitorii i-au trimes întru întâmpinare o mie de copii îmbrăcaţi în alb, ca să ceara iertare. Timur a poruncit ˇsă fie sfărâmaţi în copitele cailoR. În Georgia au curs puhoaie crunte pe treptele munţilor din

şapte sute de sate. La Babilon, măcelul a ţinut două zile, până ce a fost ucis şi ultimul cetăţean. O sută douăzeci de movili de capete au fost atunci clădite în câmpie. La Sebsvar, în India, după un măcel la fel, a rânduit să fie zidiţi în turnuri cinci mii de prizonieri vii. La Delhi a pus sub sabie o sută de mii de robi cu care nu avea ce face în acea clipă. Capul lui mare, cu obraz pistrui şi barbă lungă, privea duşmănos asupra lumii. Urechile lui nu primeau gluma şi poveştilE. Îi plăceau numai oamenii înţelepţi şi cărturari, pe care-i tăia cu aceeaşi uşurinţă *ca şi pe cei proşti. Nimene n-a înţeles cărui Dumnezeu se închină. Mormântul lui de la Samarcand s-a pustiit, nu târzie vreme după aceea, în patru vânturi.

În acel timp, când a izbit pe turci, a bătut în crâncen război la Ankara pe Baiazid-Sultan, prinzându-1 şi închizându-1 într-o cuşcă cu gratii de fier, pe care o purta după el în expediţii. Iar hoardele lui din răsărit au pătruns până la împărăţia nemţească, după ce au aşezat în lungul Nistrului, pe drumul neguţătorilor, în ţepuşe, trupuri de bătrâni cu barba alba şi de femei cu pruncii la sân. Bărbaţii şi feciorii câţi au fost prinşi au fost duşi sub harapnic în robie la Crâm şi la Volga. Puţini s-au întors, urmând calea aceloraşi stele, care licăreau pe creţurile* mării, în sara aceea când Muşat spunea aceste poveşti coconului său.

De ce a ieşit asupra lumii spaima lui Han-Tătar? Arătau oamenii vechi că atât Ghinghis cât şi Timur nu sunt decât forme schimbătoare ale aceluiaşi demon, care lucrează asupra creştinătăţii. Căci legea lui Hristos a fost ca o lumină de dragoste asupra lumii, iar aceştia sunt oşteni ai întunericuluI. Împotriva lor şi a altora nu poate fi armă mai tare decât însuşi Adevărul pe care 1-a predicat Fiul lui Dumnezeu pe acest pământ al răutăţii. Praporele unei oşti împotriva păgânilor nu pot avea cusută pe ele altă icoană decât pe a sfântului Gheorghe străpungând balaurul. Grădina aceasta aşa de bântuită, la marginea mării şi a pustiului, are nevoie într-adevăr de un stăpân, care s-o

statornicească în hotare, să clădească în ea lui Dumnezeu cel adevărat case de stâncă şi să-i orânduiască oşteni care s-o păzească şi s-o păstreze ca pe o cetăţuie a Binelui împotriva Demonului negru.

Căci iată, acuma se proţăpeşte împotriva creştinilor încă un duşman. Asupra lumii vin otomanii.

C u ani mai târziu, după ce Ştefan rămăsese pribeag şi orfan, şi mai pe urmă, când se aşezase Voievod, îşi aducea aminte, în ceasurile de mâhnire, de vorbele spuse într-o noapte de vară în preajma mării. Descălecând la o bisericuţă umilită zidită din glod şi slujită de uw monah în zdrenţe, îngenunchiase lângă părintele său, plecându-şi fruntea şi hărăzindu-se fierbinte lui Hristos, pentru slujba dreptăţii. Pe atuncea, la Domnia urdiilor turceşti era Sultan Murat. De atunci, în locul aceluia păşise Mahomed, căruia îndată i-a ieşit faimă şi poreclă de cuceritor, care în limba turcească se cheamă El-Fatâh.

Oştenii aceştia ai prorocului minciuni de la Meca se arătaseră în Anatolia şi în vederea Bizanţului cu un veac în urmă. Rupseseră bucată cu bucată din împărăţia grecească, păşiseră peste Helespont şi peste Marmara năzuind întâi la Dunăre. Aşezaseră sultanat la AdrianopoL. Îşi trimiseseră oştile asupra voievozilor creştini şi asupra ţinuturilor împăratuluI. Înainte de a detuna scaunul lumii Ţarigrad, îl împresurau de pretutindeni, slăbindu-i apărările. Pe uscat băteau Grecia veche, Sârbia şi Bulgaria; pe mare prigoneau corăbiile de negoţ ale veneţâenilor. După ce vor rupe porţile şi zidurile duble ale Constantinopolului, năzuinţa lor era către celălalt scaun al creştinătăţii, Roma, Fusese, cu patru ani înainte de 1400, o mare bătălie la cetatea Nicopolei, unde se strânseseră oştile creştinătăţii, într-o cruciadă a timpului îndemnate de glasul papei şi de ambasadele dibace ale Veneţiei. Şi cavaleri nemţi şi franţuji, şi boieri unguri şi ardeleni şi munteni, şi mercenari albanezi şi italieni fuseseră învăluiţi şi stropşiţi de noianul păgânilor. Se mai ridicase o oaste mare a creştinătăţii la anul 1444, la

care a stat căpitenie şi Ion Corvin, viteaz al acelor timpuri. Dând război la Varna, otomanii au rămas iarăşi stăpâni şi biruitori, încât între movilele de morţi a fost aflat şi trupul lui Vladislav, craiul leşilor. A ieşit atunci dreptate vorbei unui înţelept rabin de la Solunt cu numele Akiba, care dovedise că anul nu-i prielnic, deoarece numerele lui adunate dau o sumă ciudată.

La 1453, care cuprinde tot numărul nefast 13, după prorocirea aceluiaşi Akiba, Mahomet II, având vârstă numai douăzeci şi trei de ani, a spart prin miazănoapte cetatea Constantinopolului, cucerind-o şi dând în pradă oştenilor săi comorile publicE. În acel măcel a pierit cel din urmă împărat, Constantin Dracoses.

Aşezându-se în scaunul împăraţilor bizantini, El-Fatâh şi-a întors ienicerii cu faţa către asfinţit, unde din douăzeci şi opţ în douăzeci şi opt de zile se arată pe cer semiluna. Menirea lor era să se ducă până subt ea în împărăţiile apusene, să aşeze geamia cea mai bogată pentru Alah şi profetul săU. În vârful ei va străluci însuşi juvaierul ceresc.

Palatele şi bazilicele Bizanţului au fost despoiate, statuile de aur au fost topite, hipodromul şi forul Augusteon au fost invadate de căruţele nomazilor; în palatele împărăteşti şi-a aşezat curtea al şaptele sultan, destinat să stea acolo prin puterea acestui număr fatidic; caravanele au adus vreme de nouăzeci şi nouă de zile în serai prăzile lumii răsăritene, grămădindu-le în haznale. Cazangiii au bătut pe nicovală cel dintâi tron de aur al retirăzii măritului Sultan, umbră a lui Alah pe pământ, deosebit astfel şi despărţit de ceilalţi ticăloşi oameni chiar şi în clipa celei mai modeste retrageri.

Cele mai înfricoşate armii au ieşit de la Poarta împărăţiei nouă. Grecia şi Sârbia au fost puse sub fier în 1459. Împărăţia de la Trapezunt a celor din urmă Paleologi şi Comneni a fost răsturnată în 1461. Rând pe rând au căzut insulele Mediteranei până atunci sub stăpânirea veneţienilor. Bosnia şi Albania, zonă de influenţă a aceleiaşi republici a nobililor neguţători ai lui San Marc, au cunoscut

prada şi robia şi şi-au plecat grumazul. De la Persia, prin Georgia şi Circasia, pestf Marea Neagră până la unguri şi Ieşi şi până în Dalmaţia, tuiurile cu cozi de cal se aşezau în cetăţi, şi beglerbeii lui Mahomet primeau la picioare tributul ghiaurilor.

El-Fatâh era nu numai un sultan norocos şi viteaz, ci şi prea înţelept. La aşezarea sa în locul tatălui său Murat, ca să nu mai fie niciodată pricină de discordie şi împărechieri, poruncise muţilor seraiului său şi ienicerilor să strângă în juvăţ şi să împuţineze de cap pe toţi fraţii şi unchii săi şi pe toţi copiii acelor fraţi şi unchi. Cel dintâi vizir era în faţa sa ca cel din urmă rob: putea să piară la o clătire de deget. Garnizoanele fidele ale cetăţilor, soldaţii eroici ai principilor, care-şi respectau cuvântul după proasta tradiţie cavalerească, erau neapărat înecaţi în sânge. Stăpânii încununaţi de la Trapezunt, din Bosnia, din Lesbos, de la Atena au fost târâţi în ştreang de cozile cailor. Insă prostimea care cădea cu fruntea în pulbere dobândea îndată milă. Nu-i era greu să deosebească, prin emisarii săi greci, toate interesele de vanitate care agitau pe unii prinţi ai: Europei, nici interesele permanente comerciale ale veneţienilor, care predicau în lume cu lacrimi război sfânt, adăogind pe sub mână aur argumentelor sentimentale. Zdrobea pe viteji, trata cu vanitoşii, zâmbea veneţienilor, despoindu-i de colonii şi risipindu-le contoarele.

Judecata lui fără cusur au aflat-o apusenii prin pictorul Gentile Bellini, pe care l-au trimes marelui Padişah veneţienii, ca să-i zugrăvească nobila înfăţişare, pentru galeriile lor de artă. După războaie, în care pieriseră soldaţii naţiilor, nobilii lagunelor găsiseră cu cale să încheie pace cu clauze comerciale şi ambasada artistică apărea ca un omagiu dezinteresat şi amical.

Deci pictorul, având nevoie de modele, le-a găsit pe toate cele vii, între care se afla însuşi Padişahul, între covoare, vitralii şi auR. Însă văzându-1 că stă la îndoială asupra jertfelor şi mai cu samă asupra capetelor fără trup,

stăpânul cel mare a poruncit unui icioglan să îngenunche numaidecât. Altul a înaintat şi, după un semn, i-a retezat capul. Rareori pictorii apuseni s-au bucurat de asemenea modele.

Bostangiii îngrijind să sosească la masa slăvitului Sultan cel dintâi cantalup trufanda, s-a întâmplat ca unul din copiii sufrageriei, mai lacom, să-şi însuşească şi să ospăteze în ascuns fructul. Când stăpânul n-a găsit pe talerul său ceea ce i se vestise de către medelnicer, şi-a încruntat sprinceana cu mare mânie. A chemat în faţa slăvitei sale feţe pe cei optzeci de copii de slujbă în acea zi şi a poruncit să se arate vinovatul. N-a răspuns nimeni. Pe loc strălucirea sa a găsit soluţia cea mai bună ca să afle pe vinovatul de lăcomie. A fost adus gâdea care a prins a lua rând pe rând copiii din şirag spintecându-i. La al douăzeci şi optulea, Pa-] dişahul a putut a-i cunoaşte în măruntaie cantalupuJnemistuit încă.

Pictorul a îngenunchiat a doua zi, cerând augustului său model, cu lacrimi, învoirea de a se întoarce numaidecât la Veneţia.

El-Fatâh era un înţelept care ştia să se folosească de fanatismul osmanlâilor săi şi care dovedea în orice clipă osârdia sa pentru Profet; însă în cămara sa intimă avea rezerve; şi relaţiile lui cu patriarhul ortodox au fost dintre cele mai blânde, lăsând adevărului celui din urmă prestigiul său neviolat.

La acest arhanghel negru, fiara despre care a vestit sfântul Ioan, cugetase cu inima bătând coconul cel tânăr, îngenunchiat lângă părintele său, pe când monahul din mănăstioara de ceamur slovenea vorbele prorocirii din Apocalips: „Vai! vai de tine! cetatea cea mare a Babilonului, cetatea cea tare! că într-un ceas a venit osânda ta!”.

„Şi neguţătorii pământului vor plânge şi se vor boci”.

III.

Vremurile erau într-adevăr aşa cum le arătau de mai de mult scrisorile sfinte.

„Cine-i hiara aceasta? cuvintează Arătarea Teologului, şi cine poate să se bată cu dânsa? I s-a dat o gură care grăia cu trufie şi cu hulire; şi i s-a dat putere să lucreze patruzeci şi două de luni. Şi i s-a mai dat să facă război cu sfinţii şi să-i biruiască; şi i s-a mai dat putere peste toată seminţia şi poporul şi limba şi neamul”.

„Cine are minte, să socotească numărul hiarei, căci acest număr e nume de om, şi numărul ei este şase sute şaizeci şi şase”.

Moişa, filosoful de la Moldova, socotise şi găsise că toate numele împăraţilor porniţi de la prorocul minciunos răspund numărului arătat, căci el înseamnă fără odihnă, fără închinare, fără duh; puterea pulberii şi cărnii, desfătarea între oameni a lui Satana.

Toate sunt trebuitoare, pentru ca oamenii să vadă calea înţelepciunii. Privind spre lumina care se deschide subt arcul ei, şi astăzi stă Ştefan-Voievod la Putna, în icoană, cu capul aplecat şi mâinile încrucişate. Astfel s-a visat soldat al Adevărului. Pe când neguţătorii cei întristaţi, adică veneţienii, care covârşeau marea cu corăbiile lor şi adunau banii noroadelor, urmăreau cu ochi ageri progresul marelui Sultan.

Pentru ei, Mahomet era o forţă care trebuia oprită cu orice preţ; altfel domnia lor asupra Europei era ameninţată.

Republica lagunelor, fondată cam o mie de ani în urmă, se dezvoltase încet-încet, agonisnd întâi comerţul Adriaticei. Pe urmă ieşise în Mediterana, cucerind porturile şi afacerile până la Levant şi Egipet, luând locul grecilor şi al vechilor fenicieni. Cumpănind cu răceală foloasele, în vremea cruciaţilor, deodată se arătase sprijinitoare a credinţii, oferindu-se a purta în Orient pe luptători cu flota ei. Negreşit, cea dintâi măsură pe care a luat-o a fost ca să încaseze preţul transportului, şi a doua să încarce cu aromate corăbiile, ca să realizez^ de la cei rămaşi acasă alt câştig. In bătăliile cu necredincioşii, soldaţii lui Hristos au cucerit pământuri şi limanuri, în care neguţătorii s-au silit

îndată să întemeieze case de negoţ. Oştenii au fost scoşi după aceea de acolo; neguţătorii însă au rămas, alcătuindu-se cu alţi neguţători; şi unii şi alţii neavând decât singura lege a banului. După ce au cucerit în cursul vremii ţinuturile, coastele şi ostroavele, bătând şi depărtând „de la câştig pe toţi fraţii lor creştini şi mai ales pe genovezi, după ce au acoperit cu zărăfiile lor Bizanţul şi Alexandria, deodată au văzut târându-se din umbra Asiei asupra lor fiara otomană. Doctori învăţaţi de la Veneţia îndată au semnalat-o, arătând primejdia pentru credinţă. Dar primejdia era mai cu samă pentru corăbiile de negoţ.

Într-adevăr, sultanii le-au strâmtat locul şi le-au împuţinat căile. Iar Mahomet II, cucerind Constantinopolul, pe veneţieni i-a izgonit cei dintâi. După războaie cu Sultan-Baiazid şi Sultan-Murad, au urmat altele cu Sultan-Mahomet. Mercenarii republicii se băteau în toate cetăţile de pe coaste şi din insule, cu mare vitejie, căci erau bine plătiţi. Craii şi împăraţii, solicitaţi de cei mai dibaci diplomaţi pe care i-a cunoscut lumea, au primit să-şi jertfească oştile la Nicopole şi Varna, în Sârbia şi Ungaria. S-a găsit şi-un viteaz dintr-o mie şi una de nopţi, George Castriota din ţara Albaniei, care s-a războit o viaţă întreagă în munţii lui, întârziind coloanele ienicerilor în năzuinţa lor spre Dalmaţia. A pierit cu arma în mână, încredinţând bancherilor pe copiii săi. Diplomaţii şi-au întors privirile în alte părţi, şi au cunoscut pe craii Poloniei şi Ungariei şi pe voievodul de la Ardeal. Au ajuns cu înţelegerea şi până la şahul Persiei, după aceea au găsit şi pe un domn de la Moldova, cu numele Ştefan.

Stând astfel atent încordaţi, cu arme şi agerime, pentru ocrotirea fundacurilor lor de negoţ, punând pe continentali să le cumpere marfă şi să se bată pentru domniile lor, nobilii veneţieni aveau conştiinţa că, apărându-şi bunurile, apără însăşi civilizaţia care era al doilea nume al Veneţiei. Europenii evului mediu apăreau faţă de ei ca nişte simplii barbari. Nicăieri ca în cetatea lui San Marc nu se puteau

vedea palate mai bogate, rivalizând cu ale Bizanţului, petreceri mai fastuoase, curtezane mai bine plătite. Viţiul e un atribut şi o datorie a aurului. Contimporanii ştiau asta, dar lăsau altei generaţii grija ispăşirii.

Sanctitatea sa pontiful roman, craii Ungariei şi Poloniei, împăratul şi prinţii, solicitaţi pentru înaltele daj torii ale timpului, se mişcau cu greutate şi întârziere,: având fiecare interese şi încurcături. Primejdia, amplii ficată în măsura intereselor imediate ameninţate, nu Ie apărea în finalul ei tragic – aşa cum apăruse ochilor iluminaţi ai tânărului cocon în mănăstioara din preajma mării.

Când rânduiala ascunsă 1-a adus la domnia Moldovei, Ştefan-sin-Bogdan-Muşat era pătruns până în fundul sufletului şi până în cel din urmă ascunziş al înţelegerii de primejdia care ameninţa biserica lui Hristos şi de misiunea pe care o avea ca domn şi ostaş al Adevărului.

Tot în Apocalips, scrie: „Nedreptul lasă-1 să mai facă nedreptate, necuratul lasă-1 să se mai întineze”.

„Iată, vin îndată şi răsplata mea este cu mine, ca să răsplătească fiecăruia după faptele lui”.

Pentru el cumpăna clipei putea fi trecută, cum a şi fost, printr-un tratat de supunere, care-i asigura folosul vieţii trecătoare. Pentru sufletul său înfierbântat de ortodoxie, problema se punea, însă, cu totul pe alt plan. Nu atât venitul vămilor, nu atât cetăţile Mării, nu hotarele Moldovei, nu domnia lui erau interesate, ci Adevărul şi Dreptatea, care erau însuşi Izbăvitorul HristoS. În această credinţă înfricoşată în care se absorbea cu totul, el găsea neîncetată hrană, aşezând semnele de piatră ale Dumnezeirii în toate colţurile Moldovei şi punându-se pe sine jertfă necontenit. *

Istoricul de azi, judecind trecutul în elementele lui proprii, poate îndrăzni a susţine că singur acest ostaş a văzut pentru timpul lui şi viitorime, ca Ioan, când a avut visul de spaimă în ostrovul PatmoS. Însă contimporanii lui, în afară de iluminaţi şi cărturari, l-au înţeles mediocru.

Dacă zimbrul n-ar fi oprit repetat, în cetăţuia lui de codru şi munte, pe marele vânător, El-Fatâh şi-ar fi

— Viaţa lui Ştefan ccl Marc putut lua timp ca să ajungă mai curând acolo unde numai moartea 1-a împiedicat să ajungă. Calul său vânăt | ar fi mâncat orz din pristolul de la Roma. Dumnezeu nu a îngăduit; şi, ca să nu se plinească ameninţarea celui piai semeţ şi mai tare dintre stăpânii de seminţii, 1 a pus ascuţime şi tărie în mintea şi braţul celui mai i neînsemnat prinţişor de la marginea creştinătăţii.

Împărat al părţilor germane se afla atunci Frederic III din Casa de Austria. Crai al Poloniei, Cazimir IV. După căderea Constantinopolului a fost ales la tronul Ungariei Matiaş-Crai, fiu al lui Ion Corvin, ^ faimos voievod al Ardealului.

Mai era un domn al pământului, foarte temut: papa de la Roma.

Alţi regi şi prinţi din Apus, încurcaţi în necurmate războaie unii cu alţii, erau prea departe de catastrofa răsăriteană.

Stăpâni de castele medievale, oraşe care tindeau să se elibereze cu armele, nefericite populaţii agricole doborâte sub jug, foamete, ciumă şi întuneric, coborâre a sufletului, amintiri jalnice ale împărăţiei de altădată: asta era lumea apuseană de atunci.

În confuziunea decăderii, după domnii schimbătoare de şefi barbari cu obrazuri păroase şi săbii grele, se ruinaseră toate alcătuirile împărăţiei vechi. Fiul senatorului din Galia, care se luptase lângă Aetiu în contra hunilor, se mulţămise cu situaţia de sutaş în armata vizigoţilor ori a longobarzilor; iar nepotul nu mai cunoştea baia şi nu mai putea ceti literele lapidare de pe mormintele strămoşilor lui. Pe risipituri şi pojaruri lumea începea de la capăt.

Numai Italia îşi mai păstrase prestigiul. Papii, prinţii şi mănăstirile erau conservatori ai nobleţei şi, în vremea despre care vorbim, peninsularii, în deosebi genovezii, veneţienii, florentinii şi milanezii, credeau că pot privi cu dispreţ spre soldaţii de fier ai regelui francez sau spre raiterii mirosind a usturoi şi bere ai împăratului german.

Candelele spirituale, aprinse de la Roma creştină şi hrănite eu oleu scump al antichităţii, ardeau şi în mănăstirile continentului, refugii sfinte de sălbăticia timpului. Florile şi flăcările arhitecturii gotice păreau a vibra către Dumnezeu în împărăţia lui Carol cel Mare; dar în afară de aceste oaze, unde stăteau aplecaţi pe texte cărturari palizi, domnii lumii nu voiau să cunoască decât pe zeul Forţei, rânjit şi cu fruntea îngustă, şi mulţi baroni socoteau mai prejos de demnitatea şi onoarea lor să ştie a ceti şi a scrie.

Războinicul de atunci s-ar fi socotit un afemeiat dacă s-ar fi spălat zilnic. De cămaşă nu avea nevoie. Putea fi cunoscut de departe prin parfumul propriu. Luptătorul în Orient, în legiunile cruciate, visa, fără aprehensiune şi cu o imaginaţie proprie, la doamna sa, rămasă în turnul castelului şi asigurată în centura de castitate cu lăcata. Cpntese de la curţi regale se duceau pentru micile lor nevoi jos în jurul scării de onoare.

Acei marchizi care ieşeau cu sabia la drumul mare ca să vămuiască pe cinstiţii neguţători; acei suverani care se împrumutau de la vasalii lor cu trei mii de galbini ca să-şi poată plăti mercenarii; acei împăraţi ai Sfântului Imperiu care priveau placid cum se taie, se jefuiesc şi se pârjolesc ei în de ei prinţii, episcopii şi baronii supuşi maiestăţilor lor, după câte s-a spus, erau cel puţin aprinşi de o mare credinţă. Această credinţă trebuia să-i înalţe spre mântuire.

Însă moldovenii obişnuiau să povestească despre un schimonah care s-ar fi ridicat din singurătăţile Atonului şi numele lui era cuviosul Ioan din Peşteră. ' Coborând la Ţarigrad, a văzut căderea şi ticăloşia împărăţiei greceşti şi mai ales certurile de vorbe ale doctorilor legii lui Hristos şi, a căutat iscăpare mai departe, spre adevăraţii fraţi creştini. A umblat pe jos, suferind ostenelile şi pulberile. A ajuns într-o cetate mare, la împărăţia cea nouă, unde se înălţau turnuri de bisericI. Înainte de a intra în sfântul lăcaş, a văzut oameni spânzuraţi în crengi de copac. Şi într-un

cazan al casei orăşeneşti, fierbea un calpuzan. Iar crainicii strigau către norod greşalele osândiţilor. Fiind duminică, schimonahul Ioan a intrat la sfânta leturghie şi a văzut poporăni îngenuncheaţi, unii plângând, iar preotul striga spre ei din amvon vorbe grozave despre pieirea lumii. Privind la acel preot, cuviosul Ioan 1-a văzut aevea cunoscându-i capul de ţap despre care arată cărţile. S-a grăbit să iasă şi să umble în calea întâmplării, nădăjduind să afle ceva. I-au ieşit într-un corn de dumbravă închinători, care I-au lovit, jefuindu-i traista săracă. S-a sculat din sângele său, s-a spălat la un izvor şi s-a dus mai departe, ajungând în altă cetatE. În biserica de acolo stătea slujind cu mare fala episcopul şi înfăţişarea lui era a lupului, iar enoriaşii îngenuncheaţi erau oi. Astfel umblând din loc în loc, schimonahul Ioan a cunoscut căderea inimii omeneşti. După ce a văzut tot ce putea vedea şi a cunoscut tot ce putea cunoaşte, Şi-a luat toiagul şi a trecut munţii mari şi a coborât m câmpii înflorite, ajungând la cetatea Romei. Acolo, la scările Sfântului-Petru, a stat îngenuncheat nouă zile V nouă nopţi, până ce s-au îndurat slujitorii să-1 poarte la sfântul Părinte. Intrând întru strălucire şi podoabe de mare preţ, călugărul de la Aton a bătut metanie şi a plâns.

Cine eşti tu şi de unde vii? 1-a întrebat prea sfântul Părinta.

Sunt un sărman monah, prea sfinţite. Am venit să cunosc credinţa lumii şi să mă bucur. Am cerut creştinilor împărăţiei tale adăpost şi nu mi-au dat; hrană, şi m-au lăsat flămând; apă, şi m-au lăsat însetaT. În casa Domnului meu am găsit zărăfie, iarmaroc de arme şi mezat de muieri. I-am certat cu blândeţă pentru că n-au milă; ei m-au bătut. M-am mirat că-şi spun creştini şi ei m-au spânzurat în cârlige. Am văzut păstorind ţapii şi lupii. Iar aici, în cetatea părintelui meu Domnul Dumnezeu, văd hălăduind leul, care-şi întinde ghiara asupra celor pământeşti.

Sfântul Părinte a simţit pe el cămaşă de ghiaţă, căci obrazul sărmanului îl privea dintr-o cunună de razE.

Închinându-se cu smerenie, s-a întors bătând din palme ca să vie slujitori să poarte de grijă musafirului.

Te cunosc, Doamne, a zis el cu dulceaţă. Sunt pătruns şi eu de durerea suferinţilor tale. Ai dreptate. Asemenea ticăloşii ale lumii nu trebuie să le mai vezi.

După porunca sa, slujitorii l-au dus pe schimonah până în chilia cea mai din fund a temniţelor sfântului Petru, şi de atuncea nimeni nu 1-a mai văzut.

Scribii tuturor acestor neamuri ne-au învăţat succesiv să ne plecăm stăpânilor lor ca domnilor şi împăraţilor celor mai mari ai lumii. Au făcut asta fie din pricină că n-au fost în stare să discearnă adevărul unic, fie din pricina nevoii de pâne, fie din laşitate. Oa-' menii liberi sunt extrem de rari.

În lumea antică, bătălia de la Termopile reprezintă poate numai un cuvânt frumos, iar războiul Troici mai mult stihuri şi tropi. Puterea elină a sălăşluit în spirit şi în manifestările de artă. Dar regii şi împăraţii europeni, lăudaţi pentru toate gesturile şi zâmbetele, pentru toate slăbiciunile, pentru toate bătăliile pierdute ori câştigate, au avut asupra lor reflectoare actoriceşti. Faţă de marele imperiu al lui Carol, stăpânirea lui Ghinghis a fost de douăzeci de ori mai vastă. E adevărat că tătarii au trecut ca pulberile, dar nici Carol n-a fost soldat al spiritului nemuritor şi al inteligenţei. Nici el, nici toţi prinţii coborâtori din barbari în curgerea evului mediu. Generaţii după generaţii de şcolari le-am pomenit, sub ferulă, numele şi le-am celebrat aniversările ca unor puteri solare, pe când Veneţia, stăpâna de fapt a evului mediu prin diplomaţie şi aur, mai tare decât Frederic şi decât Matiaş-Crai, şi decât Cazimir-Crai, creditoarea tuturora, uneltitoarea pretutindeni, are parte în istorie de foarte puţine cuvinte.

Nu-i rău că are ea puţine; e rău că au alţii prea multe.

Faţă de sfinxul care priveşte spre necunoscut în marginea deşertului Libiei, toţi sunt una şi aceeaşi pulbere vânturată. Depozitul umanităţii e alcătuit dintr-un material imponderabil. Nu-1 plouă, nu-1 ninge, nu-1 spulberă

furtunile. Sămânţa lui rodeşte neaşteptat şi în aparenţă bizar. Astfel pot cunoaşte în florile de azi ale pământului Moldovei, esenţa unei jertfe de altădată.

Deci marele împărat, în care credea prostimea, înfăţişa mai mult un nume. Oraşele şi principatele Germaniei nu constituiau o putere unitară. Contele palatin se afla în ceartă cu arhiepiscopul de Maienţa. Regele Boemiei şi ducele Burgundiei se aflau în război pentru ţinutul LutzelburG. Împotriva aceluiaşi rege boem se sculaseră şi ducii saxoni. Şviţerienii urmau să se arate neînduplecaţi duşmani ai ducilor de Austria.

În coasta acestei anarhii, cei doi crai – al Ungariei şi al Poloniei – aveau şi ei treburile lor mari şi mărunte. Cea mai de căpetenie afacere a lui Matiaş-Crai, cum s-a aşezat la domnia Ungariei, a fost să puie la cale războaie contra neamurilor lui.

Cazimir-Crai îşi avea şi el treburile lui deosebite: războaie cu cavalerii teutoni la marginea Crăiei, un război mai primejdios înlăuntru, cu clerul, pentru dreptul de numire al episcopilor, şi cu şleahticii care aveau mare plăcere totdeauna, în Seim, să stea împotriva maiestăţii sale.

La 1459 sfântul părinte Piu II s-a întors la Roma de la congresul de Mantua, prea tulburat de amestecurile pământeşti şi politice. Osândind pe un tulburător al plebei cu numele Tiburcio şi punând să fie ridicat în furci, s-a simţit mai liniştit şi a putut primi cu un obraz liniştit şi surâzător pe ambasadorii de la şahul turcomanilor Uzun, de la împăratul Trapezuntului şi de la armeni, care veneau să-i ceară sprijin ca unui puternic domn al pământului contra lui Mahomet.

Din întâmplare, se aflau de faţă şi emisarii Veneţiei. S-au ridicat asemenea plângeri pentru căderea Bizanţului şi pentru destrăbălarea în sânge a Antihristului, încât sfântul papă a lăcrimat, făgăduind, în numele lui Hristos, că-şi va mişca braţul.

Ambasadorii Sfântului Scaun n-au întârziat în adevăr să cearâ împotriva duşmanului întregii creştinătăţi săbiile împărăţiei, a regelui Angliei şi a regelui Franţei, după pilda de la 1396 şi 1444. Măriile lor au răspuns cu vorbe ocolite că timpul nu-i prielnic, că tezaiyele sunt în suferinţă, că lumea are alte griji şi că s-ar fi iscat în Europa o primejdie şi mai mare, în fiinţa unor aşa-zişi savanţi, care pretind că pământul ar fi rotund. Atunci sfântul părinte şi-a mişcat braţul şi a alcătuit o epistolă cătră Mahomet-Sultan, dovedindu-i de ce trebuie să lese lumii apusene Constantinopolul şi Mediterana şi de ce locul măriei sale e în răsărit, dându-i a înţelege că a ajuns până la Domnul Qumnezeu aburul sângelui şi faima faptelor crâncene.

Mahomet-Sultan ar fi avut dreptul să zâmbească la cuprinsul acestei opere literare, căci grecii săi de taină, de care-i plăcea să se slujească şi pe care-i iubea ca informatori, îl ţineau în curent cu faptele de blândeţă ale creştinătăţiI. Închinătorii lui Hristos cunoşteau şi ei meşteşugul caznelor celor mai felurite şi al morţii în toate chipurile: prin zdrobirea oaselor pe roată, prin ruperea cu caii, prin ţeapă, prin rug. Ienicerii săi, prinşi în bătălii, nu beneficiau de mila lui Hristos. IancuVodă Corvin, stăpânitorul Ardealului şi mare conducător de oşti şi biruitor în mai multe rânduri al Semilunei, îi dovedise chiar strălucirii sale la Belgrad, în 1456, că învingătorii au multă imaginaţie şi puţină stăpânire în executarea învinsuluI. Între cele învăţate de la arta asiatică a chinului şi a uciderii, Vlad, voievodul de la Munteni, poreclit Ţepeş, îi putea fi dascăl. Hamza-Paşa şi toţi oştenii lui fuseseră suiţi în ţepi, lângă Târgovişte, ca să vie corbii să le ciugulească ochii încă vii. Ologilor şi ciungilor, pentru echilibru, li se retezau fără motiv şi celelalte mădulare. Binecredincioasa inchiziţie şi sfânta Vemă cunoşteau şi ele cele mai rafinate meşteşuguri ale uciderii, căci mai ales în asta omul s-a arătat totdeauna harnic şi de la deprinderi mai blânde s-a întors cu uşurinţă spre stârv, ca fiara. Unde nu erau înclinările fireşti şi

grosolănia timpului, era nevoia represaliilor şi spiritul de întrecere. Lupta epocii pentru legea de blândeţă a Mielului înfăţişează tocmai aceaste latură de ciudată contradicţie.

Însă nu se cuvine să apreciem greşalele şi prejudecăţile oamenilor de demult cu prejudecăţile noastre de astăzi, nici să comparăm după diferenţele de astăzi popoarele de atunci ale EuropeI. În faţa cruzimii asiatice a lui El-Fatâh şi a palidei melancolii bolnave a lui VladVodă Ţepeş, stau, în acel veac al durerii, faptele tuturor regilor şi prinţilor europeni.

Cărturarii timpuluipovestesc cu naivitate şi mirare, ca şi semenii lor de totdeauna, expediţia din 1479, la porunca lui Mahomet, a lui Isa-Beg, Ali-Beg şi SkenderBeg, în părţilE. Ardelene, unde au ars, prădat şi robit regiunea Sibiului, apoi satele româneşti de pe Mureş, către Alba-Iulia şi Orăştie. Cu aceşti şefi păgâni lucra şi oastea muntenească a lui Ţepeluş-Vodă Basarab. Voievodul Bathory a dat împotriva lor o luptă în Câmpul Pinii, la care au luat parte toate neamurile ţării şi bătălia a; fost câştigată de creştini prin intervenţia bruscă a lui Pavel Chinezu, voievod de la Banat, care a lovit din spate pe duşmanI. Însuşi cneazul Pavel bătea în fruntea iureşului cu câte o sabie în fiecare mână, dând înfricoşat strigăt, şi urmat de valahi care urlau şi răcneau la fel. După ce turcii au fost seceraţi şi stropşiţi, biruitorii de trei neamuri, români, unguri şi saşi, au făcut ospăţ în mâzga de sânge şi pe movilele de leşuri; lăutarii au zis din alăute şi măria sa Pavel, după ce a deşertat o cupă, mare, a dănţuit ţinând în dinţi un turc mort.

Capitolul III tara moldovei odinioară, aşa cum ne înfăţişează un voievod al ei.

Părintele nostru Dimitrie Cantemir vorbeşte, într-o carte, scrisă acum două sute şi ceva de ani, despre Moldova de odinioară. Multe din cele de demult le ştiu prin el şi pentru asta îi sunt recunoscător. Multe le-am înţeles privind numai în jurul meu, şi pentru asta mă închin codrilor şi apelor care

au mai rămas şi pământenilor, care s-au schimbat foarte puţin.

Nu ştiu dacă sunt colţuri de lume unde sărîturile climei să fie mai aprige. Firea autohtonilor a urmat pe a văzduhului; îmbrăcămintea lor a fost impusă de arşiţele şi gerurile excesive; adăpostul şi locuinţa le-au cerut pădurilor; rodnicia solului *le-a făcut viaţa uşoară; situaţia geografică le-a dat „liniştea vânturilor şi a apelor” – cum glăsuieşte un blastăm vechi.

Acest rai, unic prin fertilitate, al Daciei, a avut locuitori statornici din cea mai adâncă preistorie, iar cei care s-au adăugat cu vremea s-au supus legilor lui fireşti. Civilizaţia, portul şi datina de acum zece mii de ani subsistă încă. Trecerea culturii romane de cetate se simte întrucâtva în limbă şi inteligenţă, fără ca fondul original să fie prea alterat.

Este o poveste despre descălecarea Domniei Moldovei de către Dragoş. Aşa au apucat-o bătrânii. Zice că acest Dragoş-Vodă de la Maramureş ar fi ieşit la vânătoare cu soţii săi şi ar fi gonit un zimbru, pe care l-au oborât lfngă apaMoldovei. Capauca lui Dragoş, cu numele Molda, „pe care el foarte o iubea”, a pierit în apa care-i poartă astăzi numele. Stema ţării a rămas capul de zimbru şi Domnia Moldovei a început de atunci.

Istoricii, care nu afirmă nimic fără act scris şi pecetluit, au avut dreptate din punctul lor de vedere să înlăture această legendĂ. În locul ci însă n-au pus nimic. Nefiind istoric, eu îmi voi îngădui să dau iarăşi povestei străbunilor noştri, dreptul ei. Nu sunt realităţi numai clădirile de piatră şi petecile de hârtie; mitul păstrează eternităţii lamura sufletului generaţiilor. Ceea ce au crezut bătrânii şi ceea ce vor crede copiii noştri, desfătaţi de vis, e un adevăr pe care nu-1 vor putea înlătura oamenii prea serioşi. Nici un argument nu poate sta mai presus decât o frumuseţă. Deci îmi păstrez legătura cu cei care dorm în acest pământ şi nu lepăd cele relatate de Cantemir.

Oamenii liberi, întinzându-se din cetatea munţilor, au găsit câmpi aducători de roadă şi adăpaţi de ape bune, cetăţi tari şi târguri care erau părăsite de locuitori din pricina vremurilor neaşezate şi au statornicit hotarele fireşti dând ţării nume nou. Leşii şi ruşii, megieşi vechi, au urmat însă a le spune locuitorilor Moldovei tot volohi, adică italieni. Turcii le-au spus acvlahi, adică valahi albi.

Din Câmpulung până în Vrancea umblau pe plaiuri şi costişe, în poieni de codri merei, turmele păstorilor. Spre toamnă coborau la iernatic lângă bălţi şi limanuri. Pe apele din munte umblau plutele, coborând catar- ' la Şiret şi schelele Dunării. Cătră acest fluviu şi Krri Mare zarea se alină: aici era Ţara-de-Jos. De la limanul Nistrului, în apusuri limpezi de toamna, se vede Ceahlăul, între valurile încremenite ale celorlalţi munţi s în acea parte era Ţara-de-Sus.

În partea câmpului, văzduhul e mai călduros, zice Cantemir, însă cu vânturi mai puţin folositoare sănătăţii Cu toate acestea, în Moldova nu se ştiau atâtea boale, ca în alte ţări de arşiţă. Câteodată, rar, se stârnea ciuma şi un fel de friguri rele, care se chiamă lungoare. Cercetarea a arătat că ciuma nu avea o sămânţă a locului, ci răzbătea aici ori din Ţara Leşască, ori prin corăbiile levantine care descărcau la porturi. Boala lungorii, adică tifosul, era localnică şi avea o putere cu mult mai mare decât în alte părţi ale Europei, aşa că moldovenii se puteau mândri cu iuţimea ei de fulger. Dobora omul cât şi ciuma. Cel lovit putea să^ moară până în a treia zi. Numai cel care dura până într-a şaptea avea sorţ de scăpare.

Ori vremurile nesănătoase, oii obiceiul vieţuirii, ori slăbăciunea firească a virtuţii făceau pe locuitorii ţării aceştia să nu ajungă la bătrâneţe adânci; aşa că rar se găsea în Moldova om de şaptezeci ori de optzeci de ani. Poate nu atât slăbiciunea firească a virtuţii, cât nevoia de a sta într-una cu sabia ca sŁţi păzească averea dinspre partea pustiei, ameninţându-1 pe fiecare, la scurte răstimpuri,

pieirea ori robia. Pentru aceasta Şi casa lor era săracă, bordei ori colibă, ca să se risipească lesne la năvăliri şi să se clădească uşor după aceea. Numai în munte se păstra meşteşugul locuinţelor mari şi statornice. Şi încă, ţăranii ajungeau mai adâncă bătrâneţă decât oamenii de frunte, căci aceştia aveau asupra capetelor lor şi alte ameninţări.

Cantemir transcrie astfel vorbele scriitorului leah Oricovie despre locuitorii vechi ai ţării: „Aceşti moldoveni, cu firea, cu năravurile şi cu vorba, nu sunt cu mult osebiţi de italieni; ei sunt oameni sălbatici* însă foarte viteji; că nici un neam nu este care, stăpânind o ţară aşa de mică ca dânşii, să steie ca şi dânşii pentru cinste la război, cu aşa vitejie împotriva tuturor vrăjmaşilor megieşi de prin prejur şi, de câte ori se ridică asupra lor, să se apere cu biruinţă. Ei sunt aşa de viteji, că într-o vreme cu toţi vrăjmaşii de toate părţile băteau război necontenit.”

N-aş fi înclinat să cred că uncheşii aceştia de demult ai noştri ar fi fost mai viteji decât alte popoare; au fost însă mai necăjiţi şi la o răspântie mai primejdioasă; şi ţineau în stăpânire pământ din cel mai îmbielşugat al acestor părţi de lume. Altminteri, mai lesne le-ar fi fost să pribegească. Au stat aici nu numai din îndărătnicie şi răutate; dar nicăieri ca în Moldova nu sunt mai îmbielşugate roduri, după dezastre, răsplătind şapte ani de lipsă; şi nicăieri nu sunt mai încântate primăveri, după grozăvenia iernilor. Aşa că, între alte multe păcate, au avut şi acest ticălos năravul statorniciei, şi au fost crânceni de nevoie, căci altfel Dumnezeu le-a hărăzit o inimă blândă şi uşor schimbătoare.

Scriitorul vechi laudă apele Moldovei întru toate folositoare. Dintre ele zice că-i place mai mult apa Prutului, căci ar fi cea mai uşoară şi sănătoasă, de şi tulbure. Dacă o pune însă cineva într-un vas de sticla să steie, apoi se aşează năsipul în fundul vasului şi apa rămâne cea mai limpede şi mai curata. După o cercare făcută de el însuşi, Cantemir dovedeşte că 100 de dramuri din apa aceasta e cu 30 de dramuri mai uşoara decât alte ape din alte râurI.

Într-adevăr, nu numai apa ' Prutului, dar şi alte ape ale Moldovei sunt şi au fost foarte bune din veci, mai ales pentru că au fost lăsate în rânduiala lor dumnezeiască. De aceea par rele numai când se dezlănţuiesc în puhoaie şi revărsări, ceea ce se întâmplă destul de des. După pilda propriei lor fiinţi, moldovenii nu s-au îngrijit să le îngrădească. Când apele rupeau într-o parte ei semănau şi păstoreau în alta, împărţind cu ele teritoriul, recunoscându-le vechimea şi întâietatea ca şi celorlalte stihii.

În aceste ape a pus Dumnezeu sămânţă de tot felul de peşti, care de care mai gustoşI. Între toţi erau şi în vechime mai de laudă lostriţele, păstrăvii şi lipanii, pe care pescarii domneşti îi aduceau vii la mesele lui vodă, călărind cu cea mai mare repeziciune din munte la Suceava şi la Iaşi.

Burcuturile şi alte ape minerale nu prea erau preţuite de localnici, căci apa Prutului, precum s-a spus, era destulă doftorie împotriva tuturor bolilor. Se pare chiar că însăşi această preferinţă era mai mult o vorbă şi o înşelare, ca să ascundă o altă înclinare a pământenilor, după cum vom vedea numaidecât.

II.

Ţara-dc-Sus cuprindea şapte ţinuturi, iar Ţarade-Jos cincisprezece, cu târgurile lor.

Între cele din Ţara-de-Jos, stătea în frunte ţinutul Iaşilor, cu târgul Iaşi, care a fost cetate de scaun după SuceavA. În târg la Iaşi era frumoasă curte domnească, cu ziduri; şi au fost ridicate de voievozi şi boieri minunate biserici şi mănăstiri, care se văd şi azi. Iar casele localnicilor erau de lemn şi cea mai frumoasă înfăţişare a lor era când ardeau, ceea ce se întâmpla destul de des.

Lângă ţinutul Iaşilor era al Cârligăturii, cu Târgul Frumos sau Târgul Doamnei.

Apoi ţinutul Romanului, cu târg şi cetate încă din vremea tătarilor lui Batie-Han.

Ţinutul Vasluiului; ţinutul Tutovei, cu târgul Bârlad; ţinutul Tecuciului; ţinutul Faldului, cu Huşi; ţinutul Putnei, cu

târgul Focşani; ţinutul Covurlui, cu târgul şi schela Galaţilor; ţinutul Lăpuşnei, cu cetatea Tighinei; ţinutul Orheiului; ţinutul Sorocei; ţinutul Bugeacului; al Chiliei şi al Cetăţii Albe.

La Vaslui în târg erau curţi domneşti. La ţinutul Putnei era cetate numită Crăciuna moldovenească, spre munteni. La Soroca era cetate pe Nistru, în legătură cu Tighina şi cu cetatea cea mare de la Liman.

În preajma acestor cetăţi, în lungul Nistrului, umbla drumul cel mare de negoţ de la Liov înspre cetatea MăriI. În lungul Şiretului era al doilea drum mare către cetatea Chiliei.

Iar între Fălciu şi Orhei era un codru vestit, Tigheci, unde scăpau oamenii de la câmp în bejenie, la vremea când intrau tătarii în pradă. Erau şi alte păduri mari pe toate dealurile; însă aici era ca o cetate, de unde pământenii puteau bate război. Căci îndată ce-şi mistuiau în prăpăstiile acelui codru familiile şi vitele, ieşeau iar la lume cu baltagul, cu suliţa şi cu arcul, ca să vâneze pe căpcăuni.

Mai este în ţinutul Faldului o movilă mare care se cheamă a RăbâieI. În vremea aceea, povesteau unii tătari că acolo ar fi ucis moldovenii pe un han cu toată ♦ oastea lui şi, pentru pomenire, s-ar fi clădit această movilă; iar alţii arătau că ar fi fost îngropată în acel gorgan o crăiasă a sciţilor, pierită aici cu oştile ei, tot de mâna localniciloR. În acel loc au mai umblat oştile lui Ştefan-Vodă şi au stat străjeri care dau semnul de primejdie cu focurile şi buciumele.

De la Soroca în sus, în vremea lui Ştefan-Vodă, erau locuri deşerte, care se chemau „în pustie”.

Cele şapte ţinuturi din Ţara-de-Sus erau: Hotinul, care se întindea peste pustie, prin codri, către munţi în nnezul-nopţii, şi până către cetatea cea mare dinspre Lehia. Acolo erau întărituri grele, ziduri foarte înalte, Şanţuri adânci şi valuri oable spre Nistru; ţinutul Dorohoiului; ţinutul

Cernăuţiului; ţinutul Neamţului cu cetatea cea din piscul de deasupra apei Ozana; ţinutul Hârlăului şi al Sucevei.

La Suceava a fost scaunul de domnie a lui ŞtefanVodă şi cetate vestită. Biserici care de care mai mândre luminau locul, sclipind din patruzeci de turnuri. Târgul avea şaisprezece mii de case şi mare curte domnească.

În domnia hâi Ştefan-Vodă s-au zidit curţi de cărămidă la Hârlău, în preajma viilor celor mari de la Cotnari. Aici măria sa a adus un pivnicer sas vestit, cu numele Feltin, pe care 1-a rânduit să îngrijească podgoria şi pivniţile, încât de la măria sa a rămas până în zilele noastre această dulceaţă şi tărie fără cusur, care se cheamă vinul armaş. Acest vin, arată Cantemir, nu era cunoscut în afară de ţară, căci, purtat pe apă ori pe uscat în vase neîndestulător îngrijite, îşi pierdea puterea. Altfel, în pivniţă adâncă şi boltită, cum îi era rânduiala, se făcea mai bun decât toate celelalte vinuri ale Europei, chiar şi decât cel de TocaI. Într-al patrulea an dobândea acel fel de putere încât ardea ca rachiul, şi cel mai mare beţiv abia era destoinic să beie trei pahare să nu se îmbete; însă nu aducea durere de cap; şi floarea lui era osebită de a altor vinaţuri, căci era verde, şi de ce se învechea, de ce se înverzea.

Erau podgorii bune şi în altă parte; poate de aceea bătrânii nu erau prea ahotnici băutori de apă, şi pe cea mai bună – cea de Prut – o socoteau doftorie: o lăudau mai mult şi o beau mai puţiN. În acele timpuri triste era nevoie de o bucurie, şi Dumnezeu le-a dat-o acestor sărmani pământeni, care socoteau închinarea paharelor drept* o îndeletnicire cuviincioasă, iar beţia o faptă vrednică.

Lucrătorii dc corăbii căutau mai ales stejarii moldoveneşti şi îi lăudau a fi, pentru năvi, mai buni decât oricare alt lemn şi mai tari împotriva cariului. Iar pentru catarguri găseau brazi înalţi şi drepţi ca luminarea, pe care muntenii îi purtau pe apa Bistriţei şi a Şiretului la schela. Lumânărarii căutau ceara, cu prea plăcută mireasmă, iar iubitorii de dulciuri mierea. Nicăieri pe pământ n-a fost rai al albinelor

mai blând şi mai tihnit pentru roi, decât în poienile codrilor vechi. Erau şi fructe multe, şi pâne îmbielşugată, încât se ştia la toate ţările din preajmă că la Moldova, „merele din Ţara-de-Sus şi mălaiul din Ţara-deijos nu au coajă”. Deasemenea, într-atâtea păşuni grase, vitele erau fără număr. Neguţătorii nemţi le căutau şi pentru bunătate şi pentru iefteşug. Despre caii de Moldova orientalii au avut o zicală: „Nimic mai frumos decât flăcău persian pe cal moldovenesc”.

Neguţătorii genovezi şi armeni, nemţi şi Ieşi, găseau aici şi alte bogăţii ale pământului, animale domestice şi fiare sălbatice.

Erau la Moldova atuncea trei soiuri de oi: cele de munte, cele de Soroca şi cele sălbatice. Cele dintâi erau fără de număr, mai ales în Câmpulung şi spre Vrancea. Turcii spuneau acestui soi de oi „chivirdic”, şi, cum a aflat sultanul Mahomet de gustul lor cel fraged, apoi n-a mai vrut să mănânce altă carne şi a trimes oşti să bată ţara şi să o cuprindă. Oile de la câmp erau mai mari decât cele chivirdic; iar cele de la Soroca erau altfel decât toate oile din lume; căci toate aveau câte o coastă mai mult decât celelalte şi, cât trăiau, nu o pierdeau; iar dacă le duceau gospodarii în alte ţinuturi, la al treilea an fătau miei cu coastele obişnuite; deasemenea şi alte oi de pe aiurea, cum erau aduse în acest ţinut, fătau miei cu o coastă mai mult. Şi mai osebite decât acestea erau cele sălbatice, care nu s-au arătat nicăieri în alte părţi de lume. Buza lor cea de deasupra spânzura în jos de două degete, de aceea păşteau mergând îndărăpt şi grumazul lor era ţeapăn, fără încheietură, deci nu-şi puteau înturna capul nici la dreapta, nici la stânga; şi picioarele le erau scurte, dar atât de grabnice, încât nici cânii, când le goneau, ne le puteau ajunge; iar adulmecarea le era atât de subţire încât sub vânt, simţeau de la o milă nemţească vânătorul sau fiara ce venea asupra lor.

Moldova mai avea altă sălbătăciune a ei, cu numele zimbru, la mărime asemeni taurului, însă cu capul mai mic şi pântecele^mai vition. Nalt în ciolane şi sprinten, cu coarnele ţapoşe, suia cu grăbire, ca şi căprioara, stâncile cele mai oable. Era fiara cea mai anevoie de vânat.

Capul ei se afla pus în stema ţării, pentru un înţeles mai osebit decât cel de rând.

De lupi, râşi, mistreţi şi căprioare erau plini codrii, între cerbi povesteau vânătorii cum că s-ar fi găsind şi cei cu o stea de olmaz în frunte. Deasemenea erau urşi în prăpăstiile de piatră, pe care muntenii îi vânau într-un chip cu totul deosebit: că umblau asupra lor cu hotărâre dându-le cu stânga să îmbrăţişeze cojocul, atuncea când acele fiare se înălţau în două labe; iar cu dreapta le puneau sub pântece cuţitul şi-i spintecau.

La ţinutul Orheiului, între apele Ichil şi Râuţ, se aflau nişte râmători care nu aveau copitele despicate, ci întregi ca şi la cai. Mai erau şi alte asemeni lucruri de mirare în această ţară; dar mai cu samă tătarii de la Crâm şi de la Or aflaseră veste despre nişte herghelii de cai sălbatici, pe care veneau să-i vâneze furiş în smârcurile limanurilor. Acei fugari sălbatici erau mărunţi, cu copitele de o palmă de late, vârtoase şi rotunde; şi păgânii mărturiseau, cu mâna în foc, cum că nu se află carne mai gustoasă de ai umbla lumea; şi Han-Tătar, dacă nu avea o dată pe săptămână asemenea carne la masă, se bolnăvea de scârbă.

Neguţătorii nemţi, care nu umblau în pustiile codrilor ci numai la iarmaroace, se mulţămeau cu boi domestici fălcieneşti pe care îi cumpărau aici cu un taler părechea şi-i vindeau la Danţig cu patruzeci. Deasemenea se mulţămeau cu pieile de jderi şi vulpi. Le plăceau şi poveştile, însă pe ele nu dădeau parale; iubeau deasemenea vinul care întovărăşea aceste poveşti; spre a nu supăra pe localnici, se arătau de altminteri gata să le creadă orice, ca unor copii, ca să poată dobândi prietineşte mărfurile; plăteau după aceea vama Domniei şi se duceau în treaba lor.

Erau într-adevăr, în ţara asta, pe lângă jivinile de mirare de care am povestit, şi alte arătări, pe care alţi oameni de pe pământ nu le vedeau la ei. Toate câte se spun în poveşti şi eresuri, în descântece şi înfricoşări, iele, strigoi şi demoni, toate erau, trăind în singurătăţile umbrei.

Orice pământean văzuse cu ochii lui, măcar o dată în viaţă, un sărman amorezat dus de vrăji, pe sub nouri, călare pe măturoi. Iar minuni de vrăji şi descântece se pomeneau pretutindeni. Cantemir a văzut, ori a auzit de la cineva care a fost însuşi martor, o faptă cu un cal muşcat de şarpe. Calul muşcat zăcea umflat la pământ iar boierul a trimes numaidecât slujitorii să cheme o babă doftoroaie. Cum a venit baba, a poftit pe boier să aducă cu rnâna lui o cofă cu apă neîncepută. Şi descântând acea apă, 1-a pus s-o bea toată. Pe când el se adăpa, umflându-se în dureri, calul a prins a se dezumfla. Şi descântând baba a doua oară, boierul n-a mai simţit dureri şi a vărsat apa, iar calul s-a ridicat în picioare, s-a scuturat şi a nechezat, ca şi cum nu i s-ar fi întâmplat nimic.

Deasemenea, obiceiuri şi datine ca nicăieri aiurea se vedeau la nunţile ori la îngropăciunile moldovenilor, la unele sărbători în curgerea anului şi la Sfântul-Vasile.

Toate dovedeau darul lui Dumnezeu, ori în înseşi minunile Moldovei, ori în fantazia moldovenilor.

Aceşti excepţionali strămoşi ai noştri, în corespondenţă directă şi misterioasă cu tărâmul celălalt, nu erau lipsiţi de cususuri destul de mari, pentru ca în cumpăna fiinţei lor să fie o armonie. Dar mai ales fudulia şi semeţia le erau maică şi soră. Dacă avea unul cal bun şi arme bune, apoi socotea că nimeni nu poate să-1 întreacă. Erau toţi îndeobşte îndrăzneţi şi gâlcevitori, dar lesne se linişteau şi se împăcau. Arătau pe de o parte aprigă mânie, iar pe de alta şagă şi veselie. La începutul războiului dovedeau totdeauna mare vitejie, iar după aceea erau mai slabi de inimă. Aveau însă un meşteşug, să se întoarcă înapoi din fugă asupra vrăjmaşului, lovindu-1 cu mare străşnicie. Cătră robi se

vădeau acum cu blândeţă, acum cu tiranie, după firea lor cea nestatornică. Dârzi când le mergea bine, slăbeau la năcaz; lesne se apucau de trebi şi mai lesne le părăseau, Dispreţuind învăţătura şi filosofia, socoteau că numai preoţilor li se cuvine să ştie carte.

Aşa încât cea mai mare minune dintre toate au fost ei înşişi, în vremea războiului celui înfricoşat al otomanilor împotriva omenirii, păstrându-şi fiinţa, pământul, legea şi eresurile.

Pe lângă destule slăbăciuni, aveau moldovenii şi unele bunuri. Se puteau mândri mai ales cu femei frumoase, iubeţe după firea lor, însă prea cuviincioase în adunări. Deasemeni, vrednică de laudă era primirea lor de oaspeţi faţă de cei nemernici şi drumeţi. Nu numai cei înstăriţi, dar şi cei mai săraci arătau aceeaşi dragoste pentru călător, dându-i sălaş şi mâncare, şi ţinându-1 în dar trei zile cu dobitocul său. Pe cel nemernic îl primeau cu feţe vesele, ca şi cum le-ar fi fost frate. Unii aşteptau cu masa până la al şaptelea ceas al zilei şi, ca să nu mănânce singuri, trimeteau* slugile pe la răscruci de drumuri, ca să cheme pe drumeţi.

Acest bun, duşmanii lor îl răstălmăceau în rău: că adică nu din dragoste pentru om făceau asta, ci din dragoste pentru petrecere.

Numărând relele, trebuie să mai adăugăm unul: drumurile în vremea ploilor; la care nu se poate să nu arătăm şi un bun: că ştiau ce să facă atunci când li se rupea capătul căruţei într-un loc greu, întrebuinţând o secure, doi pari din dumbravă şi trei formule magice, lucru la care, în vremea aceea, nu se pricepeau nici nemţii.

În sfârşit, pe lângă cele înşirate, erau supuşi tuturor ticăloşiilor omeneşti; încât, de pildă, leşii, bărbaţi subţiri şi întru toate desăvârşiţi, îi pârau lumii că ar fi aşa de răi, de zvârl şi cu barda în Dumnezeu; prea mişelnică blăstămăţie într-adevăr, pe care numai Ştefan-Vodă a ştiut s-o înfrâneze.

Capitolul IV.

ZVONURI ŞI POVEŞTI IN MOLDOVA LA MOARTEA LUI IOAN HUNIADE; APOI ÎNVIEREA LA SUCEAVA IN ANUL 1457 ŞI AŞEZAREA NOUĂ A ŢĂRII.

I.

Anul 1457, început, după rânduiala oficială a epocii, la 1 septemvrie, adusese obişnuitul bielşug de toamnă. Asta era firesc; de mirare pentru moldoveni era numai tihna întru care se bucurau, ceea ce nu li se întâmpla ades. La hanurile căilor mari, unde poposeâu neguţătorii, la iarmaroacele unde se adunau gospodarii. – la mori şi la podgorii, unde deasemeni se întemeiau sfaturi, umblau vorbe şi veşti felurite de la Ţara Românească, de la Ardeal şi din alte părţi, de care moldovenii se mirau foarte, înflorindu-le din săptămână în săptămână la alte adunări, după un cunoscut năravul lor.

Umbla ştire, încă de la Sântămăria%cea mare, că Iancu-Vodă Huniade de la Ardeal murise; aşa că acuma nu se mai afla căpitan de oşti care să mai stea cu tărie împotriva duşmanilor creştinătăţii.

Dumnezeu binevoise ca să aleagă pe acest oştean al său dintre oamenii de rând. Spuneau monahi învăţaţi de la Neamţu, veniţi la adunările din Ţara-de-Jos, cum că mama lui Iancu-Vodă fusese o femeie din prostimE. În vremea ei nu se afla fecioară cu frumuseţă mai luminată decât a ei. Aşa că un crai vechi, cu numele Jicmont, umblând în munţi la o vânătoare, a văzut-o într-un sat românesc şi a rămas pătruns de dulceaţa chipului ei şi i-a fost dragă. Nu mult după aceea, când a fost să se întoarcă Jicmont-Crai la scaunul său, i-a dat acelei fecioare un inel, grăindu-i astfel:

— Iată Inelul meu de crai. Dacă vreodată vei avea nevoie de ajutor şi vei dori să-mi vezi chipul, vino la cetatea mea şi cată să mă vezi. Dacă te vor opri, arată inelul acesta şi toate uşile se vor deschide înaintea ta.

Deci după ce a născut prunc, femeia aceea şi-a pus pe cap mahramă de nevastă şi s-a dus la scaunul lui Jicmont-Crai, ca să-i spuie că a avut de la el fecior. Se zice că Jicmont-Crai

s-ar fi bucurat şi a dăruit mamei feciorului său pământuri şi cetate la Hunedoara. Iar, într-un rând, când mama stătea singură cu pruncul pe prispa casei şi-i cânta un cântec pe care-1 cântă toate mamele de la Ardeal şi de la Moldova, şi pe când pruncul se juca cu inelul, a venit din văzduh un corb care s-a rotit pe deasupra tot mai jos, până ce s-a repezit şi a furat inelul crăiesc. Atunci pruncul a scâncit, apoi a strigat către corb în înălţime să-i dea dreptul lui; şi corbul s-a supus, a venit şi a dat copilului dreptul său. Acesta a fost semnul întâi al voinţei lui Dumnezeu, prin care s-a arătat că acel Ioan de la Hunedoara va ajunge voievod şi mare căpitan de oştI. Într-adevăr, a fost Ioan Huniade asemenea viteaz în timpul său, încât faptele lui au umplut lumea; şi dacă n-ar fi fost el, turcii şi-ar fi jucat caii la Buda şi la Viena.

Acest voievod al creştinătăţii a murit, se tânguiau monahii de la Neamţu, şi lumea a rămas fără sprijinul lui. Acuma Mahomet-Sultan poate să treacă peste sârbi, şi peste ardeleni, şi peste munteni; şi va veni şi asupra noastră urgie.

_ Vai nouă, fraţilor creştini! cuvântau monahii, s-apropie o vreme de crâşcare. Tot bielşugul pământului Moldovei nimic nu ne va folosi. Vinul nostru are să se învenineze şi mălaiul va fi stropit cu lacrimi.

La asemenea vorbe, oamenii din adunări se înfricoşau. Se ridicau însă unii şi arătau că Dumnezeu nu poate îngădui prea mult Demonului. Deci dacă a căzut o sabie, se va înălţa alta. Trăim acuma în ticăloşie, adăogeau ei; căci, de la bătrânul Alexandru-Voievod, Moldova tot în scădere a mers. Dintre feciorii şi nepoţii bătrânului, scrie într-un zapis vechi că numai unul se află care-i dezlegat de blastăm; după ce vor pieri toţi de venin ori de sabie, va veni cel ocrotit şi atunci şi acest pământ va avea braţ de apărare.

Slavă lui Dumnezeu, avem Voievod care-i cu milă asupra monahilor şi a sfintelor mănăstiri, făceau întâmpinare călugării de la Neamţu.

Se poate, se îndârjeau cuvânătorii din Ţara-deJos, care erau nişte răzăşi semeţi şi răi; dar noi cunoaştem, prea cuvioşilor părinţi, că anul trecut, pe vremea asta, măria sa Petru Aron a trimes la împărăţia turcească pe dumnealui vel logofătul Mihu ca să închine Ţara şi să făgăduiască spurcatului Mahomet două mii de galbini venetici pe fiecare an. Auru-i bună apărare, dar noi tot mai mult nădăjduim în sabie. Din galbini să lege măria sa mai bine salbă la Maica Domnului făcătoare de minuni de la sfânta mănăstire a cuvioşiilor voastre. Se cuvine să arătăm păgânului mai curând luciu de fier.

Oameni buni, fiţi cuminţi, se tânguiau iarăşi călugării. Decât războiul, e mai bună pacea. Decât fierul, e mai bun aurul. Pe vitejii cei mari, ca şi pe arhangheli, Dumnezeu îi trimete rar în lume. Să ne mulţămim cu un voievod cuminte.

Noi am pofti unul o leacă mai nebun! se hărăţeau răzăşii din Ţara-de-Jos.

Dacă aţi fi cetit Isopia, n-aţi grăi aşa, le întoarse cuvânt cel mai înţelept dintre monahi. Noi să nu păcătuim, dorind Moldovei altăceva decât blândeţă. Căci, iată, la Ţara Românească este voievod ca acel pe care-1 doriţi, şi ţipă pruncii la sânul maicelor lor.

Mai bun e acela, hârâiau răzăşii, căci spârcuie pe răi. Aşa Aron-Vodă al nostru n-a tras sabia decât ca să taie pe fratesăU. Îi va veni însă şi lui vremea, căci se mai află bărbat vrednic din osul lui Alexandru-Vodă cel Bătrân.

Care-i acel bărbat şi unde se află? ispiteau cuvioşii monahi.

Se va vedea la vremea sa… rânjeau cu semeţie răzăşii. Avem noi o veste cum că, la primăvară, are să iasă domn nou în Ţara Moldovei.

Se istoriseau, la aceste adunări de toamnă, fapte ale lui Vlad-Voievod, feciorul Dracului, de la Ţara Românească. Cea care plăcea mai mult răzăşilor celor îndârjiţi era povestea cu calicii şi cerşetorii pe care i-a strâns măria sa la un praznic şi i-a închis în nişte case, pârjolindu-i. Le plăcea una şi mai mult, dar aceea nu se şoptea decât la nunţi, când

oamenii se înfierbântă de vin. Se spunea că Vlad-Vodă chiamă răzăşi de la noi din Ţara-de-Jos în leafă. De ce cheamă de la noi, când e plină lumea de alvaniţi şi de sârbi, şi de unguri, e o taină pe^ care orişicine trebuie să o ţină închisă în sine. La mare nevoie, nu poţi s-o spui decât prietinului celui mai bun.

Cât despre zapis, s-a ştiut încă din vremea iernii pe cine înseamnă. Zapisul nu putea vorbi decât despre singurul bărbat rămas din sămânţa Muşatinilor, afara de măria sa Petru Aron, care avea să dea socoteală faţa de Domnul Dumnezeu. Acel bărbat pribeag se afla t cernea Dâmboviţa, la Vlad-Vodă era Ştefan, feciorul lui Bogdan-Vodă cel ucis la Reuseni.

Se spune cum că la o mănăstioara, lingă limanul Cetăţii Albe, este un pomelnic şi o scrisoare. Pomelnicul arată pe Bogdan-Vodă şi pe Ştefan-Voda. Şi scrisoarea spune că Bogdan-Vodă a închinat lui Dumnezeu pe fiul său Ştefan-Vodă, ca să fie oşteanul lui Hristos, împotriva lui Antihrist. Deci vine vremea plinirii scrisorii şi jurământului ei; căci şi cetatea cea mare, Ţarigrad, a căzut şi Iancu-Vodă de la Ardeal a închis ochii. Şi fiindcă dintre Domnii vechi niciunul nu s-a înălţat, trebuie să se arate unul nou; iar acela nu poate să fie decât la Moldova.

Asemenea basme umblau prin lume şi plăceau foarte mult moldovenilor. Unii le primeau ca pe o hrana potrivită firii lor; alţii le strecurau cu viclenie, crezând ei înşişi într-însele. Toate izvorau din aceeaşi nevoie şi împlineau aceeaşi suferinţă. Căci Bogdan-Vodă lăsase în urma lui păreri de rău care înfloriseră şi împrăştiaseră seminţe. Şi din dragostea lui şi din durerea timpului mulţi partizani ai coconului său Ştefan hrăneau asemenea poveşti, umplând ţara.

Din pricina ameninţării turceşti, era în suflete mâhnire, trufie şi îndârjire; firea poporului ajuta la creşterea acestei simţiri. Pământenii visau răzbunări şi războaie: aşteptau deci să le sosească de la o zi la alta un Mesia.

În vremea asta, în alte ţări creştine, craii şi boierii se dovedeau mai mult înclinaţi spre slăbăciunile lumeşti Şi păcate. Abia Ioan Corvin încrucişase mâinile pe piept §1 fiul său Ladislas se ridică împotriva comitelui Cilly, duşman al familiei Huniade, prinzându-1 cu viclenie şi dându-1 pieirii. Deasemeni lovi pe despotul sârbesc, fără dreptate. Şi făcu şi alte fapte silnice, dovedind dispreţ de Dumnezeu şi lege. Aşa încât craiul de atunci al Ungariei aA poruncit către sfârşitul iernii să-i fie adus acest Ladislas la curte la Buda, unde 1-a supus judecăţii şi apoi securii gâdelui.

Rămânea feciorul mai mic al lui Iancu-Vodă Huniade – anume Matiaş, în vârstă încă fragedă, pe care-1 călăuzea nobilul Mihail Szilagy, unchiul săU. În jurul lor se alcătuise o tabără de magnaţi care voiau să-1 poarte la domnia Ungariei. Mai era şi a treia tabără, care lucra pentru împăratul nemţesc Frederic.

Asupra Moldovei avea putere craiul Cazimir, căruia Petru Aron-Vodă îi jurase credinţă de vasal după legea evului mediu. Era o alianţă a unui rege cu un prinţ. Regele avea la dispoziţie „auxilium et consilium”, prinţul palatin se mulţămea cu sprijinul, foarte preţios în acele timpuri nesigure. Scăderea Moldovei făcuse din voievozii ei nişte simpli cerşetori, necontenit şi pe rând fugari în Polonia, în cursul ultimelor două decenii. Cazimir nu se dovedea destul de tare ca să aşeze aici ordinea, cum cereau interesele comerciale ale republicii; poporul Moldovei era prea vioi şi prea mobil ca să asculte numai de vorbe; aşa că şi prestigiul craiului leah era coborât în judecata moldovenilor. Nişte oameni cuminţi s-ar fi supus mai bucuroşi unui crai; ei ţineau să-şi aibă voievodul lor şi neatârnarea. Ciudăţenia aceasta era sporită şi de părerea că un papistaş, de şi creştin, rămâne de fapt papistaş; şi că nu-i lege creştinească mai dreaptă şi mai bună decât a moldovenilor. Cu toate acestea, popoare ortodoxe din Podolia şi Rusia se supuseseră craiului leah. Şi pentru îndărătnicii de acestea Ie sporise pământenilor de aici faima răutăţii între

neamurile megieşe. Lucrul cel mai pidosnic, deasemeni cunoscut, era că aceşti moldoveni, de şi îşi puneau inima şi viaţa pentru Hristos, ascultau zâmbind mustrările călugărilor şi preoţilor pentru puţina lor credinţă, pentru neînfrânarea în posturi şi pentru sfintele biserici goale. Vodă cu oştile, popa cu babele, asta era o vorbă foarte păcătoasă a lor.

II.

În acel an 1457, sfintele Paşti cădeau tocmai în vremea când înfloreau livezile şi prindea a înmuguri codruL. În acest timp gospodarii îşi tocmesc saraiurile, îşi întregesc gardurile, pun în rânduială iezăturile, meremetisesc morile, îngrijesc mieii, numără şi aleg oile; tocmesc plugurile şi boroanele; primăvara suflă fumuri de pe toate văile, ca să se limpezească văzduhul, să se uite Dumnezeu la pământul său; şi nu-i locuitor, din munte la Liman, care să nu răspundă cu hărnicie şi cu plăcere la chemarea soarelui, după pilda rândurilor de generaţii adormitE. Într-un asemenea răstimp, când şi cei cu slujbe ori treburi mai depărtate se trag spre case la tihna sărbătorilor, s-a stârnit zvon repede în ţară cum că Ştefan-Voievod, feciorul lui BogdanVoievod Muşat, a intrat pe la Adjud cu sprijin din Muntenească.

Intrarea aceasta, tocmai la aşa vreme, nu era fără meşteşug socotită. Căci răzăşii care erau de rând în slujba Domniei se îndoiau dacă trebuie să creadă vestea şi-şi lăsau caii în ceair. Scutelnicii şi satele domneşti care aveau anumită rânduială ostăşească nu puseră nici o grabă. Nici cealaltă lume nu se tulbură prea tare, câci, o dată cu intrarea lui Ştefan, se deşteptară cu o îndoită putere toate istorisirile despre drepturile acestui nepot al lui Alexandru-Voievod Bătrânul; pretutindeni apărură călăreţi ai lui îndemnând pe oameni să steie fiecare cu linişte şi pace la cuibul său, căci nu vine război asupra Ţării, ci asupra lui Aron-Vodă, sluga lui Mahomet-Sultan şi ucigaşul lui Bogdan-Vodă; că Dumnezeu va alege curând dreptatea

celui drept şi pieirea celui rău; şi peste Moldova va luci un adevărat soare al învierii. Cel care are dragoste şi dorinţă de voievod nou şi vrednic – să încalece, ca să firitisească pe măria sa Ştefan în Suceava, în noaptea de sâmbătă.

Pe temeiul acestor vorbe, mulţi răzăşi tineri din valea Ialanului şi a Bârladului au luat săbiile şi au încălecat, ieşind la oaste în drumul Şiretului şi închinându-se domnului celui nou. Cei mai vârstnici au stat, ca să * înţeleagă întâi hotărârea de Sus.

Erau semne pentru Ştefan-Vodă. Cerul era curat; vântul curgea de la sud; ca veşti albe, într-o singură noapte caldă, au înflorit pretutindeni mălinii şi cireşii.

La Borzeşti, măria sa a descălecat la bisericuţă ca să îngenunche la Maica Domnului şi boierii intraţi după el au văzut cu ochii lor cum, în clipa când măria sa şi-a plecat fruntea, s-a luminat de soare obrazul pruncului sfânt. Chiar în acea clipă, măria sa Ştefan s-a înălţat, şi pintenul de argint de la piciorul drept a dat sunet prelung. Măria sa s-a plecat către Maica Domnului şi către pruncul Isus, mulţămind, apoi a ieşit în tăcere şi cu fruntea înclinată din sfântul lăcaş. Iar apoi s-a ridicat în scări pe calul alb şi s-a uitat în juru-i cu sprinceana încruntată. Toate grămezile lui de oştime stăteau bulucite pe coastă şi în lungul şleahului. Când i-au văzut coiful fulgerând, s-au mişcat. Apoi, rămânând măria sa neclintit, au stat şi oştenii, descoperindu-şi capetele. Atunci măria sa, cu braţul stâng, a făcut semn spre Suceava. A închis palma ca şi cum ar fi cuprins-o şi şi-a rezemat mănuşa pumnului de zalele şoldului.

Era marţi, în Săptămâna-Patimilor, la amiază. Pilcurile aveau poruncă anumită cum să se perinde mai mult pe sub dumbrăvi, pe costişe zvântate. Măria sa ţinea drumul, având sub privire apa Şiretului. Dincolo de Şiret umblau călăreţi fără arme la vedere, cercetând cu mare fereală înainte. Deasemeni erau alergători foarte iuţi, cu călăuze anumite şi cunoscătoare, pe poteci, la patru ceasuri

înaintea grosului oştii. Necontenit având ştire de ce este către miazănoapte, ŞtefanVodă îşi dădea la fiecare popas poruncile.

Miercuri, la asfinţitul soarelui, au stat în preajma Romanului. Iscoadele şi ştafetele aduseră ştire că oastea lui Petru Aron-Vodă aşteaptă la Joldeşti, în cotitura Şiretului. Deci măria sa Ştefan-Vodă a rânduit la o parte din călărime cu Ciopei, boier din părţile Neamţului, să treacă în stânga spre Moldova, în locuri ferite, prin pădure, ca să iasă la anumit ceas spre Joldeşti. Iar în Joia Mare, la 12 aprilie, s-a mişcat deodată cu repegiune, încât roua nu era luată din lunca Şiretului, când tabăra de la Joldeşti a lui Petru Aron-Vodă s-a văzut lovită.

La prânzişor, Ciopei pârcălab a căzut de către asfinţit în coasta celor de la Joldeşti, aşa că tuturor a fost de mirare cu ce grabă s-a câştigat lupta aceasta întâia. Oamenii lui Petru-Vodă Aron au pus pinteni cailor şi s-au dus învăluiţi de pulbere; o samă dintre dânşii au rămas şi s-au supus. Călăreţi sprinteni s-au ţinut de departe după vârtejurile de colb, le-au văzut când se alină, au însemnat popasul şi au adus răspuns lui măria sa Ştefan-Vodă. Chiar în aceeaşi sară unghiuri de suliţaşi s-au arătat pe culmi, în vederea celorlalţi. Cum s-a înoptat, tabăra lui Petru Aron-Vodă s-a mutat, căutând un loc prielnic de apărare dincolo de apa MoldoveI. Însă vineri, cum s-a făcut ziuă, ŞtefanVodă a fost asupra lor la Orbie. Cine nu s-a oprit şi nu s-a plecat, a fost ajuns de fier şi doborât. Puţini au scăpat în munte.

Lăsând pe unchiul său Vlaicu să puie deplină stăpânire pe tabără şi pe prinşi, măria sa chiar în acea zi s-a mişcat spre Suceava, iar călăreţii şi crainicii săi s-au arătat în preajma cetăţii domneşti sâmbătă.

Lumea începu să fiarbă în sate şi târguri. Clopote băteau vestind domn nou. Nu mai era pentru nimeni taină că măria sa Petru Aron a părăsit scaunul fugind cu puţini curteni spre Hotin, deci spre Ţara Leşască. Oştenii credincioşi de la Orbie nici nu-1 mai putusă ajunge, aşa încât se întoarseră

spre domnia nouă, cerând milă, ca să le fie ticnite sfintele sărbători.

În sara de vineri, măria sa Ştefan a descălecat în Baia, la sfânta slujbă a îngropării Aerului. După rânduiala creştinească, ţinuse post desăvârşit întreaga zI. Îndrăznise a lua numai puţină apă la asfinţitul soarelui.

Îngenunchind la u$a bisericii, sub sfântul simbol, măria sa a mulţămit cu umilinţă pentruMzbânda, având alăturea pe tovarăşii săi credincioşi. Preoţii l-au blagoslovit şi i s-au plecat – asta fiind pentru norod alt semn. Din sat în sat, în Ţara-de-Sus, chiar din acea noapte moldoveni harnici vesteau faptele, chemând lumea la domnie nouă şi la învierea prorocită.

Sâmbătă dimineaţa, o parte din călărime, cu hatmanul, a apucat Suceava. Mitropolitul Teoctist cu târgoveţii şi unii boieri bătrâni au ieşit întru întâmpinarea Voievodului la locul judecăţilor vechi care se chema direptate, unde se bulucise popor mult. Era o zi lină de primăvară din veac hărăzită. O vesteau din depărtare clopotele Sucevii. Alaiul domnesc veni fulgerând, se opri; toţi descălecară; măria sa rămase singur în şa. Se uită aţintit, dar cu mare străşnicie, asupra poporului, încât deodată orice zvon a contenit.

Întreb Ţara dacă mă cunoaşte Domn! a vorbit cu ftidârjire măria sa. Am venit în moştenirea părintelui meu Bogdan-Vodă şi a bunicului meu Alexandru-Vodă.

Înalt prea sfinţia sa părintele mitropolit Teoctist 1-a primit în odăjdii, închinându-i-se împreună cu toţi clericii care-1 însoţeau, şi poporul 1-a cunoscut dintr-o dată, strigând cu bucurie, cum era din vechi obicei la domnie nouă.

Când Vodă a făcut semn şi oştenii s-au încălărat stăpânind mulţimea şi alinând-o, măria sa a coborât către părintele Teoctist, primind pe frunte sfântul mir şi cununa.

Boierii de faţă l-au împresurat, urându-i: întru mulţi ani cu slavă să domneşti, măria ta.

Am venit să fac rânduială în ţara Moldovei, a răspuns Vodă.

Vorba a mers din om în om ca un val ş-un freamăt de apă.

Trăsurile au venit pentru clerici. Măria sa s-a ridicat iar în scară, poftind poporul la sfânta înviere de la miezul nopţii, când trebuia să facă jurământ de iertare pentru orice fugar şi de dreptate pentru orice pământean. Căci de a doua zi Ţara îşi începe învierea sa.

Astfel s-a întâmplat. Poporul 1-a văzut în strălucirea podoabelor domneşti, cu curtea atunci în clipă întocmită, cu dregătorii la locurile lor şi cu ostaşii în preajma sfintei mitropolii, în cea mai mare rânduială şi înfrânare. Erau cu măria sa bătrânul Manoil, fost pârcălab, Dobrul logofăt, Cozma Şandru şi Oană Giulea, Petre Ponea şi Costea Oraş, Ilieş Modruz şi Micu Craiu, Creţu şi Oţel şi alţi boieri mari şi mici care au aprins făcliile de la măria sa, când s-a săvârşit taina miezului nopţii.

— Hristos a înviat, fraţilor, a zis cătră Curtea sa Ştefan-Vodă.

Mulţi au nădăjduit în el şi aceia nu s-au înşelat. Prea sfinţitul părinte Teoctist, ca un bătrân înţelept, care, în douăzeci şi cinci de ani, miruise pe rând atâtea capete şi iertase atâtea stârvuri, avea singur drept să se îndoiască de ziua de mâne. Totuşi înţelepciunea stă uneori mai prejos decât inima; şi semnele adevărului se vădesc mai ales celor care cred în ele.

III.

În cumpănă sta nu numai prea sfinţitul; iar vicleni dintre boierii timpului nu erau numai cei câţiva care trecuseră în pribegie cu Petru Aron-Vodă, ca logofătul Mihu, cel care închinase tribut la Belgrad lui Mahomet-Sultan, precum şi domniile lor Stânciul, Duma Brăescu, Costea Dan şi alţii. Gata pentru treburi nestatornice erau nu numai răzăşii, iubitori de harţă şi de război. Ci toată Ţara era neaşezată ca din puhoaiele acelei frumoase primăveri. Aşa că Ştefan-Vodă câştigase în puţine ceasuri biruinţa asupra ucigaşului părintelui său; însă războiul cu moldovenii a durat luni şi ani, până ce a putut zugruma anarhia.

Întâi s-a uitat îndelung în jurul său, cântărind oamenii după destoinicie. Apoi a arătat o foarte cumpănită bunătate *şi deslegare de pedepse tuturor boierilor pribegi care pofteau să şe întoarcă. Supunând poporul unei legi nouă, măria sa era dator să nu-şi mai aducă aminte în ce tabără slujiseră unii şi alţii: acuma toţi pământenii erau chemaţi la slujba Ţării.

Căci trăim sub greu cumpăt, zicea măria sa; cetăţile Hotinului şi Chiliei" rămase de la Alexandru Bătrânul, acum se găsesc înstrăinate, una la Ieşi şi alta la unguri; în hotarul Moldovei calcă cine pofteşte; la căile mari ale neguţătorilor cutează să ia vamă lotrii; neamurile se bat pentru ocine şi n-are cine le face judecată dreaptă; turmele de oi şi de vite sunt bântuite de lupi omeneşti de peste Nistru; iazurile se prefac în mlaştini, morile cad în risipă; sfintele biserici şi mănăstiri au slujitori în zdrenţe. Toate trebuie să se schimbe, a poruncit măria sa. Această dreaptă a noastră va ocroti pe cel bun, dar va apuca sabie pentru cel rău.

Călăreţii săi au cercetat hotarul la Ceremuş spre Lehia, căutând ştiri despre Petru Aron. Aflând că domnul pribeag stă în cetatea Cameniţei, aproape, ei au strigat străjerilor de dincolo ca să ştie măria sa craiul cum că are oaspete cu primejdiE. Însuşi vodă Ştefan, pornindu-şi cercetările în cuprinsul Ţării, s-a oprit în vederea Hotinului, privindu-1 neclintit; apoi a poruncit să se înfingă, în acel loc unde stătuse, o săgeată, ca să fie semn al întoarcerii sale. A cercetat apoi Soroca şi Cetatea Albă şi a alcătuit strajă în tot lungul drumului neguţătorilor lioveni. Prin aceşti bărbaţi cinstiţi şi aşezaţi, a trimes măriei sale Cazimir cuvânt de prietinie, după rânduiala * legămintelor vechi ale Moldovei cu Polonia; însă a îndrăznit a cere întâi de la măria sa dovadă că nu-i e duşman; iar dovada anumită nu putea fi decât alungarea lui Petru Aron, ucigaş de prietin crăiesc, ucigaş de domn şi frate.

A călcat apoi vămile către Ţara Ardealului, până la Trotuş; a văzut târgurile domneşti; a ţinut la Iaşi, Vaslui şi Bârlad

scaune de judecată. Pretutindeni stătea „i Putere, având pe boieri lângă sine. Toată curtea sa avea cai frumoşi şi arme bune. Unde ajungea, întocmea cea mai mare dregătorie şi rânduia oastea de Ţară, dând pământuri, hărăzind scutiri şi simbrii.

Astfel Ţara 1-a cunoscut nu atât în strălucirea straiului său, câtAân hărnicia lui cea fără de hodină. Cei care veneau să se închine dreptei lui îngenunchiau la scară în zori, ştiind că nu vor aştepta. Cei cu pricini au învăţat curând cum să-şi apere capul. Cetelor de lotri nu obişnuia să le rânduiască ţcapa ori jupuitul: asemenea treburi cer zăbavă. Ci prinşii ori erau spânzuraţi de oşteni într-o margine de dumbravă, ori îi duceau răzăşii de săptămână să-i năpustească în ocne.

Nu s-a hodinit până ce n-a pus pretutindeni căpitani, până ce n-a aşezat cu mâna sa pârcălabii cetăţilor, până ce n-a întocmit poştele şi curierii. A poposit în sfintele mănăstiri înzestrându-le. A cercetat mormintele domnilor răposaţi din neamul său, rânduindu-le pomenire. A poftit să găsească pretutindeni în calea sa iazurile bine astupate şi morile umblând. A cercetat breslele din târguri. A trimes răspuns de prietenie neguţătorilor ^i faurilor braşoveni, arătându-le ce postav îi place măriei sale pentru oştenii curţii şi cu ce greutate cată să fie cumpănite săbiile şi suliţele care-i trebuiesc.

Şi-a pus logofăt mare pe domnia sa Dobrul, dându-i semnul vechi de la Alexandru-Vodă Bătrânul, gherdan cu lanţ de aut la grumaz şi întărindu-i subt oblăduire Cetatea Albă şi venit de la târgul Cernăuţi.

A întărit vornici pe domnia sa Goian şi pe unchiul său Vlaicu, dându-le semn al boieriei lor toiag aurit.

Domnului hatman şi portar al Sucevei Toma Cândea i-a dat în samă oastea. Lui Crasniş postelnicul i-a dat rânduiala slugilor curţii şi a călăraşilor de margine.

Spătari, purtători ai semnelor stăpimni sale, a pus pe dumnealor AJbu şi Sacâz. Paharnicul cel din tai i-a fost

domnia sa Toader; dar în această dintâi vreme a avut ptea puţina întrebuinţare.

Astfel şi-a ales boierii, după cum se vede din uncele vechi. Pe lângă cei în slujbă a ţinut lângă el sfetnici pe oameni cu greutate ai timpului, stăpâni de pământuri întinse şi sate, care puteau da măriei sale mulţi oameni de oaste; aşa erau domniile lor Manoil, Hodco Ştibor, Micu Craiu şi alţii.

Cu aceeaşi grijă a ales pe ceilalţi boieri din treapta a doua şi a treia şi slugile curţii.

A pus în cetate la Suceava zece căpitani de siimeni, schimbători cu rândul la ziduri, având fiecare sub mână câte o sută de oşteni cu leafa bună.

A rânduit cei patru căpitani nemţi cu câte o mie de lefegii, armată de război cu arme grele, adică panţâri.

Pe lângă aceasta a aşezat patru căpitani căzăceşti tot cu câte o mie de oameni, cala rime de harţ.

A pus douăzeci şi unu de căpitani de călăreţi cu leafă la ţinuturi. A numit douăzeci şi doi de căpitani de pedestrime ai ţinuturilor, cu hotnogii lor, care aveau subt ascultarea lor la război oamenii din sate. A aşezat tuturor răzăşilor de la ţinuturi căpitani, însemnându-le slujba la vămi, la căile de negoţ, la vaduri, la urmărirea şi pedepsirea răilor. Dintre aceştia a ştiut alege Ştefan-Vodă cei mai buni ostaşi pentru cele treizeci şi şase de războaie ale sale.

A rânduit umblători repezi la toate cetăţile şi la toate punctele de margine, ca să aibă ştiri de la dregători în orice clipă a zilei şi a nopţii. Şi pe căi a statornicit poşte cu cai gata înşăuaţi ca să umble aceste ştafete cu mare repeziciune. A hotărât semnele locurilor de primejdie şi muzica surlelor de la un deal la altul, ca să ştie căpitanii şi dregătorii ce este şi ce poruncă vine de la Suceava. A învăţat pe anume slujitori cum săA pârjolească fânaţurile şi să otrăvească fântânile în Ţara-de-Jos, pentru duşmanii năvălitori; cum să rupă podurile şi să închidă păsurile în munţi, pentru oşti de către Lehia ori de către unguri.

S-a aşezat domnia sa însuşi, în vara a doua a stăpânirii sale, în sfânta mănăstire Neamţu, ctitorie a uncheşului său Petru-Vodă, şi de acolo venea ca să privegheze înoirea cetăţii de deasupra Ozanei. S-au clădit aici cămări şi paraclis; s-au întărit meterezele şi rândul al doilea de ziduri şi s-au atârnat în lanţuri puntea şi grapa. A dat apoi astfel cetăţuia în sama vânătorilor de Neamţu cu căpitanul lor, faţă de pârcălabul nou Isaiia, întocmindu-le lege care a rămas în veac. Acolo era menit adăpostul domniţelor şi al coconilor domneşti la vreme de război în ţară. Şi acei vânători, aşezaţi în sat, peste apă, aveau întocmire să ţie cu vânat, fie fiară, fie pană, fie păstrăv, cuhniile măriei sale.

În locul care se cheamă Branişte, între cetate şi mănăstire, a întâmpinat Ştefan-Vodă, în acea vară, pe domnia sa cuvioasa monahie Maria, Domniţa Oltea, maică a măriei sale, care poftea de sărbătoarea Sfinţilor-Apostoli, la mormântul lui Bogdan-Vodă, soţul său ucis. Cu măria *sa, cuvioasa Maria aducea întâia oară pe Alixăndrel, nepotul său, cocon al lui Ştefan-Vodă, copil bălai în cei dintâi ani ai vieţii. Descălecând şi sărutând mâna mamei sale, Domnul a cuprins în braţe pe cocon şi a stat cu ochii umezi, privind pe deasupra căpşorului său spre miazăzi, către depărtări unde îi era îngropată dragostea cea dintâi din tinereţă.

S-a întors apoi la datoriile sale şi Ţara a urmat a-1 cunoaşte astfel, fără hodină, până ce toate câte trebuiau au fost alcătuitE. În anul 1459, cum s-a rupt zăporul de primăvară, Domnul a poruncit căpitanilor căzăceşti să poprească drumurile înspre Lehia. Stoluri de călăreţi au fost slobozite peste apa Ceremuşului. Unele s-au abătut spre Cameniţa, unde avea sălaş Petru Aron pribeagul. Căpitanii de margine ai craiului n-au avut vreme decât să se mire de asemenea faptă de duşmănie; dar îndată oameni cu limbă ascuţită le-au făcut cunoscut că Domnul de la Moldova aşteaptă de doi ani cea dintâi dovadă de prietenie de la vecinii săi, iar acea dovadă întârzie să se arate. Căci Petru Aron-Vodă, ucigaş de Domn şi frate, primeşte adăpost

şi tain de la măria sa Craiul şi acel adăpost se află chiar în coasta Moldovei, la Cameniţa. Să mărturisească cinstiţii neguţători de la Liov şi de la Genova dacă, în curgere de doi ani, ^u avut vre-o sminteală pe căile Moldovei; dacă i-a asuprit vreun slujitor, dacă le-a luat vreun boier marfă în silă; dacă vămile nu stau cu dreptate şi vameşii cu cinste; dacă au auzit vorbe de ocară împotriva măriei sale Cazimir-Crai. Se cuvine ca dreptatea să se arate şi de partea cealaltă. Iar dacă măria sa Cazimir are de dezbătut pricini la alt hotar şi de bătut război cu cavalerii cruciaţi în Prusia, va face rânduială peste Ceremuş sabia măriei sale Ştefan. Oamenii de rând să n-aibă nici o grijă; vine prigoană numai împotriva Domnului pribeag de la Moldova şi a boierilor Ieşi care-1 ocrotesC. Într-adevăr, călăreţii moldoveni, uniblând sub straşnică poruncă, au lovit în câteva locuri spre Cameniţa, încât pribeagul Petru Aron s-a ridicat de acolo într-o noapte şi a fugit cu puţinii lui curteni mai înlăuntru către cetatea Şmotrici. Hotarul Pocuţiei a avut deosebită pagubă, pentru că mulţi ţărani de lege ortodoxă s-au sculat şi s-au îndemnat a se bejeni şi a trece sub domnia nouă de la Moldova. Acolo erau deschise acuma slobozii îmbielşugate.

Măria sa Ştefan-Vodă, au lăsat cuvânt căpitanii, ne-î dat poruncă să ne întoarcem iar în dobândă la Sfântul-Ion-de-vară, când se coc pânile; dacă până atuncea cinstiţii domni de la Lehia nu vor lua aminte.

Castelanii de margine s-au mişcat, dând dreptate lui Ştefan-Vodă. Au ajuns şi neguţătorii la mai-marii republicii. Aşa încât, destul de degrabă, la începutul lunii aprilie, solii craiului s-au înfăţişat la Overchelăuţi pentru pace.

Ca de obicei, în asemenea împrejurări, s-au schimbat vorbe. Deci Ştefan-Vodă a aşteptat ca să se îndeplinească cererea lui de căpetenie. Când soarele s-a înălţat la solstiţiul anului următor şi a dat în zodia racului, însemnând căderea făgaduinţilor, căpitanii de cazaci au trecut iar CeremuşuL. Însuşi măria sa, cu altă oaste, a venit asupra

Hotinului pe culmea unde se înfipsese săgeata. Un crainic şi-a împins calul până la poarta cetăţii şi a bătut în poarta cetăţii cu buzduganul, strigând aceste vorbe:

Voia măriei sale Ştefan-Vodă este să vă închinaţi căci această cetate este a Moldovei.

Asta le-a plăqut mai ales răzăşilor din Ţara-de-Jos, cei care spuneau poveşti într-o toamnă, şi au rânjit prin mustăţile lor tuşinate.

Îndată după asta, porunca Domniei a fost să se ţâpuiască cetatea, să se tragă cu săgeata în orice târgoveţ ori oştean care ar ieşi la pescuit, ori după lemne, ori după merinde. Cine până luni dimineaţa, în cealaltă săptămână, nu se va pleca, va cunoaşte mânia măriei tale, căci taberele vor sta cu suliţa şi cu sabia gata pentru pedeapsă.

Astfel pe turnul cel mare al cetăţii Hotinului n-a întârziat să se înalţe flamura cu zimbru şi domniile lor Vlaicu şi Goian au fost aşezaţi acolo pârcălabi.

În acel ceas Moldova a priceput că stă la cârma ei putere şi în acelaşi timp înţelepciune.

Capitolul.

ŞTEFAN-VOIEVOD ÎNCEPE A SE MIŞCA, IN VREME CE MAHOMET-SULTAN VINE LA DUNĂRE ŞI ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ CU RĂZBOI ÎMPOTRIVA LUI ŢEPEŞ-VODĂ. CUM, DUPĂ HOTIN, S-A DOBÂNDIT CHILIA ŞI CUM A FOST RĂZBOIUL CU MATIAŞ CORVIN, CRAIUL UNGURESC.

I.

La anul 58 a venit veste de mirare între moldoveni, cu neguţătorii din sus, cum că Vladislav craiul Ţării Ungureşti a căzut jos şi a murit, la petrecerea nunţii sale. Asemenea lucru nu se întâmplă oamenilor de rând. Pentru domnia acelei ţări a fost semn, căci Dumnezeu a îngăduit să cadă cumpănă alegerii sale înspre un fecior tânăr, abia de cincisprezece ani, feciorul lui Iancu-Vodă. Iar nunta cea veselă s-a prefăcut în una crâncenă, căci unii magnaţi au tras în altă parte; şi s-a amestecat şi maiestatea sa

împăratul Frederic, neavând ce face la împărăţia nemţească şi dorind să fie şi la Ungaria crai. Matiaş nu s-a putut ajeza desăvârşit în scaunul Ţării decât după trei ani, între tulburări şi răscoale, ajutându-1 puterea unora dintre nobili şi cuminţenia altora. El însuşi fiind un tânăr aprig şi semeţ, de şi râvnea la fapte mari, nu uita să numere cu grijă pe potrivnicii săi, ca să le plătească la timp cu cel mai potrivit metaL. Între aceşti potrivnici se aflau saşii de la Ardeal, care ţinuseră cu împăratul lor neamţ, precum şi Ştefan-Vodă, care rostise vorbe potrivite că domniile ţărilor nu sunt dulciuri să le mănânce, nici jucării să le strice copiii.

Cătră anul 62, apăsarea moldovenilor asupra hotarului leşesc sili pe măria sa înţeleptul Cazimir-Crai să-şi trimeată soliile pentru o pace desăvârşită, primind de la Voievodul Ştefan jurământul de vasalitate, după formulele że la Alexandru cel Bun. Acest legământ scris trebuia urmat de cel în fiinţă, atunci când craiul va putea să-şi lese pricinile lui de la hotarul de miazănoapte şi apus al Republicii şi când şi Ştefan-Vodă va găsi un răgaz între năcazurile vremii. Căci din miazăzi se ridicau iarăşi oştile lui Mahomet-Sultan. Punându-şi iscăliturile şi peceţile pe pergament, prea sfinţitul Teoctist cu boierii şi castelanii şi împuterniciţii regali se firitisiră şi se îmbrăţişară pentru liniştea popoarelor lor creştine. Totuşi curtenii moldoveni, după obiceiul neamului, nu se putură opri să nu zâmbească şi să nu amestece şoapte că domniile lor Muzilo de Buciaci şi Stanislav căpitan de Halici şi ceilalţi şleahtici Ieşi au poftit la Suceava, şi că această poftire nu s-a săvârşit decât după ce pribeagul Petru Aron a părăsit Lehia.

Cătră acel an, aproape toţi boierii pribegi erau întorşi în Moldova, plecându-se la mila lui Ştefan-Voievod. Iar Petru Aron-Vodă, mai singur, însă mai îndârjit, căută alt sălaş, tot în preajma hotarului ţării sale, cerând sprijin de la boierii Ardealului şi de la voievodul ardelenesc Sevastian de Rogzon.

Cum află Ştefan-Vodă că ucigaşul părintelui său şi-a găsit sălaş în secuime, trimise la Ardeal oameni care să spuie anumite vorbe boierilor de acolo, şi alţi călăreţi, cu scrisori către neguţători braşoveni prietini ai săi, îndemnându-i să dea şi ei sfaturi în secuime; deoarece locul unde stă Petru Aron e blăstămat şi cei ce-1 ocrotesc pot pătimi primejdie. Cum s-au întors umblătorii de Trotuş arătând că Petru Aron stă pe loc, Domnul a fulgerat porunci căpitanilor de călărime care lucraseră în Lehia. Şi îndată oştenii în leafă şi o samă de răzeşi în dobândă trecură pe poteci opcina munteiui şi păliră în secuime împrăştiind mare groază.

Asta scrie pe cealaltă parte a cărţii măriei sale!

Strigau crainicii. Şi să afle tot omul, şi sasul, şi ungurul, şi ţiganul, că între noi nu poate fi prietinie, cât stă ucigaşul părintelui măriei sale Ştefan-Vodă în acest hotar.

Ajungând vestea la tânărul Matiaş-Crai despre această tulburare, măria sa nu s-a întristat de năcazul omenirii de la Ardeal, căci între ardeleni îşi găsise potrivnici, şi la Ardeal şi acuma noroadele mişcau răscoală asupra coroanei sale; dar răsfoind catastiful datornicilor săi şi găsind şi pe Ştefan-Vodă, a pus pe cancelar să scrie voievodului Sevastian de Rogzon această carte: „Am auzit cum că Petru, Voievodul Moldovei, este la domniile voastre; deci noi, din pricini binecuvântatie, poftim să-1 vedem la palatul nostru. Rugăm şi poruncim să-1 trimeteţi pe acel Petru, ceea ce are să fie pentru domniile voastre prielnic, iar pentru dânsul de folos.”

II.

Aln acest timp, când Mahomet-Sultan îşi îndrepta iarăşi taberele către apus, urmând, neînduplecat, calea destinului său, într-al treilea principat al Daciei, care se chema Ţara Românească, urma să stea cu înfricoşată sabie Vlad, feciorul Dracului-Voievod. Acest Ţepeş-Vodă, cum îi era porecla, a fost fără îndoială, unul dintre cei mai viteji căpitani ai timpului său. Avea însă în fiinţa sa vipera neliniştii şi a visurilor sângeroase. Ne sfiim să arătăm în ce

măsură stătea acest sol al mâniei deasupra purtătorilor de sabie ai veaculuI. În fiecare clipă, în tâmplă îi ciocănea cu ghiara un demon, şi în ochi i se aprindea ură asupra fratelui său omul.

Matiaş-Crai şi sfetnicii săi socoteau de mare preţ virtutea lui Vlad-Vodă Ţepeş, în războiul pe care Necredinciosul, după toate semnele, îl pregătea iar împotriva europenilor. Ca să-1 ţie fidel coroanei, craiul plănuise şi o înrudire cu Vlad-Vodă, hotărând nuntă între o soră a sa şi voievodul muntean, îndată după biruinţă. La socotelile acestea creştineşti, care bucurau pe veneţieni şi pe sfântul papă, se adăugeau şi interese mai directe, privind cetatea Chiliei, antrepozit al regatului, stăpânită de tunuri crăieşti şi de căpitani unguri cu foarte buni oşteni.

Şi domnia Ţârii Româneşti – ca şi cea de dincoace – era bântuită de pretendenţi. Vlad-Vodă se afla în scaun din 1456. Din clipa când se aşezase el la Cetatea Dâmboviţei, un pribeag, Vladislav Dan, se oploşise în Ţara Bârsei subt ocrotirea braşovenilor şi altul, Vlad Călugărul, sta lingă ceilalţi saşi, la SibiU. În preajma anului rău 1462, Vlad Ţepeş, urmărind când pe un domnişor, când pe altul, s-a socotit în dreptul său a lovi locurile lor de adăpost. El însuşi a stat în fruntea pilcurilor sale de călăreţi, hotărându-le să calce întâi semănăturile Bârsei, apoi să le dea foc; poruncind nu abaterea turmelor de pe plaiuri înspre trecătorile munteneşti, ci spârcuirea lor desăvârşită, ca şi cum toţi lupii veacurilor s-ar fi adunat să zugrume oile ciobanilor, lăsându-le apoi să putrezească fără scop. Satelor de pe coline li s-a hărăzit să lumineze în văi ospeţe de noapte. Robii căzuţi în genunchi au fost ridicaţi cu mult mai sus decât obişnuiesc a sta oamenii – căci căruţele oştirii aduceau ţepuşile gata făcute şi pârlite la vârfuri. E adevărat că, pentru copii, ţepuşile erau mai mărunte. Neguţătorilor braşoveni şi slugilor lor li se rânduiau cazne mai subţiri şi mai îndelungi. Oamenii timpului erau îndeobşte deprinşi cu asemenea meşteşug; cu toatŁ acestea VladVodă a izbândit

să-şi facă o faimă a lui, până la şahul turcoman Uzun şi până la Ludovic XI, regele Franţei. Mai ales regele Ludovic visa zâmbind, sub pălăriuţa lui cu iconiţe, la arta necesară a distrugerii, pe care acel prinţ depărtat o realizase la Dunăre. Căci neguţătorii sai, pe care obişnuia să-i ocrotească împotriva baronilor, îi aduseseră încredinţare că, pe calea cea mare a Vlahiei spre Buzău şi spre cetatea Chiliei, locul cel mai sigur pentru punga cu aur a călătorului este pragul hanului şi mijlocul drumului. Toţi răii au putrezit în pari cu capu-n jos, înţepaţi prin creştet. Cei care au mai rămas fug de pungi, ca guzganul de capcană.

Voievodul muntean venise la domnie din bunăvoinţa lui MahometrSultan, cu ajutor de oaste păgână de la Poartă şi din cetăţile Dunării. Dar îndată ce se aşezase în scaun se îndreptase spre craiul creştin al Ungariei, înoind cu el legământul vechi de vasalitate. După moartea lui Vladislav, găsi sprijin în Matiaş. Cum războiul Europei trebuia pornit din nou şi Ungaria avea a suferi cea dintâi lovitură, iar Ţara Românească era un prag şi mai apropiat, soli şi cărţi umblau de la Buda la Târgovişte şi Cetatea Dâmboviţei cu îndemnuri, sfaturi şi făgăduinţi. Răutăţile lui Vlad-Vodă în hotarul Ardealului erau trecute cu vederea, cu toate tânguirile saşilor. Acel braţ tare, care lovise cu cruzirţie dincoace, trebuia acum să slujească într-o primejdie comună.

Dintr-odată, în anul 61, birul în aur şi copii fu oprit de domnul muntean. Mahomet zâmbi, ştiind că, mai naintea sa, cunoaşte acest lucru ambasadorul veneţian de la Constantinopol domnul Balbi, care a primit vestea prin curier special de la domunl Thomassi, ambasador la Buda.

— Să se scrie o carte, a poruncit înălţimea sa, împungând cu nasul înspre oamenii săi de taină şi spre scribii greci, să se scrie o carte către Paşa de Vidin, să se ducă să vadă ce este. Dacă într-adevăr ghiaurul e bolnav, să ni-1 aducă aici, să-1 tămăduim. Sluga noastră Iunis-Bei Catabolinos să pornească numaidecât cu acea carte, să şoptească la

ureche lui Cara Iflac-Bei că nu este pentru el altă înţelepciune decât să urmeze a fi supusul nostru. Căci mila noastră e adiere de primăvară, dar supărarea volbură a furtunii. Şase desfacă de sfatul ungurilor, al papistaşilor şi al neguţătorilor şi-i va fi lui bine pe pământ.

Grecul turcit Iunis-Bei a călărit cu grăbire la cetatea Vidinului între slujitorii împărăteşti. Cum a ajuns la Hamza-Paşa, i-a prezentat pe palmă, cu temenelele cuviincioase, prea înalta poruncă. Iar Hamza-Paşa fără întârziere a trimes ouvânt lui aga de spahii pentru ascuţirea săbiilor şi gătirea cailor.

Catabolinos a călărit mai departe, peste Dunăre, găsind pe Vlad-Vodă în cetatea sa şi strecurându-i cel mai bun sfat. Cu asta dovedea măriei sale că i-i bun frate, de şi împrejurările îl silesc să poarte turban. VladVodă 1-a privit cu ochii lui mari şi plini de mâhnire şi i-a zâmbit, suspinând.

— Nu pofteşte, măria sa, la întâlnire cu HamzaPaşa? ca să se spuie vorbele cuvenite de pace şi să se hotărască sorocul tributului. *

Fără îndoială, măria sa Vlad-Vodă era gata să meargă la întâlnirea cu Hamza-Paşa. Sfaturile bune aduc prietinie bună. Dacă astfel se poate alina mânia slăvitului Padişah, umbră a lui Alah pe pământ, Vlad-Vodă merge la întâlnire fără să se teamă de vreo viclenie ori cursă.

Iunis-Bei Catabolinos 1-a întovărăşit^ zâmbind în barbă. Hamza-Paşa a fost înştiinţat de el în taină să nu se arate dintr-o dată cu toată puterea, deoarece hainul vine fără grijă. Iar în drumul Giurgiului, slujitorii lui Vlad-Vodă au apărut ca hultanii în clipa întâlnirii, luând în cângi pe trimeşii împărăteşti, împresurând apoi în săbii şi supunând şi pe spahiii de la Vidin. Prinşii au fost duşi către Târgovişte şi opriţi într-un loc desfătat, unde meşterii lui Ţepeş-Vodă au lucrat cu mare hărnicie întâi ca să-i străpungă pe toţi prin fundul şalvarilor şi apoi ca să-i ridice în văzduh până la cel din urmă. Toate s-au făcut bine, a încuviinţat măria sa, privind spre osândiţi cu neagra-i amărăciune; însă măria sa

Hamza să fie coborât şi apoi ridicat diinou într-o ţăpuşă mai înaltă, aşa cum se cuvine unei căpitenii.

Vestea despre întâmplarea aceasta din Ţara Românească a ajuns la Stambul cu destulă întârziere; pentru vestitorii rai, muţii din serai aveau ştreang de matasĂ. Îndată ce se aşează iarna şi peste Dunăre se întinse pod de ghiaţă, vestea dintâi începu a fi îmbulzită de curieri din Tracia, pe care-i aducea în spulber de groază vântul miezului-nopţii.

Cara Iflac-Bei trecuse fluviul şi luase pe rând aşezările de pe ţărmul drept al Dunării, de la Ceatal până la Nicopole, cu prea bune calfe în meseria morţii. Răbufniseră pe agale şi pe serdari în cetăţi, spintecându-i; apoi luaseră metodic sat cu sat, cu sabia şi cu facla. Căpitanii ţineau catastif de casc arse şi de capete. Aşa că măria sa Vlad a trimes izvod în bună rânduială, cu iscălitură şi cu pecete, la craiul Matiaş la Buda, pentru 23.809 capete, care au fost clădite şi numărate subt ochii săi. Iar pentru 884 de supuşi ai spurcatului sultan era numai mărturie, cu jurământ pe cruce, că au pierit în pojarul caselor lor. Ceea ce face, total bun: 24.693, tocmai, ucişi.

Domnul *Thomassi s-a grăbit să trimeată copie de pe această carte, la Veneţia, ca să bucure pe onoraţii domni senatori ai Republicii. A adaos că Vlad-Vodă cere ajutor grabnic de la măria sa craiul Ungariei, căci, o dată cu primăvara, în urma unor asemenea provocări, invazia Păgânului se va săvârşi negreşit; iar el, faţă de nesfârşitul număr al ordiilor, nu poate opune decât douăzeci de mii de oşteni adevăraţi. Pe cât va fi cu putinţă, negreşit, craiul va da sprijin voievodiMui valah; însă şi tânărul suveran Matiaş are destule greutăţi şi încurcături; iar punctul prim al strategiei sale a fost îndeplinit: deoarece Mahomet îşi mută obiectivul spre Ţara RomâneascĂ. În această împrejurare înţelepţii domni senatori şi dogele vor aprecia ce au de făcut, dacă pot trimete sprijin bănesc ori se mărginesc la operaţii diplomaticE. În orice caz Voievodul pare hotărât să

lupte cu energia disperării, altă eventualitate fiindu-i complect închisă.

A treia zi după Sfântul-Gheorghe, anul 62, după rânduiala campaniilor sublimei Porţi, oştile s-au urnit din taberile lor. La o zi după aceea şi ortalele de ieniceri au mâncat cel din urmă pilaf înecat în seu, la Stambul, căci aga a ridicat tuiurile şi trâmbiţaşii au sunat ieşirea slăvitului stăpân din serai, ca să se încrunte asupra Apusului, făcând să tremure domnii lumii.

Navile de război şi de provizii trecură în Marea Neagră şi intrară pe Dunăre în luna lui mai, plutind până la vărsarea râului Morava. Oştile de uscat umblau din popas în popas, ienicerii ducând în mijlocul lor pe slăvitul stăpân, cu călărimea uşoară a spahiilor înainte şi cu toate celelalte taberi de %feluriţi ostaşi pe felurite căi, fiecare cu armele lor, suliţi, arcuri, săbii ori bombarde – având în coadă miile de cară cu podvezi de zeherea şi salahori şi pretutindeni, pe cai mărunţi şi iuţi, ceauşii cu buzdugane însărcinaţi cu rânduiala de obşte. Curieri libieni repezeau înainte poruncile cu înflorită caligrafie care ieşeau de la icioglanii marelui stăpân. Ca să pedepsească el însuşi fapta nemaipomenită a lui Ţepeş-Vodă şi să treacă apoi mai departe, Mahomet-Sultan ducea spre CaraIflac o sută de mii de oşteni. Şi avea lângă sine, şi la cortul său, pregătit domn nou pentru raia, pe Radu Basarab, tânăr şi frumos prietin al său, fratele lui Vlad.

La sfâfţitul celei dintâi săptămâni din luna iunie, dubasurile şi podurile plutitoare isprăviseră de pus oştimea pe ţărmul stâng al Dunării. Spahiii recunoscură calea prin Deliorman. Veştile, care soseau la cortul Padişahului, arătau că toată valea Dunării s-a pustiit şi localnicii s-au tras la codru, în munte, cu toate ale lor, după obiceiul vechi al pământenilor din această parte de lume.

Ţinta cea dintâi a expediţiei era Cetatea Dâmboviţei şi apoi TârgovişteA. În ţară trebuie pus voievod nou; lumea trebuie chemată la ascultare cu blândeţă; numaicât să dea în mâna

slujitorilor strălucirii sale pe beiul răzvrătit, împreună cu meşterii lui de ţepuşi. Din popas în popas, nu se afla de fiinţa lui Vlad-Vodă şi a oştii lui nici o veste. Drumurile erau nespus de grele, şi o arşiţă nemilostivă săgeta dintr-un cer alburiu de secetă, aşa încât caii începură a slăbi şi a îngenunchea; înviorare aducea doar amurgul, când toţi stau şi, după ce se leagă taberele, cheamă hogea la rugăciune. Atunci picură din stele roua. Oamenii înfulică hulpav şi adorm îndată sub privegherea străjilor. Numai cămilele neliniştite rag la lună.

În una din aceste nopţi, din pustia din preajma taberei ienicerilor, s-au mişcat meşterii lui Vlad-Vodă. Cortul lui Mahomet-Sultan era acolo, între oştenii săi. Din pământ, din spaima întunericului, deodată s-au deslănţuit urlete de război. Lupii omeneşti au trecut, cu săbiile în dinţi, printre cărăle legate, apoi prin gardul de suliţi încrucişate – şi au pricinuit într-o clipă, în douăzeci de locuri, acea zvârcolire de dobitoc fără cuget a mulţimii, care se chiamă panică. Calfele domneşti lucrau cu repeziciune, străpungând în linie dreaptă şi concentric spre locul unde trebuia să se afle cortul cel mare de matasă; pe când oştimea nebunită se tăia între sine.

Straja Padişahului dădu semnal de primejdie. Mahomet porunci să se alcătuiască în patru laturi zid şi să se aplece suliţele. Surlaşii strigară din trâmbiţele lor linişte asupra taberei. Prăvălirile smintite ale celor înfricoşaţi fură tăiate în săbii şi bătute cu măciuci de fier. Lupii Valahiei lucrară, spârcuind cu cea mai mare agerime, până ce tabăra începu a se alina. Viforul de spaimă trecu la alte ţarcuri; cămilele şi caii îşi rupseră conovăţurile îmbulzindu-se între oamenii în risipă. Când luciră zorile de către Ţarigrad, salahorii primiră poruncă să adune morţii şi stropşiţii şi sa spintece pentru cuhnii animalele căzute.

Pâlcuri de călărime ieşiră la câmp, ca să adulmece urmele duşmanilor nopţii. Găsiră aceeaşi întindere cu fânaţuri şi lanuri pârjolite; tăcere către codru; pustie către zarea

muntelui. Era războiul vechii Sciţii, pe care-1 cunoscuseră odinioară, în veacuri, şi alţi cuceritori de neamuri. *

— Viaţa lui Ştefan cel Mar”

Taberile deci se mişcară iarăşi în necunoscut, spre târgurile poruncite. Beii puseră ici-colo sub săbii pâlcuri de ţărani, scoşi ca fiarele de prin bârloguri. Zilele erau foarte trudnice, din pricina unui soare mult mai copleşitor decât pe fericitul ţărm al Propontidei; iar nopţile se vădeau tot mai neliniştite şi mai hărţuite de vedenii şi oameni, care erau necontenit prezenţi în marginea zidului de umbră.

Socotelile sfetnicilor celor înţelepţi de la Buda s-au dovedit deci temeinice. Nici strălucirii sale ieşi firman pentru domnia lui Radu Basarab cel Frumos. Ticăloşii pământeni, câţi au putut fi prinşi, fură puşi să se târască în genunchi, în pulbere, cu ochii holbaţi la

pe sine. Tot astfel domnia sa nu se putea bizui pe prietinia proaspătă a lui Cazimir-Crai.

Pentru o minte foarte cumpănită ca a sa, fapta lui Vlad-Vodă avea o valoare de împrejurare şi de clipă; însă în sine era o nebunie. O oaste ca cea turcească nu poate fi biruită decât de altă oaste – însă pentru asta trebuie îndelungată pregătire şi îngrijire. Cu virtutea prostimii se poate izbândi o clipă; şi împrejurările dovedeau că trebuiau izbânzi după izbânzi, ani după ani; iar la asta nu., se poate ajunge decât cu ostaşi de meserie, după însăşi pilda turcilor.

Deci, după ce furtuna trece şi oştile lui El-Fatâh se învârtejesc iar la Dunăre, datoria lui este nici să se bucure, nici să se întristeze. – ci să-şi urmeze statornic pregătirile. Şi mai ales datoria lui este să lucreze aşa fel încât Voievodul de la Ţara Românească să stea subt influenţa lui, să fie pe cât cu putinţă al său, nu al altora, pentru ca zona de primejdie înspre păgâni să fie cât mai depărtată. După cât se înţelege, acel stăpân al ţării de dincolo, om şi prietin al său, nu se arată a fi Vlad-Vodă, care are neliniştea şi lipsa de cumpănă ca o suferinţă în sânge.

Viteaz căpitan este, însă prea îndrăzneţ şi primejdios. I-a dat sprijin să-şi capete scaunul părintelui său. Dumnezeu va fi judeţ, dacă ceea ce gândeşte el însuşi Ştefan-Vodă şi ceea ce făptueşte este spre binele Ţării şi al creştinătăţii. Prietinia lui de om este una; datoria lui de ostaş al credinţii este alta. Căci el trebuie să agonisească putere lui Hristos.

Deci în împrejurările acelea Ştefan-Vodă n-a primit la sine pe Vlad-Vodă, nu i-a dat sprijin, ci 1-a împins spre hotarul Ardealului. Totodată n-a întârziat a se înfăţişa cu oaste înaintea cetăţii Chiliei, poruncind căpitanului crăiesc s-o deşerte, deoarece e moştenire a sa şi a Moldovei.

În acelaşi timp puştile lui Mahomet-Sultan băteau de pe Dunăre.

Căpitanul ungur al lui Matiaş-Crai a răspuns ca un viteaz, cu semeţia care ştia că place stăpânului $ău, împroşcând cu

ghiulele de piatra şi-n galerele de pe apa şi-n pilcurile oştimii moldoveneşti.

Era timp pentru voievodul de la Suceava numai ca să-şi afirme un drept. Trebuia înfiptă şi aici o săgeată, la care urma să se întoarcă. La 22 iunie, stând în împresurare, nu departe de zidurile cetăţii, Ştefan-Vodă a fost împuşcat la un picior. De rana aceasta a pătimit până la sfârşitul vieţii sale, ca să-i fie toată viaţa amintire: fie că nedreptăţile se răscumpără, fie că numai afacerile desăvârşit pregătite se dobândesc.

III.

Vlad-Vodă, pribeag, îşi găsise adăpost la unguri. Până în singurătatea în care sta se întorcea din când în când faima faptelor lui zvonind din Orient şi înjunghindu-i mândria. Deodată îndreptă către SultanMahomet, printr-un om al său de taină, o carte, cu* următorul cuprins, izvorât fie din natura lui capriţioasă, fie din mâhnirea faţă de soarta sa, fie din dispreţul pentru prietini şi duşmani: „O slăvite stăpâne al otomanilor! Eu Ion Vlad, bei la Cara-Iflac, rob al strălucirii tale, mă rog stăruitor să fiu iertat pentru faptele pe care le-am săvârşit împotriva măriei tale şi a împărăţiei măriei^ tale. Să mi se îngăduie milă şi în acelaşi timp învoire a trimete soli la strălucirea ta. Cunosc Ardealul şi Ţara Ungurească în tot amănuntul. Dacă binevoieşte măria ta, întru răscumpărarea greşelii mele ţi-aş putea da în mână Ardealul şi, când acesta ţi-ar încăpea în putere, ţi-ar cădea la picioare şi Ţara Ungurească. Solii mei ar lămuri mai multe; iar eu voi sta cu credinţă rob al măriei tale toată viaţa mea şi rog pe Dumnezeu să dea puterii măriei tale încă îndelungaţi ani”.

Slujitorul care ducea cartea, împreuna cu alta către marele vizir, fu prins pe cale şi cercetat de oamenii lui crai, după înţeleptele bănuieli şi porunci ale sfetnicilor de la Buda. Vicleşugul lui Vlad-Vodă păru dat pe faţă şi Matiaş-Crai porunci pentru vasalul său pedeapsa închisorii. Atunci s-a mirat cu amărăciune Vlad-Vodă şi a întrebat pe

judecătorii săi dacă au în vedere faptele pe care le-a săvârşit pentru Crai şi pentru Ţara Ungurească, ori vorbele care au mers către păgân.

Ai viclenit pe măria sa Craiul, i-au răspuns judecătorii.

Vlad-Vodă i-a privit cu ascuţime. Le-a dat timp, cât va sta el în temniţă la Vişegrad, să înţeleagă că locul său este tot la domnia Ţării Româneşti. Lucru care s-a adeverit.

Beglerbegii din Tracia, după ce au sprijinit urcarea în scaun a lui Radu Basarab cel Frumos, şi au adaos, pentru paza domniei nouă, oşteni la Vidin şi la Giurgiu, au împlinit şi porunca de căpetenie a slăvitului lor stăpân, ţinând închisoare la cetatea Chiliei şi bătând-o până ce garnizoana Craiului lepădă armele şi se supuse.

Umblătorii de Dunăre duseră veste grabnică la Suceava, după rânduielile poruncite. Domnul desfăcu epistola dregătorului din Ţara-de-Jos, porunci domniei sale Dobrului logofăt să i-o cetească, o ascultă cu linişte şi nu dădu nici un semn de mânie.

Boieri dumneavoastră, a cuvântat măria sa, Domnul Dumnezeu va îngădui să nu mor mâne, nici la anul, deci avem vreme să cugetăm ce-i de făcut. Până atuncea vă rog să binevoiţi a vă bucura la această masă în ziua domniei mele, dată subt ocrotirea sfântului arhipăstor Ştefan, patronul nostru. Cinstind vin §i îndestuli ndu-ne cu bucate, să nu uităm a da în orice clipă laudă Atotţiitorului şi în acelaşi timp să nu trecem cu vederea că ne-am adunat şi pentru treburile Ţarii. Căci numai prostimea săvârşeşte mâncarea fără adaosul minţii. Deci noi avem întâi a griji de rânduială şi dreptate. Iar de vreme ce împăratul păgân şi Craiul s-au depărtat cu războaiele lor la alte hotare, unul către Vavilon iar altul către Boemia, se cuvine în acest răgaz să aducem şi pe Doamna pe care aţi binevoit a o alege Moldovei şi mie soţie. Deci solii vor purcede la Chiu, înfăţişându-se la cneazul Simion, şi vor primi pe Doamna Evdochia sora sa, cu druştele ei şi cu boierii ruşi. Asta să se facă îndată după sfânta Bobotează. Iar nunta se va săvârşi

în aceste câşlegi de iarnă, după datină şi lege. Părintele Teoctist şi maica noastră Doamna Maria vor avea grijă de mireasă până la ţeremonie. Iar Ţara poate să se veselească fără grijă. ^ Cu cetatea Chiliei va face domnia mea cum e mai bine, la timpul său.

Acest timp nu s-a împlinit decât după trecere de trei ani. Cercetaşi moldoveni scociorau din când în când părţile secuimii, unde Petru Aron pribeagul avusese cândva sălaş; aceiaşi cercetaşi duceau scrisori la cetatea Braşov, îndemnând pe cinstitul şoltuz de acolo şi pe cinstiţii pârgari să fie mijlocitori la% Matiaş-Crai, să facă măriei sale Craiului poftire ca să lepede de la sine pe ucigaş. A venit vremea să se aşeze prietinie între Moldova şi măria sa Craiul; căci nu e folositor să stea fraţii creştini întru tulburare; nu târzie vreme va să vie iarăşi asupra amândurora ameninţarea Păgânului.

Matiaş-Crai avea însă însemnat în condica lui numele lui Ştefan-Vodă. Deci zâmbea la mijlocirile neguţătorilor şi urma a ţine lângă sine pe Petru Aron, Deci într-un răstimp când măria sa Matiaş hotărâse ca, nu mai departe decât în primăvara care vine, nemţii săi cei mai dibaci, cu puştile cele mai bune, să bată şi să supuie iar, pentru coroana sa, cetatea de la gura Dunării, Şt^fan-Vodă cobora în Ţara-de-Jos cu repeziciune. Era în puterea iernii; albia Dunării era sloi de gliiaţă. Şapte ţinuturi de la câmpie ieşeau la oaste. Tunurile erau purtate în sănii cu oplene, pe drumuri lucii, pe o vreme lină, subt un cer ca o cupolă de smaragD. În noaptea de 23 spre 24 ianuarie, făcliile moldovenilor se aprinseră dintro dată în preajma cetăţii şi crainicul strigă porunca stăpânului Moldovei.

În acelaşi timp, de la Suceava, pornea ştafetă pentru stângerea măriei sale Doamna Evdochia. Călăreţii ajunseră la Domnie în ziua de 25, după amiază. Cetatea se închinase. Măria sa rânduia soarta robilor şi se pregătea să intre cu alaiul. Cheia cea mare a porţilor era pe ghiaţă, la picioarele salE. Însuşi măria sa sta în scaun de sloi, pe perina de

matasă pe care fusese înfăţişată cheia de cătră bătrânul meşter al breslei zidarilor, Măria sa simţea oarecare durere la piciorul lovit de glonţ. Poruncea diacului, care scria pe genunchi alăturea, să însemne numele pârcălabilor rânduiţi să stăpânească pentru măria sa în cetate. Aceştia erau Buftea şi Isaiia de la Neamţu, Când curierii cu armele întoarse şi fără cuşme, în semn de moarte, bătură metanie înfăţişând cartea prea sfinţitului Teoctist, măria sa se opri numai o clipă, privindu-i. Primi cartea şi, fără s-o desfacă, urmă a porunci diacului. Apoi făcu rânduiala intrării şi ceru să i se aducă calul. Flamura cu zimbrul se ridicase în turn.

Ostaşii tăceau în preajma zidurilor, cu capetele descoperite. Unii urmăreau, în neclintirea albă a iernii, ochiul puţintel înnourat al stăpânului lor. Alţii, după năravul fără isprăvâre şi fără leac al răzăşilor clănţăi din Ţara-de-Jos, nu se puteau ţinea să nu mormăiască vorbe, unele ciudate, altele fără noimă, fără a ţine samă de jalea acelei clipe. Totuşi aveau dreptate, căci în măria sa era o bucurie. Iar stihurile pe care le mormăiau acei răzăşi, veselindu-se într-ascuns, erau oarecum în fapte printr-o armonie predestinatĂ. Îndată le-au aflat pământenii din om în om, spunându^le pretutindeni. Le-a aflat şi Ştefan-Vodă cătră primăvară" când sta singur în chilia sa din cetatea Sucevei, de la copiii de casă, şi a binevoit a zâmbi:

Buzduganul lui Ciudin Bate-n poarta la Hotin. Sabia lui Isaiia Bate-n poarta la China, IV.

Şi în 1467 un tânăr rigă de douăzeci şi cinci de ani era cel mai frumos şi mai viteaz bărbat al timpului" Trupul său, împodobit cu brocart şi matasă, are o fumegare plăcută după danţurile prea desfătatei lui curţi. Armura îi dă înfăţişarea cea mai înfricoşată, când măria sa binevoieşte a încăleca pentru război. Toţi scribii îi admiră iscălitura; numai pentru întorsătura ei unică, osândiţii la moarte trebuie să se socotească fericiţi. Cine cutează a-i găsi un cusur? Minciuna lui e diplomaţie; morga lui, necesitate a meşteşugului; un cuvânt de spirit al său devine universal:

istoricii se grăbesc să-1 consemneze, chiar dacă nu 1-a rostiT. Încordează un arc, înalţă un şoim ca nimeni altul. Felul cum ia el numai cu două degete friptura din talerul de aur, ori cum soarbe pocalul cel mare de Tocai e observat cu grijă şi imitat. Eleganţa lui când se spală, fără să-şi împroaşte piea tare curtenii cu apa din gură ori din pumni, devine articol de hristoitie.

Cine îndrăzneşte să bârfească, insinuând că asemenea om s-ar trage din nişte munteni valahi? întâi, maica sa e de cea mai autentică nobleţă; al doilea, tatăl său a avut părinte pe un crai. Basmul acesta e cu atât mai adevărat cu cât e mai necesar. Dar se observă rasa şi din toată fiinţa şi firea lui. Mai ales acea generozitate pe care o are numai un singur neam şi acea trufie pe care numai un neam ştie s-o poarte cu graţie, străluceau cu osebire în persoana tânărului rege Matiaş.

Răsfăţat al sanctităţii sale papa, lăudat prietin al Veneţiei, biruitor împotriva socrului său eretic regele Podiebrad al Boemiei, lumea aştepta de la măria sa biruinţile părintelui măriei sale Iancu-Vodă împotriva Osmanlâului. Măria sa era cel mai însufleţit crai al epocii şi mai plin de făgăduinţi. Totuşi, după cuvântul cel vechi că proroc în patria sa cinste nu are, tocmai ţara sa de baştină, Ardealul, nu voia să-1 cunoască, răcnind împotriva oştilor şi a birurilor grele şi cerând prin voievozii şi boierii ei libertatea de odinioară. Neguţătorii saşi prin Benedict Roth, nobilii vânduţi împăratului prin comiţii de Sankt-Georg şi Zips respinseră de către ei atât poruncile cât şi dregătorii crăieşti. Prostimea cea covârşită de năcazuri aprinse vâlvătăi, tapând în glod stemele şi steagurile lui Matiaş. Dar măria sa era un crai care ştia să se facă ascultat şi să lovească pe nesupuşI. În vara anului aceluia 1467, înălţimea sa, însoţit de călărime în fier şi pedeştri cu zale, precum şi de Giskra, condotier înfricoşat al timpului, care aducea trupe uşoare de pradă, ż>îrjol ţi măcel, intră în ţară, zugrumând răzvrătirea şi înecând-o în propriul ei sânge. Ţăranii căzură

cu pletele în pulbere. Neguţătorii depuseră aurul poruncit. Nobilii se închinară, recunoscând în braţul care-i lovea un braţ într-adevăr regesc.

Măria sa îşi scoase catastiful, făcu în el semne, socoti şi văzu că mai are un datornic, mai greu împovărat cătră măria sa decât alţiI. Îşi încruntă sprinceana, apoi pofti zâmbind să i se aducă pribeagul care de mult aşteaptă, Petru Aron-Vodă, căci a sosit vremea să-i arate mila şi să-i facă dreptate. Loviturile în secuime, răscoalele la hotar, ocuparea Chiliei: toate dintr-o dată se vor răscumpăra.

Oastea craiului, puternic adaosă, având stolurile viteazului Giskra înainte, parcurile de bombarde şi convoiurile de căruţe îndărăt, străpunse pasul Oituzului la 19 şi 20 noemvrie, înlăturând cu uşurinţă piedicile şi ţinând la distanţă grănicerii fantomatici ai voievodului. Muntele dădu sunet din culme. Giskra îşi risipi bandele asupra satelor şi târgurilor. Cerul se înroşea în fiecare sară şi din popas în popas regele vedea vâlyori tot mai în miazănoapte.

În săptămâna întâia a lunii dechemvrie, măria sa Matiaş stătu la Roman, punând la cale cu căpitanii săi atacul Sucevei. Voievodul încă nu dăduse semn. Risipiturile de călărime pământeană care se arătau o clipă pe dealuri, ori în luncile Şiretului, ori dincolo de apa Moldovei într-un colnic de munte, se mistuiau repede la cea dintâi amenințare a taberilor crăieşti. Deci expediţia se arăta deocamdată uşoară. Totuşi Craiul avea căpitani înţelepţi, care pipăiau cu grijă şi legau tare în vremea nopţii lagărele, iar Giskra dădea lumină străjilor, înspre toată zarea duşmanului.

Urmând drumul domnesc de pe malul stâng al râului Moldova, Craiul porunci al doilea mare popas la târgul BaiA. Între Roman şi acest vechi târg al ţării, depărtarea nu-i mare; însă dăduse vifor şi iarnă aspră. Trebuiau căutaţi cai şi boi, care să sporească trăgătorii puştilor mari şi ai căruţelor oştii. Ca să-i găsească, călăreţii lui Giskra trebuiau să bântuiască sate goale. Au fost nevoiţi să se

întoarcă spre Trotuş, la ciangăii care se plecaseră la mila craiului, fără a dobândi prea multă cruţare, dar nu găsiră nici pe cianăi Şi suferiră şi lovituri furişe de la nişte hoarde de răzaşi cu cojoc şi cu căciulă mare, care cum loveau, cum se risipeau. Unde nu fusese tot ars la trecerea dintâi, găseau ruină totală şi orice urmă de hrană ridicată.

Întorşi prin viscol şi troian, ca să aducă asemenea veşti Craiului, în loc de animale de povară, oamenii lui Giskra găsiră alţi tovarăşi care nu hălăduiseră mai bine dincolo de Şiret. Nişte pământeni prinşi nu se sfiiră să mărturisească domniilor lor căpitanii crăieşti cum că Vodă are oaste destulă, de asta să nu poarte nimeni grijă; dar când are să se arate măria sa cu asemenea oaste, asta nu poate să ştie nimeni.

Văzând că sunt bătuţi peste fălci şi împunşi cu şpăngi, acei ţărani au răspuns că măria sa are să se arate cât de degrabă. Numai să steie vântul şi măria sa are să se arate numaidecât, cu toată sila lui., Biruind greutatea furtunii, care se opintea din crivăţ, oastea Craiului a răzbit cu cea mai desăvârşită rânduială la locul poruncit.

Cu toată truda, oamenii au parcat vitele în staule şi perdele. Au scos pe târgoveţi în şoproane şi s-au aşezat ei la căldură. Au împins străji la vadurile Moldovei şi către munte. Au legat în grabă de jur împrejurul târgului, în parcane, căruţele. %

Giskra s-a închinat în faţa craiului, poftindu-1 la masă.

Înalbăstrea sara la ferestre.

— Măria ta, cetatea Sucevei e numai la douăzeci de mile depărtare. Viscolul se alină. Mâne cercetaşii mei o vor vedea.

Regele simţea în mădulare plăcerea moale a cinei; totuşi sta încă dârz, dându-şi poruncile şi dictând scrisorile către Ţară pentru Petru Aron, când, în miezul nopţii, s-a simţit iar detunetul vijeliei. Ridicându-se 111 acelaşi timp şi larma taberei, împrejurimea păru că se clatină. Riga se încruntă, poftind numaidecât să ştie ce este.

Primi îndată răspuns. Târgul era atacat. Duşmanii rupeau parcanele şi dădeau foc căruţelor. Doborâseră dintr-o dată toate străjile. Intraseră pe uliţi coloane de călăreţi cu suliţi şi cu şumuiace aprinse, dând foc şi împrăştiind spaimă.

— Să dea semn trâmbiţele! poruncea Craiul. Să se liniştească oamenii! Să puie mâna pe arme! Să prindă şi să sfărâme pe călăreţii cu isuliţi!

Dar călăreţii trecuseră. Armata regească, bulucită la locurile de comandă cu căpitanii săi, se simţi dintr-o dată încleştată de o oaste care ţinea toate drumurile şi scăpările.

Cei mai viteji credincioşi se năpustiră spre sălaşul regesc, ca să apere pe stăpânul lor de primejdia morţii, pe care până atunci încă nu o cunoscuse. Atunci a dovedit Giskra vitejia lui fără păreche. Deasemenea căpitanii cei vechi au ştiut cum să călăuzească prin măcel pe Rigă, sub săbiile acelei străji negre, vestită pentru valoarea şi credinţa ei.

Oastea regească a fost desfăcută şi măcinată. Au pierit zece mii de mercenari, atât pe loc, cât şi în strâmtorile muntelui, de topoarele ţăranilor, cât şi pe căi de săgeţile şi săbiile călărimii domneşti. Au fost harţuri în risipă toată ziua următoare şi a treia zi. Sfărâmăturile oştii au lepădat bombardele la îmbucătura Moldovei cu Şiretul, ca să poată năzui mai grabnic la Oituz. Dar acolo găsiră străjile în fiinţă şi potecile astupate.

Craiul a hălăduit cu destule greutăţi pe poteci mai ferite, călăuzit de un om din neamul său, adică de un nobil valah de loc din ţara, şi aparat de viteji nobili unguri şi români de la Maramureş. Pe acel boier moldovean sabia lui vodă 1-a ajuns după aceea, luându-i capul, pentru puţina minte pe care o dovedise, după cât zicea măria sa. Vorbeau moldovenii că Riga ar fi suferit trei lovituri de săgeată şi credincioşii săi au fost siliţi să-1 poarte în părângă pe pat de cetină. Dar asta nu-i cuviincios a se vădi pentru un stăpânitor de noroade. De altminteri măria sa, cum a scăpat la Ardeal, a dovedit că rănile trupului se vindecă lesne, întrebuinţând iruri potrivite ori descântece, pe când

celelalte răni se tămăduiesc mai greu; aşa că toţi vinovaţii săi, tulburători şi răsculaţi ori numai bănuiţi, au pierit cu cea mai mare grabă în furci şi sub securea g'delui. Iar Petru Aron pribeagul a suferit şi el de mânia regească, rămânând lepădat de la înalta milă, între boierii secui de la Trei Scaune.

Capitolul VI.

SOLIE LA VILNA. VORBE INTRE MĂRIA SA ŞTEFAN-VODĂ ŞI COCONUL SAU ALEXĂNDREL. PLINIREA PEDEPSEI UNUI UCIGAŞ DE DOMN ŞI FRATE. DESPRE NĂVĂLIREA TĂTARILOR DE LA VOLGA ŞI DESPRE SFINŢIREA PUTNEI. DESPRE UN CUTREMUR CARE A FOST ÎN ANUL AL PAISPREZECELEA AL DOMNIEI LUI ŞTEFAN-VOIEVOD.

Înţeleptul crai Cazimir a primit în aceeaşi iarnă, la Vilna, vestea întâmplărilor de la Moldova. Solii aduceau cărţi care înoiau credinţa cuvenită a palatinului, închinând şi steaguri ale lui Matiaş-Crai într-adaoS.

Măria sa Cazimir s-a bucurat, însă nu prea tare, ci potrivit, lucru pe care voievodul de la Suceava îl ştia de mai înainte, în clipa când rostea diecilor de leşaşcă, în canţelaria de la Suceava, vorbele întocmite şi ocolite către suzeranul său.

Stanciu, pârcălab al Cetăţii Albe, şi Vlaicu, unchiul Domnului, pârcălab la Hotin, şi Toader Diacul, dădură cele mai bune răspunsuri măriei sale Craiului şi sfetnicilor săi. Arătară că măria sa Ştefan are prea aspre griji asupra sa şi ameninţări de către duşmani, încât nu poate veni pe cât de degrabă ar dori în faţa măriei sale Craiului, dar îndată ce se aşează ţara, când Dumnezeu va binevoi să-i dea un răstimp de tihnă, nu va lipsi de la o datorie şi de la o cinstire aşa de însemnată.

Cum a fost bătălia cu craiul ungur? întrebau curtenii care erau de faţă în preajma Regelui, în strălucite straie.

A fost o bătălie ca toate bătăliile, au răspuns boierii, întocmai după povaţa domnului lor.

S-aude că riga Matiaş ar fi fost săgetat?

Aşa se spune, însă numai de trei săgeţi. Dar acuma măria sa Craiul e bine, slavă lui Dumnezeu, şi face judecăţi la Ardeal. Strălucirea sa Cazimir-Crai să binevoiască a trimete în curgerea anului, ori la toamnă, soli pentru înoirea legământului, după datina prietiniei de la Alexandru-Vodă Bătrânul.

Se zice că ar fi pierit la Baia atâtea mii şi mii de oşteni ai lui Matiaş?

Într-adevăr, au pierit destui, dar au fost îngropaţi, şi li s-a făcut slujbă la biserica cea mare catolică din târg, slujind însuşi prea sfinţitul episcop Augustin, Au pierdut ori au îngropat bombardele?

Ce erau să facă cu ele? au trebuit să le piardă, au răspuns cu nevinovăţie boierii. La Moldova drumurile sunt grele şi s-a nimerit să fie şi o iarnă tare.

Măria sa Cazimir asculta cu luare-aminte, bătând cu degetele în marginea mesei de abanos. Apoi a mulţămit solilor pentru închinare, zâmbind plăcut; după care s-a ridicat întru toată măreţia sa, prăsind sfatul. Lui Vlaicu pârcălab i s-a părut că măria sa a suspinat, pentru multele gânduri pe care le are un crai.

II.

Cum a ajuns primăvara în munte şi s-au scurs puhoaiele, Ştefan-Vodă a poruncit lui Ion vistiernicul să sloboadă cheltuielile zidirii de la Putna. Căci după mila pe care Domnul Dumnezeu i-o arătase nu numai o dată, se cuvenea să se înalţe în Moldova un altar de jertfă şi laudă.

De un sfert de veac şi mai bine domnii ţării nu săvârşiseră decât ucideri între ei. Chiar vechile lăcaşuri de închinare ale bătrânilor cădeau în risipă. Aşa că nu târzie vreme după dobândirea dreptului său, ŞtefanVodă, se sfătuise cu prea sfinţitul Teoctist şi alţi clerici şi ieşise în mai multe rânduri în poienile desfătate de sub munte, cu curtenii săi, căutând un loc potrivit. Aşa se oprise la Putna şi, după obiceiul vremii, hotărâse împrejmuirea trăgând însuşi măria sa cu arcul din punctul unde trebuia să fie poarta clopotniţei.

Unde a căzut săgeata urma să se aşeze altarul. A poftit apoi pe neguţătorii genovezi de la Cetatea Albă să-i năimească un meşter iscusit de la Italia şi a şi pornit lucrărilE. În primăvara de după războiul cu ungurii s-a dus să le vadă şi le-a găsit, pentru mulţămirea sa, ajunse către săvârşire. Meşterii pentru acoperişul turnurilor intraseră la rând şi aşezaseră în vârf icoana Maicii Domnului, basma albă şi smicele de sălcii.

Domnul adusese cu sine pe coconul său iubit Alexandru, ţinându-1 călare pe un căluţ şarg din a stânga sa. Aşa umblară amândoi în jurul zidurilor, urmaţi de curteni. Căpitanul de nemţi sta la o parte cu oştenii săi, sprijiniţi în suliţi. Primăvara aburea şi cânta de pretutindeni.

Îţi place acest loc, copile? a întrebat măria sa.

Coconul nu înţelegea de ce e întrebaT. Îi plăcea. Mai ales că ieşise la larg şi călare din cetatea de stâncă de la Suceava şi dintre dascăli. Nimeni nu-şi poate închipui şi nu poate cumpăni năcazurile unui prunc. Aşa încât acolo a rămas numai Olena, copila Doamnei răposate Evdochia, cu dădacele; iar el petrecea cu părintele său şi cu oştenii.

Îţi place?

Îmi place.

Mă bucur, Alexandre, deoarece aici e locul nostru pentru odihna cea lungă.

Cuprinzându-şi de după umăr feciorul, vodă 1-a sărutat pe tâmplă. Coconul şi-a potrivit la loc gugiumanul, nedumerit de dulceaţa cu totul neobişnuită a glasului părintelui său. Era un prinţişor fraged şi subţirel; abia trecuse de zece ani. Tatăl său îl privi în tăcere, pe când umblau pe sub streşina codrului. Acest copil avea nevoie de ocrotire; pentru liniştea zilelor lui viitoarS trebuiau isprăvite cu un ceas mai curând toatE. Înălţându-işi sufletul către stăpânul său Hristos şi închizând o clipă ochii într-o rugăciune interioară, Domnul dori şi mai mult să aibă în sfârşit sub braţul său pe Petru Aron pribeagul.

Această rană a începutului domniei lui nu s-a putut închide decât în anul următor, la sfârşitul verii. Atunci, înd anume ştiri, Ştefan-Voievod a poruncit la o samă de călăreţi ai săi să încalece, spre a-1 însoţi la Vaslui.

CAcolo Domnia avea curţi. S-a oprit două zile la Vaslui cu curtenii, ţinând scaun de judecată. Apoi a ieşit iar la tabără în valea Şiretului. Dintr-o dată, cu cei două mii de oşteni, s-a aflat la Caşin în ziua Schimbării la faţă. Apoi, la Sântă-mărie, de pe opcină a privit în Ardeal, iar suliţaşii săi au pipăit în secuime. Acolo se afla nu atât un duşman temut, cât un vierme al grijii, care roade necontenit, zi şi noapte.

Zadarnic, într-atâtea rânduri, cinstiţii neguţători braşoveni dăduseră sfaturi boierilor şi dregătorilor din Trei Scaune să nu ţie la ei o primejdie ca aceea. Domnul cel nou de la Moldova începea să fie vechi; braţul său ocârmuia şi stăpânea de unsprezece ani. Acea sabie dovedise ascuţime, ca şi mintea. Domnii au putut vedea asta nu mai departe decât în iarna cealaltă, când boresele lor au sughiţat cu jale în sfintele sărbători. De ce ţin ei pe pribeag? Hai-hai! au să cadă în comitatul Trei Scaune hultani.

Au căzut, pe vifor. Fulgerau din clonţuri şi ghiare, prin fumul pojarului. Mocanii au dat în văgăuni cu turmele; călăreţi dibaci i-au călăuzit pe poteci dincolo, în valea Trotuşului. Dregătorii au fugit spre Ţara Bârsei. Domnii au încercat să se înalţe îi* scări, chemând în jurul lor slujitorii, dar unii n-apucau să încalece, alţii se prăvăleau în râpi, bătuţi de aripi de fier.

Nimeni nu înţelegea ce este. Ştirile încă nu se limpeziseră, când doi curieri sosiră, călăuziţi de ţărani secui, la curtea din Ghelemiş, în marginea cealaltă a secuimii, unde hălăduia Petru Aron-Vodă. Au aşteptat smeriţi la poartă, s-au închinat şi au arătat că sunt de la Moldova şi aduc carte de la o sarnă de boieri pentru măria sa Petru Aron. Ce fel de carte, măria sa va binevoi să vadă.

Pribeagul i-a primit, privindu-i cu pătrundere şi resfirându-şi între degete bărbuţa-i rară. Avea ochi alburii,

obraz uscăţiv şi pistrui. Umbla încovoiat şi privea într-o latură.

Cine sunteţi voi?

Măria ta, suntem boiernaşi din starea a treia şi am primit poruncă de la mai-marii noştri să punem la picioarele măriei tale această carte.

Despre ce burzuluiala se zvoneşte la hotar?

Au intrat călăreţi de la Moldova în secuime. Boierii care trimet cartea au socotit şi au pândit acest prilej, ca să putem veni noi la măria ta. Căci şi noi te cunoaştem pe măria ta de când ne-ai fost Domn cu pace. Iar acum venim din crâşcarea durerii, poftindu-te să te întorci, căci, dacă mai stă asupra pământului tiranul Ştefan, se va pustii Moldova.

Hm! într-adevăr, mi-am închipuit că acest fecioraş e vrednic de soarta tatălui său. Sa vedem cartea. Văd şi pe alţii care s-adaoge la sfatul celor dintâi. Deci oamenii mei n-au stat în zadar dincolo.

Vorbind, Petru Aron-Vodă cerceta iscălituri şi peceţi bine cunoscute de el: a lui Stanciu, pârcălab al limanului mării, a lui Toma logofătul, a lui Goian şi Isaiia, a pârcălabilor Sbierea şi Buhtea, a lui Iuga vistiernicul, ale lui Luca şi Pascu postelnici, a lui Toma Ghinda, a lui Neag*u comisul, a lui Negrilă paharnicul şi a altora.

Îi cer întâlnire şi sfat. Se pun subt ocrotirea măriei sale. Să vie măria sa unde pofteşte: să poruncească un loc de întâlnire, ca să-i dea pe tiran în mână şi să-i puie Moldova la picioare, ca să contenească strânsoarea boierilor şi plângerile văduvelor şi orfanilor!

Cetind, Aron-Vodă îşi arunca din când în când privirile spre soli. Erau doi oameni blajini, răzăşi cărunţi, fraţii Moică şi Costea de la Fântâna lui Ştiubei. Aveau obrazuri brăzdate, grumazurile împletite ca din gânjuri, şi supăraţi tare şi bătuţi de pulberi, încât abia ii se vedeau clipirile ochilor din tufărişul sprâncenelor.

Atâta i-a ispitit pribeagul până ce au spus tot, vărsând şi lacrimi. I-a pus să jure pe sfânta cruce: au jurat.

Atunci măria sa a bărut din palme şi a poruncit să-i vie calul şi să încalece numaidecât slujitorii. Are o treabă grabnică şi chiar în după amiaza aceea trebuie sa pornească, nu cu alai, însă cu foarte mare repeziciune. Iată, unde n-au putut craii şi oştile, poate voia lui Dumnezeu.

Mergeau pe cale, înspre răsărit. Răzăşii erau îndeaproape păziţi de slujitori. Pribeagul tresărea din când în când din gândurile sale.

Vad şi nume nouă în cartea ce mi-aţi adus, grai el într-un răstimp. Văd şi pe Vlaicu.

Apoi, măria ta, acela-i frate cu mama lui Vodă, răspunse Moică.

Cum se face asta?

Măria ta, acela-i mai aprig, după vorba veche de la noi: că străinul îţi scoate un ochi, iar fratele îţi scoate doi. Parcă măria ta nu cunoşti? *

Cunosc. Se pare că eşti învăţat filosof domnia ta.

Sunt, stăpâne. Am învăţat toate din durere. Ai să cunoşti însuţi măria ta şi ai să vezi cu ochii măriei tale pe dumnealui pârcălabul Vlaicu, la popas. Ceilalţi nu ştiu dac-or fi toţi, dar dumniasa Vlaicu n-are să lipsească.

Asta e o bună încredinţare pentru mine, a râs mai mult către sine Petru Aron-Vodă.

La asfinţitul soarelui s-a făcut scurt popas pentru adăpatul cailor. Medelnicerul a poftit pe măria sa la puţină cină, dar Petru Aron-Vodă nu i-a îngăduit să desfacă trăistile.

Mergerw mai departe! a hotărât măria sa. Treburile bune se fac fără întârziere.

Asta-i numaidecât, a încuviinţat celălalt răzăş.

Au trecut muntele şi s-au aflat la cea dintâi gazdă, boier secui, prietin al măriei sale, unde au mas. Au mers şi ziua a doua toată, până într-o măgură a unui alt munte şi au suit un drumeag pustiu.

La poiana anumită, după vorba solilor, boierii s-au vădit. Erau descălecaţi şi fără arme, cu capetele goale. Slujitorii erau în fund, cu caii de căpestre. Amurgea, sub streşina brădetului.

Petru Aron-Vodă făcu slujitorilor săi semnul ştiut, ca să apuce unii slugile, iar alţii să împresure între piepturile cailor pe acei boieri descălecaţi, pentru mai bună încredinţare; când deodată lefegiii de la Suceava statura de jur împrejur din patru laturi, închizându-1 în capcană. Lucrul se întâmplase cât ai scăpăra. Cei doi răzăşi vicleni, îndârjindu-se în clipită, porunciră slujitorilor să se supuie ca să-şi apere capetele. Apoi trecură la domnul pribeag, strângându-1 între scări. O surlă sună prelung, poftind pe Ştefan-Vodă la judecata robului său. Pe loc şi în aceeaşi noapte, la lumina făcliilor, întocmai ca şi la Reuseni, Petru Aron-Vodă a fost doborât în ştreang, şi gâdea a ţinut de chică, sus, căpăţâna retezată, ca s-o vadă şi s-o cunoască anume şi s-o atingă cu piciorul din scară feciorul lui Bogdan Muşat.

Chiar a doua zi pilcurile de călărime s-au mistuit în munte ieşind prin poteci la vămile Moldovei. Iar secuii au primit această veste, prin crainic: „Domnilor şi fraţi creştini, eu Ştefan-Voievod vă fac cunoscut că nu mai am nimic cu domniile voastre şi vă rog să înştiinţaţi şi pe măria sa Craiul că mă închin la bunăvoinţa măriei sale şi doresc să fiu prietin al măriei sale, căci Dumnezeu s-a milostivit să ne dea în xnână pe ucigaşul părintelui nostru”.

Îndată ce a ieşit iarăşi la lume din iadul propriului său suflet, Domnul a umblat fără nici o întârziere spre cetatea Sucevei, urmat de călărimea lui uşoară. Satele de pe şleahul cel mare al Domniei nu părăseau rânduiala de a-i ieşi întru întâmpinare printre fânaţuri şi holde; dar Vodă nu făcea popas; lăsa în urmă pulberi înalte de secetă şi se ducea cu grăbire. Abia când ajunse în răcoarea apelor celor limpezi de sub munte, se opri. Boierii alcătuiră divanurile de judecăţi poruncite şi scriitorii îşi ascuţiră penele de

pajură în canţelarie. Fără să se odihnească, măria sa trecu în paraclis, la rugăciune, poruncind să-i fie aduşi acolo copiii şi 3ă nu mai stea după aceea nimeni de faţă, între domniile lor şi Dumnezeu fără decât Doamna Oltea Maria, maica măriei sale şi Chiajna, mătuşa măriei sale.

Copiii veniră în straiele lor mici, care semănau cu ale sfinţilor iconostasului, şi sărutară mâna părintelui lor. Erau la rând Alexăndrel, Petru, Bogdan şi Olena. Iar doamnele monahii, maica şi mătuşa* erau în straie cernite, cu ochii umezi, umbriţi de spaimele trecutului şi ale viitorului.

Copiii zâmbeau nevinovat. Ele priveau furiş către stăpânitor, pândind un cuvânt, pipăind cu gândul o prăpastie a unei noi dureri. Domnul tăcea, îngenunchiat subt icoana îmbrăcată în argint a Maicii Domnului, cu fruntea rezemată de picioruşele pruncului sfânt. Lumina începutului de toamnă intra piezişprin firidele înguste. Prin zidurile reci pătrunse abia simţită vibrarea ornicului din turn.

Domnul se ridică.

— Ce este? îl întrebă şoptit Doamna maica sa.

Domnul Dumnezeu a binevoit să ne izbăvească, răspunse fiul său. Aron a pierit subt ochii mei. Am poruncit să fie aşţrucat la o bisericuţă din secuime. Domnia Moldovei s-a limpezit, căci n-au mai rămas alte odrasle din trunchiul vechi, decât acestea.

Doamnele se plecară asupra pruncilor, ocrotindu-i cu braţele şi suspinând. Apoi doamna Oltea mulţămi sfintei Marii singură, închinându-se adânc şi făgăduindu-i în gând un dar de mărgăritare.

Cum ieşi Vodă din paraclis, îi stătură înainte cuvioşi manahi de la mănăstirea Zografi din sfântul munte al Atonului. Cu mâinile la piept, îşi plecară spre măria sa camilafcele lor cernite, apoi sărutară pe rând mâna întinsă a măriei sale. Erau trei: tineri şi în putere, foarte oacheşi şi cu bărbi negre îmbielşugate. Aduceau carte de la egumenia lor. Pofteau pe măria sa Domnul să binevoiască a primi trei

burdufuri de undelemn din cel mai bun, pentru postul Sfintei-Naşteri. Deasemenea roagă pe măria sa biruitorul Voievod să afle că toate rugăciunile şi pomenirile poruncite se săvârşesc întocmai la sfânta mănăstire. Şi cuvioşiile lor au venit să-şi primească merticul de galbini pe care 1-a hărăzit prin uric cu pecete în veci sfintei mănăstiri măria sa binecredinciosul Voievod Ştefan.

Toate se vor face cum am poruncit eu, a răspuns Domnul. Veţi primi drepturile sfântului lăcaş. Şi chiar astăzi voi mai porunci un dar pentru sfânta mănăstire, poftindu-vă să faceţi pentru domnia mea mulţămire şi rugăciune, după anumită lămurire ce am să vă dau. La cuvioşiile voastre toate sunt bune?

Mulţam im lui Hristos, luminate Doamne, toate sunt bune; şi dorim să vedem pe măria ta străpungând balaurul.

Domnul trecu în sala diecilor, cu pintenii sunând şi cu zalele pe el. Mai avea şi alţi oaspeţi. Soli de la Crâm, cu scrisori şi veşti. Neguţătorii genovezi de la Cafa nu lipseau să-1 ţie în cunoştinţă de toate faptele uimitoare ale spurcatului prigonitor al lumii Mahomet-Sultan. Căpitenia acelor neguţători, senior Federigo, ar fi dorit să apropie mai mult de sine puterea stăpânului Cetăţii Albe, aşa încât să fie aceeaşi rânduială la cetatea cea mare a Crimeei ca şi la cetatea Limanului moldovenesc. La stăruinţile domniei sale, Mengli Ghirai hanul de la Crâm îşi înnoieşte şi-şi întăreşte legăturile de prietinie cu MoldovA. În curând are să-i dovedească apriat această prietinie prin anume veşti pe care are să le trimeată la vremea lor. Deasemeni trăiesc pe §cele ţărmuri desmierdate ale Mării neamuri împărăteşti, coborâtori din PaleoJogi, care au castel la Mangop, şi să cugete măria sa Ştefan când e bine să se săvârşească lucrarea cea înţeleaptă şi diplomaticească despre care i s-a mai scris.

Trimeşii lui senior Federigo îşi depuseră şi ei darul la cămările cetăţii.

La Crâm, mârzacii şi hanii, aşezaţi în case de piatră, învăţaseră de la levantini şi italieni o altă rânduială a vieţii. Locul îmbielşugat, priveliştea Mării, cerul blând muiaseră asprimea înfricoşată cu care poposiseră aici dintru început urmaşii lui Ghinghis. Erau aceiaşi războinici fără frică; din când în când îşi puneau tabunurile în mişcare către asfinţit; dar şi Hagi Ghirai bătrânul şi Mengli Ghirai fiul său au dovedit înţelepciune în faţa lumii cârmuind cu blândeţă, şi în faţa lui Dumnezeu ţinând pace în grădinile Mării NegrE. Însă dincolo de Volga rămăsese temeiul cel mare şi neîmblânzit al tătărimii. Acolo erau sălbaticii de demult, aşa cum îi adusese Sabetai-Behadâr şi Batie-Han. Aveau încă locuinţe mişcătoare; alţii se adăposteau sub pământ în bordeie muruite cu humă. Robi din toate seA.

Minţiile lumii le păzeau turmele în stepă, sub straja călăreţilor singuratici care ţineau cerul în suliţi, în toate zările. De la sălaşele acestor hoarde hanul trebuia să poată privi în toate afundurile depărtării. De aceea toate pădurile erau distruse de foc în cuprinsurile tătăreşti. Se hrăneau cu carne de cal, îşi păstrau platoşa neagră de piele, suliţa, arcul şi juvăţul; iarna puneau căciulă înfricoşată şi cojoc mânjit de sânge; erau aceiaşi oşteni de pradă din veac, duşmani ai omenirii, despre care Bogdan-Voda povestise cândva fiului său Ştefan-Vodă, şi despre care şi Ştefan-Vodă povestea coconului său Alexandru în seri de iarnă în castel la Suceava.

Între hanii de la Crâm şicei de la Volga nu era prietinie. Mamac-Han, care se aşezase de curând în kuriltai şi se numise, după obicei, împărat al lumii, dorea să bea lapte de iapă din tidva lui MenglI. Îi şi trimesese răspuns să se pregătească. Căci războinicii adevăraţi se vor ridica iarăşi asupra pământului, ca odinioară, călcându-1 în copitele cailor, şi destrăbălaţii de la Crâm vor pieri cei dintâi.

Mengli Ghirai surâdea la aceste laude şi socotea mai plăcută pentru fiinţa lui tihna grădinilor suspendate. Dar în vara anului 1469, emisarii săi din pustie îi aduseră vestea

că se ridică hoardele de dincolo de Volga ale lui Mamac-Han.

Îndată plecară curieri repezi la castelanii Podoliei să-i înştiinţeze că Mamac nu aşteaptă decât secerişul ţarinilor din Lehia, ca să vie să ridice pânile, împreună cu robii care-i mai fac trebuinţă. Alergători pe cai sprinteni sosiră şi la Moldova, eu carte de la Mengli Ghirai pentru Ştefan-Vodă.

Domnul primi pe slujitorii Hanului de Crâm în Suceava, răsplătindu-i cu arme şi stofe, şi lăudându-i. După ce ei se sculară din genunchi şi se retraseră, Vodă porunci tălmacilor să-i desluşească epistola.

„Noi Mengli Ghirai-Han, stăpânul lumii şi al Crâmului, cuvânta cartea, cel mai puternic şi mai slăvit dintre toţi domnii Oardei de aur, adevăratul urmaş al lui Ghinghis-Han şi al lui Batie-Han; cel mai plăcut Iui Dumnezeu prin faptele sale şi ale părintelui său Hagi Ghirai, scriem ţie Ştefan-Voievod de la Moldova şi să ştii că tipălosul Mamac feciorul haitei vrea să iasă la Lehia în dobândă şi la ţara Moldovei în dobândă; şi să fii harnic şi să veghezi, aşa cum am aflat de la neguţătorii de aici şi din faptele măriei tale cu Craiul, că eşti harnic şi cu priveghere.”

IV

Ştirea de la Crâm n-a întârziat să se arate adevărată. Abia ajunseseră, cu încetineală ca totdeauna, cărţile lui Mengli-Han la măria sa Craiul Cazimir, tocmai în Litvania, unde măria sa se afla cu curtea şi cu familia, şi din stepa rusească se ridică sunet şi flacără. Ta-^ bunurile lui Mamac-Han trecură Niprul şi, cumpănindu-se asupra pragului lumii o clipă, s-au rupt în trei trâmbe, două lovind în Lehia şi alta fulgerând pieziş spre Moldova. Cei care au intrat în republică au ras de pe faţa pământului o linie de sate de către Cameniţă spre Jitomir, Rujmir şi Vladimir şi în Podolia la Volin, încărcând holde, adunând tamazlâcuri de vite, punând în ştreag sub harapnic zece mii de robi. Groa^i s-a răzvrătit holbată şi cu părul vâlvoi în tot cuprinsul Lehiei. Vântul aducea fum de tăciune de către hoarde. Oameni cu

gura strâmbă şi bălăbănind numai dintr-o mână scăpau dintr-acolo. Pe toate drumurile stăteau prăvăliţi morţii: copii, muieri şi bătrâni, care-s mai puţini buni de robie. La târguri, maţele neguţătorilor erau înşirate ca mărgelele pe gardul şanţurilor de împrejmuire şi Pe cumpăna rohăteilor. Cu aceleaşi rânduieli călăreţii aegri ai lui Mamac-Han au trecut Nistrul în mai multe locuri şi s-au răsfirat în pradă spre Prut. Alţii, cercând vaduri, au pus pe ţărmul de dincoace căruţele uşoare cu roate înalte şi coviltir, ca să încarce în ele aur şi argint. Suind din valea Căuşenilor, mârzacii au pălit în Lăpuşna. Alţii s-au îndreptat spre ţinutul Botoşanilor şi Suceava. Dar ţara aceasta nu deschidea câmpuri largi şi bogăţii clădite ca în Podolia şi Litva. Erau locuri necontenit strimte de codri, de dealuri şi văi prăpăstioase. Fugarii, răcnind pe toate ponoarele şi aprinzând focuri de veste, se mistuiau grabnic în sihla, împungând cu strămurarea boii şi bivolii şi bătând cu harapnicele în cai. Tătarii aruncară pretutindeni din suliţi şumuiace aprinse de câlţi, pârjolind satele. Ca să fie de spaimă lumii şi s-o oprească din bejenie, orice om pământean, care era găsit umblând, pierea străpuns. Cuiburi de fugari pe care le-au găsit în poeni le-au împresurat de vâlvătăi, prăjindu-le, ca să meargă şfara de seu ca o veste pretutindeni. Erau coloane de călăreţi care mergeau unul câte unul pe zarea dealului ducând în suliţi pruncii; le-a ieşit zvon că-i frig şi-i mănâncă; dar ei porunceau cu asta supunerea pământenilor, ca să vie fiecare să-şi aducă avutul, şi apoi fiecare să-şi scape viaţa pleeându-şi grumazul în robie.

Dar n-au apucat a-şi face popasul cel dintâi de sară, la apa Prutului; căci celor din frunte le-au şi venit ştiri de nelinişte din urmă. Deşi Mamac-Han stătea cu putere hodinită dincolo de Nistru şi de Movilău, priveghind ceambulurile de pradă şi primind vestitori, mârzacii de la Prut au înţeles că s-a pus între ei şi Mamac-Han o primejdie” Ţara nu era lipsită de priveghere. Războinicii vechi aveau dreptate să

urască pădurile, căci ele totdeauna pot ascunde primejdie. Din părţile Sorocei şi din părţile Cetăţii Albe s-au ivit oşteni care nu cunosc spaima. Stau ca un zid ji lovesc cu străşnicie, ori lunecă în sihle cu repeziciune şi ies în altă lături. Au început a vâna căruţele de pradă, înjunghiindu-le caii şi sfărâmându-le roţile. Au închis drumurile şi văile dindărăt.

La vestea aceasta, mârzacii cei mari îndată au repezit alergătorii cei mai buni poruncind învârtejirea trâmbei înspre tabăra lui Mamac-Han. A doua zi, ocrotindu-şi dobânda prin Valea Răutului, sprijineau dealurile goale şi văile pină după al treilea deal, cu stoluri, stând cei din mijloc întru toată puterea şi grăbind ca să ajungă la vadurile Nistrului. Atunci i-a lovit Ştefan-Vodă cu pâlcuri întocmite şi la loc potrivit aşezate, îmbulzindu-i spre dumbrăvile de la Lipinţi. Tăindu-le orice ieşire la Nistru, i-a prins ca într-un voloc. Prea puţini dintre cei mai straşnici viteji au putut scăpa. Ceilalţi, trudiţi de muncă şi de drum, s-au supus în propriul lor sânge şi moldovenii i-au hăcuit cu săbiile în toată după-amiaza aceea, 20 august.

A fost cumplită veste pentru Mamac-Han, dincolo. Se zvârcolea de mânie şi scârbă, amenințând cu sabia spre Moldova. Puţinii războinici care soseau îi vorbeau de pieirea tuturor celor care n-au putut trece apa cea blăstămată a Nistrului. Fuseseră spârcuite în întâiul rând şi rezervele şi răpite îndărăt parcurile de căruţe cu dobânda şi robii. Măria sa Sion Sidi ^hmed, fratele prea puternicului han a căzut prins. Mai rău decât atât: spurcatul ghiaur de la Suceava a avut îndrăzneală să supună la genunchiul său, sub scara calului, pe însuşi Emin Sidi Mamac, feciorul stăpânului lumii şi al împăratului împăraţilor.

— Pe loc să încalece mârzacii mei cei de taină şi să se ducă să-mi aducă fiul, a poruncit hanul, împroşcându-şi în jur balele mâniei. Să vă duceţi o sută de soli înfricoşaţi la acel necredincios şi să-i spuneţi că m-am mâniat foarte şi să se teamă de greutatea puterii mele. Nu va mai sta piatră pe

piatră în spurcatul lui pământ şi unde îşi ţine acum capul îi voi aşeza picioarele. Aşa să-i porunciţi, şi să-mi aduceţi înapoi fiul. După ce îmi dă copilul, voi cugeta dacă pot să mă înduplec, iertându-i îndrăzneala.

Solii lui Mamac-Han au sosit a doua zi în tabăra lui Vodă cu trufie, aşa cum se cuvine unor viteji fără frică. Au fost lăsaţi să înainteze până la cinci paşi, sub calul cel alb al măriei sale, sub zalele lui, şi sub coiful său de fier, cu bold în vârf. Oştenii rânduiau poverile, înlăturau morţii, alegeau prinşii. Când solia de la Maniac se opri, statură toţi privind.

Să spuie solii cine sunt şi ce poftesc, a poruncit Vodă.

Solii au spus cine sunt şi ce poftesc, vorbind cu mare glas. Hoarda nu se teme de nimeni şi de nimic. Orice domn trebuie să se plece puterii ei.

Deci aceşti boieri ai lui Mamac doresc să le dau pe fratele stăpânului lor?

Da.

Şi mai poftesc să le dau şi pe feciorul stăpânului lor?

Da.

Şi nu vor să primească nici o judecată pentru răutăţile şi beliturile pe care le-au săvârşit în pământul domniei rr?

Nu. Acela-i drept al lor de război de la Batie-Han.

Au deci drept să-mi taie norodul? Să spintece muierile, să frigă în suliţi copiii, să puie în jug robii, ca să-i ducă sub harapnic până la Volga?

Au. Necredincioşii să se supuie stăpânului lumii.

Cu toate acestea – zâmbi o clipă Vodă – m-au îotâmpinat în genunchi muierile din aceste ţinuturi, cărora li s-au robit soţii şi li s-au străpuns pruncii; şi au ridicat mare glas şi blastăm grozav, dacă nu judec pe răufăcători cum se cuvine. Deci iată răspuns pentru Maniac-Han. Pe Sion Sidi Ahmed nu-1 ucid, căci îi este frate; şi-1 ţin la mine, iar cândva poate să vie asupra măriei sale Mamac, răpindu-i tronul şi femeile şi chiar viaţa. Căci eu cunosc ce pot fraţii. Insă pe Mamac cel tânăr îl jertfesc, pentru pruncii Moldovei. Iar dintre voi, solii, cei care au vorbit şi au stat cu semeţie

deasemeni vor pieri tot în această clipă, ca să fie învăţătură altora mai târziu. Pe cel mai bătrân nu-1 lipsesc de viaţĂ. Îi las şi ochii, ca să vadă toate acestea, şi limba ca să vorbească stăpânului său. Dar să fie însemnat la urechi şi la nas, ca să ştie alţii că nu tot ce aud de la Mamac-Han e sfânt; iar nasul să şi-1 plect cuviincios, când vin în faţa noastră.

Cumpănind înţelept natura pământenilor cum şi a hoardelor, Domnul a poruncit ca osânda să fie executată chiar de ţăranii din Orhei şi Soroca. Deci pe Eminec Sidi Mamac l-au legat cu odgoane lungi de mâini şi de picioare şi patru călăreţi s-au năpustit, ţinând de căpătăie, în patru părţi potrivnice, sfirtecându-1. Iar pe nouăzeci şi nouă de soli i-au străpuns cu nouăzeci şi nouă de pari de jugastru, tăiaţi de sub dumbravă, cu toporul Oştenii domneşti stăteau de o parte şi de alta, ca două ziduri drepte. Se bucurau cu osebire mai ales muieri ale prostimii, care blăstămaseră şi care erau bulucite într-o lături, numai pe jumătate întoarse cătră privelişte.

Măria sa a mai hotărât unui boier al său cu numele Gangur, dându-i pârcălăbie, să pornească numaidecât cetate de parcane şi piatră în Orhei cătră Nistru, la marginea Codrului, ca să se întărească paza spre pustie; să fie gata până în toamnă şi să iasă la lucrul ei, pe rând oameni din trei ţinuturi; la Sâmedru să se mute acolo străjerii domneşti, Şi sa se întărească garnizoana din cetatea Sorocei şi de la cetatea Tighinei. Al o sutălea sol, cu nasul şi cu urechile ciumpăvite, să fie lăsat slobod, ca să se ducă la stăpânul său Mamac.

Şaisprezece zile după ce Mamac-Han şi-a trecut ciambulurile în pustie, alergătorii lui Ştefan-Vodă au stătut în preajma Niprului, ca să le pândească dacă nu se învârtejesc. Apoi funigeii au prins a se anina de bolândarii stepei, semn de linişte a singurătăţiloR. În săptămâna întâia a anului nou 70, la 3 a lunii septemvrie, măria sa Ştefan a poruncit sfinţirea Putnei, întru lauda prea curatei Fecioare,

maică a Domnului nostru Hristos. S-a vestit în toată ţara mare praznic sub munte, pomenire a morţilor şi umilită mulţămire lui Dumnezeu pentru biruinţele dobândite. Se lucra de trei ani la acea sfântă ctitorie. Măria sa lovise cu ciocanul în cea dintâi lespede la 4 iunie 1466. Meşteru^ cel mare italian, Antonio, care cunoştea cheia bolţilor, pusese destulă grabă şi multă iscusinţă. Sosiseră la timp şi zugravii de la Aton. Sfintele simboluri şi odăjdii fuseseră lucrate la Cafa, de cei mai vestiţi meşteri. Şi la sărbătoarea sfinţirii, acei meşteri adăogiseră, pentru măria sa, şi o spadă dreaptă, cu mâner în chip de cruce, împodobit cu olmazuri şi rubine, S-a adunat popor de pretutindeni, umplând împrejurimea. Toată boierimea a stat lângă tronul Domniei, după protocol, iar Ştefan-Vodă a şezut acoperit cu cunună, până ce-a venit clipa cetirii sfintei evanghelii. Atuncea s-a descoperit, a îngenunchiat şi nu s-a mai ridicat până la sfânta naforă, având lângă sine pe Alexăndrel-Vodă. Dpamnele monahii cu ceilalţi prunci domneşti aveau loc tot în acea lături de strane, la ieşirea din naos. Iar la jertfelnic au slujit arhiepiscopi, preoţi şi diaconi, şaizeci şi patru. Iosif, arhimandrit şi egumen de la Neamţu, a fost îmbrăcat stareţ al sfintei Putne; iar la Neamţu a fost orânduit Silvan. Au cădelniţat şi au pomenit pe strămoşii adormiţi părintele Teoctist, mitropolit al Sucevei, şi părintele Tarasie, episcop al Romanului. Iar la ieşirea Domniei oştile au fulgerat armele, apoi au stătut stâncă, în straiele şi zalele lor. Nemţii au trăsnit cu bombarde pe deal şi călăreţii au ridicat steaguri în suliţi, jucându-şi caii. S-au întins mese de praznic în toată valea. Şi clopotele cele nouă turnate de meşteri de la Liov au dat zvon de slăvire Celui care bate peste obraz pe vrăjmaşii noştri şi zdrobeşte dinţii celor răi.

VI.

În ziua de 29 august a anului 71, sărbătoarea Tăierii cinstitului cap a sfântului proroc Ioan, fiind Vodă la prânz cu boierii săi în spătăria cea mică din castel, s-a simţit mare cutremur. Dumnealui Dajbog paharnicul tocmai dregea

stăpânului său, turnând vin în cupă de argint şi luând credinţa, când s-a simţit freamătul măruntaielor pământului. Toţi s-au privit albi la obraz, apoi s-au răsucit către măria sa. Îndată după întâiul cutremur, a venit al doilea val, şi în cetate a sunat o prăbuşire. Copiii de casă şi aprozii au adus veste că s-a risipit un corn din turnul cel mare al Nebuisei, unde era şi clopot; şi clopotul s-a mişcat sunând.

Voievodul a ieşit în soarele amiezii. Curtenii l-au urmat. A venit şi prea sfinţitul Teoctist, murmurând rugăciune.

Se surpase într-adevăr un colţ de turn, la zidul de spre râpă. La odăile nemţilor şi siimenilor era o frământare neobişnuită. Oştenii se băteau în capete ieşind pe ferestre. Atunci Domnul a dat căpitanului de nemţi poruncă şi acesta s-a dus cu buzduganul asupra oştimii repezind la odăi cuvântul stăpânitoruluI. În puţine clipe toate cetele au ieşit în arme şi cu coifuri, rânduindu-se în linii la vedere, cu mai-marii lor.

Prea sfinţite, a grăit vodă către părintele mitropolit, binevoieşte a ocroti pruncii şi doamnele în paraclis, cetind deslegare pentru greşeli ce-am săvârşit în faţa lui Dumnezeu.

Prea sfinţitul s-a retras cu unii bătrâni boieri.

Ştefan-Vodă s-a oprit în faţa şiragurilor privind aţintit, fără să mustre pe nimeni, dar mustăţile cărunte a multor lefegii alvaniţi şi unguri tremurau; şi unii dintre oştenii pământeni ar fi poftit să intre în pământ. Măria sa, la vremea aceea, era trecut de patruzeci de ani. Umbla cu fruntea goală, cum ieşise de la masă, şi în plete avea înflorite alb grijile, năcazurile şi gândurile. Era cu sprâncenele încruntate şi cu mustăţile puţin zbârlite. Totuşi cei bătrâni ştiau să cetească pe obrazul lui balan, blândeţă.

De cum intrase prea sfinţitul la rugăciune, cumpăna contenise.

Cui i-a fost spaimă? a întrebat zâmbind măria sa.

Este sub cetate babă care are păr de lup, cu care afumă pruncii îngroziţi. Ce ştiu copiii şi oştenii? Şi unii şi alţii se alintă, fără a putea să cetească adevărurile, în semnele care se arată.

Turnul Nebuisei era vechi şi Dumnezeu arată că trebuie primenit. Asemenea cărămizi şi pietre nouă trebuiesc şi alcătuirilor domneşti, primenindu-se boieriile şi aducânclu-se la cinste cuvenită vitejii care s-au dovedit vrednici în războaiele Moldovei. De asemeni se arată că năravurile vechi trebuie să se dărâme; şi să se ridice un turn de credinţă statornică, pentru ca să nu se mai petreacă fapta de la Vaslui de la 16 ale lunii ianuarie acelaşi an, când măria sa a trebuit să puie sub sabie pe dumnealor Negrilă paharnicul şi Isaiia vornicul şi Alexa stolnicul. Deasemenea, căderea turnului poate arăta căderea unui duşman al măriei sale; şi acela nu poate fi decât Radu-Vodă Basarab de la Ţara Muntenească. Deasemenea primenirea turnului arată că se primeneşte cu bucurie şi curtea de la Suceava: deoarece peste puţine zile va să vie Doamnă nouă Ţării de la cetatea Mangop din Crâm; şi toată suflarea se va veseli cu Voievodul său.

Toate acestea le ascultau cu mirare căpitanii ceilalţi şi hotnogii şi unii ostaşi, răstălmăcite încă o dată, la odăi, după ce măria sa Ştefan intrase iarăşi la masă. Căci se afla între ei un căpitan sas, vestit pentru ştiinţa lui, cu numele Petru Hărman. Acesta grăia şapte limbi şi ştia să se iscălească, aşa de învăţat era. Şi putea tălmăci unele gânduri tainice ale lui Vodă, aşa cum făcea şi acuma. Avea meşteşug, când grăia şi tălmăcea, de avea lingă el un ulcior de vin vechi de la Cotnari, din* care se adăpa din când în când câte puţin, ca dintr-o înţelepciune; şi cu vârful săbiei însemna linii încâlcite pe năsip, pe care alţii nu le ceteau, dar el le cetea. Şi ştia să alcătuiască şi să aşeze în bătaie puşti de cele mari. Şi dăduse nemţilor lui arcuri cu vârtej şi cu anumită măiestrie, de săgetau fără greş de la mare depărtare. Era un om înalt, cu barbă bălaie şi chica roşă. Uneori, când

măria sa Vodă trecea călare pe lângĂ. Dânsul, îl bătea pe umăr. Iar dumnealui căpitan Hărman se făcea oleacă mai mititel subţiindu-şi ochii.

— Bine este a cunoaşte scrisorile, lămurea într-acea zi sasul, căci astfel s-a putut dovedi viclenia paharnicului, a vornicului şi a stolnicului. Bine este a purta cap – însă înţelept. Iar limbile pământului bine este a le cunoaşte, ca să ştim unde se bat acuma craii şi împăraţii, încât noi putem petrece cu dulceaţă la curtea lui Ştefan-Vodă. Şi ştim că la Mangop, stă seminţie împărătească şi vine de acolo măriei sale Doamnă cu stemă de la Bizanţ.

Într-adevăr, la 14 a lunii septemvrie a anului 1472, în amurgul serii, a poposit la puntea cetăţii alaiul doamnei M&ria de la Mangop, cu pârcălabul Luca de la Cetatea Albă şi cu boierii care o întâmpinaseră pe cale. Şi Domnul Ştefan, în vestmânt de brocart de Veneţia, a întâmpinat-o cu mare ţeremonie – închinându-se amândoi unul altuia, pe când trâmbiţele oşti mii sunau; a luat-o de mână şi a purtat-o în castel şi s-a pornit din acea sară nunta, cu strălucire.

Iar cutremurul şi turnul mai aveau şi alte tâlcuri ascunse, pe care muritorii nu le pot pătrunde; căci numai Domnul Dumnezeu stă, iar oamenii trec în nimicul de unde au ieşit; căci înaintea ochilor Celuietern mia de ani e ca ziua de ieri şi ca o strajă de noapte. Şi viaţa muritorilor e ca un vis, ca iarba ce răsare dimineaţa, ce răsare dimineaţa şi înfloreşte, iar sara se taie şi se usucă.

Aşa ne mistuim noi de mini a Ta şi pierim în faţa urgiei Tale.

Când pui fărădelegile noastre înaintea Ta şi cele tăinuite ale noastre sub lumina feţei Tale.

Îmbrăcându-se în strai de mire, Domnul murmura stihurile Psalmistului, pătrunzându-se de veninul mâhnirii lor şi căutând totuşi în ele sprijin pentru înfricoşatele încercărj ce-1 aşteptau.

Capitolul VII.

RĂZBOIUL CU RADU-VODĂ BASARAB. PREGĂTIRI ALE DOMNILOR ŞI CRAILOR PENTRU CRUCIADĂ ÎMPOTRIVA LUI MAHOMET-SULTAN. SILA OTOMANILOR VINE ASUPRA MOLDOVEI. ŞTEFAN-VODĂ AŞTEAPTĂ ZADARNIC SPRIJINUL CREŞTINĂTĂŢII. STĂ SINGUR IN RĂZBOAIELE CU PĂGÂNII.

I.

Căderea lui Radu Basarab-Voievod, vestită de cutremur, s-a săvârşit în luna lui noemvrie a anului 1473 – din mai multe pricini pe care Domnul Moldovei le cumpănise cu luare-aminte, la vreme.

În acei ani ţara Poloniei trăia în tihnă, neavând grijă, din când în când, decât dinspre partea pustiei; dar gloaba, când năvăleau sălbaticii, o plăteau plugarii de rând; aşa că domnii se întorceau după asta la huzurul lor. Din mult bine, doi feciori ai slăvitului şi înţeleptului Cazimir-Crai se îndemnaseră, cu o samă de şleahtici neliniştiţi, să se amestece la domnia Boemiei şi Ţării Ungureşti. Bătrânul crai Cazimir^având gloată multă, feciori şi fete, înclina, cu voie, fără voie, spre asemenea neguţătorii crăieşti, ca să li se alcătuiască zestre. Cui nu-i ajunge la Ţara Lehiei, a mai găsi la alte naţii şi pământuri. Deci la moartea lui Podiebrad- – Crai al Boemiei, bătrânul sprijinise pe prim-născutul său Vladislav împotriva lui Matiaş-Crai, care şi el poftea acel tron. O samă din boierii Boemiei ţineau cu Matiaş-Crai; alţii nu puteau trăi pe lumea asta decât cu Vladislav; în Boemia a trebuit să fie tăiere şi sânge şi deocamdată a ajuns să se încununeze la Praga Vladislav, primogenitul lui Cazimir; dar asemenea jocuri nu puteau să se facă dccât sub semnul schimbăriI. În timp ce se împărecheau şi se dezbinau unii şi alţii în Boemi a, se scorneau ticăloase lucrări şi la Ardeal şi la Ţara Ungurească: -că ardelenii se burzuluiau iarăşi împotriva lui Matiaş-Crai şi boierii unguri îşi aduceau iar aminte că Riga nu-i omul lor şi le stă unora ca sarea în ochi, altora ca un ghimpe subt unghie. Prin urmare şi aici era loc pentru alt

fecior al lui Cazimir-Crai, cu numele Cazimir cel tânăr. Ca să aibă cu ce-şi agonisi asemenea slujbă, îi trebuiau lui Cazimir tânărul bani şi oşti. Sol de la craiul bătrân, cu numele Suhodolschi, veni în tabără la Vaslui la măria sa Ştefan-Vodă, ca să-1 poftească să dea sprijin de oaste crăişorului, pentru dobândirea coroanei ungureşti. Şi cu acel sprijin bine ar fi să umble feciorașul măriei sale Voievodului, pentru ca să-şi dobândească şi Alexăndrel-Vodă nume, pământuri şi slujbe, la Ţara Ungurească. „Feciorul meu e crud încă şi fără minte, a dat răspuns Vodă; şi oastea îmi face acum trebuinţă împotriva duşmanului meu Radu-Vodă Basarab de la Ţara Românească. Dar îndată ce isprăvim nevoia de aici, vom vedea. Şi trimetem rugăminte măriei sale craiului nostru să ne ierte, şi mai ales să ne sprijine la nevoi mai grele, căci noi suntem aici strajă a măriei sale craiului de către păgân.” Amestecul şi războiul lui Cazimir tânărul s-a dovedit îndată a fi tot o jucărie: numai cât cu multă pagubă şi ruşine, şi cu pieire a fraţilor creştini, în care timp fiara de care scriu cărţile stătea tot cu putere, ameninţând necontenit, supunând pământurile şi obijduind seminţiile.

O clipă cumpănirea săbiei turceşti asupra lumii creştine se oprise. Se înălţase în olatul Asiei un stăpân marc şi viteaz al turcomanilor, cu numele Uzun Hasan. Acest măreţ domn persian luase soţie pe o creştină, doamna Ecaterina, fiica împăratului răposat de la Trapezunt, pe care-1 dărâmase Mahomet-Sultan; şi Uzun se sculase, ca să câştige zestrea împărătească a soţiei salE. Îşi căutase sprijin la Caraman-Şah, alt stăpânitor de neamuri asiatice şi la sultanul de la Egipet şi Siria şi bătea război crâncen. Se ridicaseră şi tătari din pustie, venind în sprijinul lor, năzuind la măceluri şi dobândă. Se ridicase şi regele Gcorgiei, văr al doamnei Ecaterina, cu călăreţii săi caucazieni. Soli de la Uzun treceau la Riga Maciaş şi la craiul Cazimir, la Veneţia şi la prea sfinţitul papă, arătând pregătirile, dând samă de bătăliile câştigate şi îndemnând la război şi Apusul cu

împăratul său şi craii, căci acuma e o vreme potrivită să-1 strângă din două părţi pe spurcatul Mahomet, să-i înece oştile în mări, să i le spârcuiască în ostroave, să-1 prindă pe el însuşi, să-1 puie în cuşcă de fier cum s-a mai făcut odinioară, ca să scape lumea de dânsul. Numai atunţea va fi pace pe pământ.

În luna lui iulie, a anului 1472, s-a dat mare bătălie în Asia. Isac-Beg, sol al lui Uzun-Şah, a poposit în ţara Moldovei trei zile şi a adus carte de la stăpânul său către Ştefan-Vodă şi carte de la Doamna Ecaterina către vara sa Doamna Maria a lui Ştefan-Vodă. Acuma e ceasul, lămurea Isac-Beg; căci Mahomet sângerează în Asia şi-şi linge rănile, şi rra ştie cum să-şi întocmească iar oştile împuţinate. Domnia sa Isac-Beg se duce la veneţieni şi la prea sfântul papă. Dacă, însfârşit, împăratul şi craii vor înţelege, steaua lui Mahomet-Sultan va asfinţi.

Nici împăratul nici craii nu vor înţelege, îşi făcea socoteală Ştefan-Vodă, cu ascuţime şi întristare; asupra creştinilor stă blăstămul zavistiei. Nimene nu cugetă la ceva mai presus de ticăloasa noastră fiinţă. Căci în viaţă avem o datorie; şi cândva vom sta la un judeţ înfricoşat. Deci măriile lor craii se sfădesc, se împung şi se taie. Când şi când, prin aurul veneţienilor, se mişca, apoi iar se lasă. Puterea lui Mahomet-Sultan, o clipă ostenită, nu va întârzia a se întoarce iarăşi în Bosnia şi la Dunăre, la asaltul Europei. Dumnezeu vrea ca domnia sa Ştefan-Vodă să se afle singur în furtună, căci îndemnurile falnice şi vorbele diplomaticeşti n-au o putere în sine. Dacă nu-i oştean bine hrănit şi bine armat, Ţara nu se îndârjeşte să stea şi ea cu toate puterile disperării. Aşa, la taberile lui se adaugă oricând călărimile răzăşeşti, precum şi mulţimile de ţărani cu coasele şi furcile. Va binevoi Domnul Dumnezeu să dea armiei sale tărie, la ceasul hotărât.

Pentru ca acel ceas să fie mai puţin greu, se cuvine a nu uita nimic din măsurile folositoare. Ţara Românească trebuie să fie în puterea noastră. Să nu intre în ea cu

uşurinţă duşmanii de peste Dunăre, găsind un voievod plecat lor, strângând zaherea, salahori şi căruţe, având popasuri liniştite şi îmbielşugatE. În Muntenească trebuie să fie un prietin al nostru, un om al nostru de sprijin. Chiar dacă el n-ar fi o putere adevărată, totuşi între duşman şi noi se aşează o zonă de întârziere. Un strateg nu poate înlătura de la sine atari socoteli.

Deci Ştefan-Vodă, întru împlinirea prorocirii, la timp potrivit, pe când Mahomet-Sultan se afla încă în Asia, şi-a mişcat în jos tabăra de la Vaslui. RaduVodă Basarab nu 1-a simţit decât când a făcut popas pe hotar, ca să împartă coloanele şi poruncile războiului.

La 18 noemvrie 1473, s-a dat bătălia într-un loc care se chiamă Izvorul Apei, trei zile depărtare de scaunul Bucureştilor. Cu toată îndârjirea lui Radu-Vodă şi vitejia oştenilor săi, izbânda lui Ştefan-Vodă a fost hotărâtoare. La 21 noemvrie a început urmărirea. Căpitanii de cazaci şi hânsarii au fost în preajma Dâmboviţei la 23 noemvrie. A doua zi, la 24 noemvrie, Ştefan-Vodâ a intrat în scaunul Ţării cu temeiul oştilor sale. Radu-Vodă a trebuit să-şi urmeze fuga spre cetatea turcească a Giurgiului, părăsindu-şi în Bucureşti curtea şi tezaurul.

Luca Arbore, tânăr portar al Sucevei, a pus stăpânire cel dintâi pe curtea Radului-Vodă, găsindu-i straiele în sipete şi aurul în lăzi. A găsit şi pe Doamna Maria, cu cele două copile ale sale. Şi straie şi tezaur şi domniţe a fost încărcat în căruţe şi pornit spre Moldova. Oastea a poposit în Bucureşti trei zile, dându-i-se de către măria sa învoire pentru odihnă şi bencheturi.

Măria sa le văzuse pe domniţe numai în trecere. Doamna Maria i se închinase plângând, cerând milă mai ales pentru copile. Vodă îi arătase zâmbind că robia doamnelor nu samănă cu a proştilor oameni de rând. O încredinţase că va găsi bună primire la Suceava din partea împărăteştii sale soţii Doamna Maria de Mangop. La înfăţişarea-i de strălucicie privise uimită Maria Voichiţa, domniţa cea mai

mărişoară, o copilă de paisprezece ani. Totuşi nu plângea; se uita la noul ei părinte şi stăpân cu ochi mari negri şi cu un obraz cu linii delicate şi nas fin. Era o frumuseţă dumnezeiască, fără îndoială cuprinsă şi ea în prorocirea cutremurului; însă Ştefan-Vodă nu şi-a dat lămurit samă de asta decât cu mult mai târziu, după furtună, când imaginea acelei clipe s-a deşteptat în ochiul său cel dinlăuntru.

Domn în locul fugarului a fost aşezat Basarab cel Bătrân Laiotă. Acesta era omul său, pe care ŞtefanVodă îl chemase din pribegia Ardealului şi-1 ţinea lângă sine în tabără. Era un urmaş de voievozi, fecior al lui Dan-Voievod; mai stătuse un scurt răstimp în scaunul Ţării Româneşti, în anul căderii Ţarigradului, deci cu douăzeci de ani în urmă. Acuma stătea iară, mărturisind mila Domnului său de la Moldova. Era un om uscat, cu gâtul lung şi ochi înfriguraţi, care aşteptase vreme multă, ani după ani, în pribegie la Sighişoara cu feciorul său Basarab cel Tânăr, ca să i se deschidă iar cetatea Dâmboviţei, la tronul părintesc. Era un om încercat şi viclean pândind un noroc întârziat. Despărţindu-se de el, Basarab cel Tânăr, mai puţin uscat şi încreţit, însă dintr-aceeaşi pastă, îi devenise dintr-o dată duşman şi competitor.

II întors din războiul Ţării Româneşti, Domnul îşi aşează tabăra la Vaslui, aşteptând desfăşurarea unor împrejurări care stăteau încă ascunse pentru alţii. Pentru el erau limpezi, printr-o hotărâre mai presus de noi, care ne hărăzeşte fiecăruia un destin. Argumentul vieţii sale trebuia să se împlinească. Silinţile sale, timp de cincisprezece ani, ţintiseră orânduirea Ţării, întărirea hotarului, întocmirea oştilor. Puterea omului e şubredă şi timpul lui e mărginit; Dumnezeu însă adaugă împrejurărilor de tot felul valori misterioase; profanilor li se arată atunci minuni.

Basarab cel Bătrân se aşezase deci în scaunul Ţării la Bucureşti, purtând pe el simbolul măririi şi puterii, după care tânjise douăzeci de ani. Dar dregătorii otomani din latura Dunării mişeându-se, Basarab-Vodă nu putu să le puie împotrivă decât alcătuiri meşteşugite, pe care el le

socotea mai tari decât armele. Lăsă beilor cărţi de prietinie, făgăduinţi de bani, încredinţarea celei mai desăvârşite supuneri slăvitului între toţi domnii lumii Mahomet-Sultan, şi-şi furişă fiinţa uscată iarăşi în pribegie.

Se vede că Voievodului de la Ardeal nu i-i dat să scape de dânsul, a zâmbit Ştefan-Vodă, cu destulă amărăciune. Dumnezeu nu-i îngăduie lui Laiotă să apuce sărbătoarea Crăciunului în moştenirea părinţilor săi; căci în post, pe când ne osteneam pentru dânsul, domnia sa fnânca în ascuns de frupt, ca papistaşii.

Pe când turcii schimbau rânduiala din Ţara Românească, Vodă aştepta şi alt răspuns, care n-a întârziat să-i vie, prin prietinii săi neguţători de la Cafa, prin Ţara Ungurească şi prin Veneţia. Soliman Hadâmbul beglerbegul Greciei, căpitanul cel mare şi înfricoşat al ordiilor otomane, primise poruncă să-şi întoarcă toate puterile asupra Moldovei, ca să pedepsească îndrăzneala şi amestecul lui Ac-Iflac-BeI. În loc să stea cu linişte, plătind tribut cuvenit, acest necredincios se mişcă. Deci Hadâmbul îl va lovi cu străşnicie.

Deşi treburile turcilor sunt totdeauna cu încetineală, Ştefan-Vodă a rămas în taberile sale de iarnă, poftind la curţile din Vaslui pe măria sa Doamna, pe coconul Alexandru şi pe domniţa Olena, ca să fie la un loc cu * domnia sa de sărbătoarea sfintei Naşteri. Aici îl găsiră şi solii de la Cazimir-Crai, domnii Bişovschi şi Suhodolschi, cu carte de la augusta sa strălucire, prin care măritul Crai îi da încredinţare de ajutor neapărat. Căci acuma nu mai este îndoială de război.

Într-adevăr, războiul în Moldova însamnă căderea cetăţii Cameniţa, a zâmbit Vodă către domniile lor solii. Iar dacă bat oştile lui Mahomet-Sultan Cameniţa, rămâne descoperită Lehia şi înspre tătarii de la Volga. Mulţămesc slăvitului meu domn craiul pentru ajutorul făgăduit şi îl aştept.

Treburile turcilor erau încete; nu mai puţin şi ale domnilor din Lehia. Ştefan-Vodă stătu la Vaslui până la sfârşitul lumii

fevruarie, primind numai vorbe şi cărţi Spre primăvară a slobozit pe răzăşi la treburile lor De sfintele Paşti, a poftit pe toţi căpitanii săi la învierea din Suceava, cum avea măria sa obicei de cinsprezece ani. De Sfântul-Gheorghe a stat cu luareiminte să vadă dacă nu iese de la Poarta împărăţiei turceşti firman pentru purcederea oştilor: toţi scutelnicii şi călăreţii răzăşi aveau ascuţite săbiile şi caii înşăuaţi. Le-a venit veste să puie săbiile în coardă şi să sloboadă caii la poieni.

Cea mai ciudată ştire dintre toate cele care i-au sosit Domnului la Suceava, în curgerea verii, a fost pieirea lui Radu-Vodă Basarab. Cum şi de ce a pierit, nu s-a putut afla bine. Că a căzut la Giurgiu, că a trecut la Vidin ori la Nicopole la un ospăţ: a ieşit de la beii Dunării veste de moartea acelui voievoD. În acelaşi timp Basarab cel Bătrân Laiotă îngenunchia la mila slăvitului Padişah. Aşa că Basarab cel Bătrân Laiotă ^a venit la Domnie dinspre miazăzi, eu năvrapi şi subaşi otomani şi la aşezarea sa în scaunul părinţilor săi a bătut tubulhanaua.

Dumnezeu mă pedepseşte că n-am ştiut să aleg bine, a zis Vodă cătră sfetnicii săi.

A doua ştire, de care Ştefan-Vodă nu s-a mirat, a fost ieşirea lui Haidar Ghirai de la Crâm, ca să prade în hotarul Lehiei, cătră Cameniţa. *

Deci tătarii de la Crâm – a zis măria sa – se alcătuiesc cu sultanul. Trebuie să priveghem şi la răsărit. Nu mă mir de Mengli, nici de Haidar, căci mărturisesc în aceeaşi lege cu Mahomet; am să mă mir de Laiotă care-i creştin ca şi noi, care a jurat pe sfânta cruce şi pe sfânta Evanghelie în paraclisul nostru de la Suceava. Va veni şi el în coada oştirilor Hadâmbului.

Ca o frunză care cade cea dintâi, vestind iarna, când codrul e încă verde, la sfârşitul verii a căzut şi solia aşteptată de la împărăţia neagră. Cartea marelui sultan poruncea să se deschidă porţile Chiliei şi Cetăţii Albe şi să se puie în mâna slujitorilor anumiţi birul cătră împărăţie.

— SântemA doritori de pace, a răspuns Vodă, şi cunoaştem puterea măriei sale Sultanului, însă nu putem da răspunsul pe care-1 pofteşte măria sa. Nu suntem datori nimănui şi ne vom apăra dreptatea noastră.

Solii s-au duS. În urma lor trebuia să se ridice semnul roş al războiului dinspre miazăzi. Ştefan-Vodă a suspinat, intrând în paraclis, singur, la rugăciune. Fără întârziere vestea şi răspunsul măriei sale au ajuns la cunoştinţa căpitanilor şi a răzăşilor celor răi din Ţara-de-Jos. Mângâindu-şi cu mânica minteanului bărbile de arici, spuneau aceştia vorbe mai tari şi mai potrivite decât ale măriei sale, împotriva spurcatului Mahomet. Dar se învoiau că domnii şl craii grăiesc cu altă cuviinţă. Ci lor nu le păsa de nimica şi grăiau cum trebuie.

Urmându-şi rânduielile ceasului de cumpănă, ŞtefanVodă şi-a repezit solii la Cazimir-Crai, şi la Ardeal; şi a dat ştire de primejdie lui Matiaş-Crai. Mai cu samă lui Matiaş-Crai, ca domn prea vestit şi vitez al creştinătăţii, < îi cerea să-1 sprijine ca pe unul ce a făcut legământ de moarte pentru legea lui Hristos. Drept este că sprijinind oastea Moldovei, Craiul apără însăşi Ţara Ungurească. Cu vorbe potrivite s-au dus curieri la Veneţia şi la4”prea sfinţitul papă. Boieri de credinţă au purces din Suceava la măria sa Vlasie-Maghiar, voievodul Ardealului, cerând să trimeată pe Basarab cel Tânăr, Ţepeluş, cu oaste, în locul vicleanului Laiotă.

Dintre toţi, numai voievozii de la Ardeal s-au arătat harnici la faptă şi au lovit pe LaiotĂ. În vremea asta, în toamna anului 1475, a ieşit porunca de la împărăţie;

Soliman-Hadâmbul, 121 Albania, lângă cetatea Scutari, §1 făcu ţ-o cunoscută beilor şi oştilor, sărutându-i peceţile.

Cum va cunoaşte cartea împărătească, Soliman-Beg Să-şi întoarcă armiile cu faţa către Dunăre şi să păşească fără nici o întârziere asupra Moldovei, să apuce żc barbă pe Voievodul ghiaur Ştefan şi să-1 ţâraie la picioarele strălucirii sale Sultanului. Şi iernaticul oştilor, Soliman-Beg să nu-1 facă în altă parte decât în cetatea Cameniţa a

Lehiei. Iar în primăvara ce vine, din Cameniţa, să străpungă la Ieşi şi la unguri. Aceasta e hotărârea. Altfel să nu facă.

Deci Ştefan-Vodă îşi alcătui iarăşi taberele la Vaslui. Aici domnia sa Paul Ogniben, sol veneţian, îi aduse cărţi de la Uzun Hasan-Şah. Iar măria sa porunci diacului de lătinie a doua scrisoare către sfinţitul părinte Piu, papa Romei, cerându-i să strige craii şi domnii la războiul împotriva nelegiuitului, căci vine pri-^ mejdie pentru toţi.

Domnii şi craii vedeau că vine primejdie numai asupra Moldovei; deci au vreme de gândit. Să vedem dacă putem îndrăzni a tulbura din petrecerile sfintelor sărbători pe unii căpitani de graniţă în Lehia; ne trebuiesc şi nouă pentru tătari. Să vedem dacă putem da învoire secuilor să intre în leafă la Moldova. Chiar dacă nu le dăm voie, secuii tot se duc, deaarece cunosc bun ostaş şi căpitan în măria sa Ştefan-Vodă, şi s-ar putea zice că-1 socotesc ca pe un voievod al lor. Asta nu-i bine, dar n-avem ce face.

Pe când se spuneau vorbe la curţi şi se închinau pahare, Ştefan-Vodă priveghea înaintarea neînduplecată a lui Soliman-Beg Hadâmbul. Din Tracia, în Bulgaria, la Dunăre, coloanele au evoluat între cele dintâi spulbere ale iernii. Năvile de la Ţarigrad au năzuit cu tainuri şi straie la gura Dunării. Ţăranii de dincolo de fluviu şi din Cara-Iflac şi-au înşirat căruţele, desfundând gropile de provizii, au mânat turmele de oi spre bălţi, au topit sloiuri de seu, au grămădit în cursul apelor plutele pentru poduri. Basarab Bătrânul şi-a adaos oştiie lui şi a încălecat între căpitanii Hadâmbului *şi între tuiuri.

În zilele sfinte ale Naşterii Domnului, alergătorii de la Cetatea Crăciuna aduseră veste că năvrapii au intrat pe drumurile Moldovei. Pilcurile de răzăşi nu-i lasă $i-i hărţuiesc, dar din urmă vine greul pământului. Domnul pofti pe sfetnici şi pe căpitani la sine, în spătăria curţilor de la Vaslui. Toţi stătură în tăcere, în jurul Domnului lor, noaptea, la o cină de taină. Erau de faţă boieri bătrâni şi mai ales tineri, pe care Vodă îi adunase la sine cu multă

luare-aminte. Erau Hrean vornic, şi Luca Arbore portar nou al Sucevei, şi Mihail spătar şi Dajbog paharnic, şi Ilea Huru comis. Deasemeni Duma de la Hotin, vărul Domnului, feciorul lui Vlaicu, şi Arbore pârcălab de la Neamţu, şi Dragoş pârcălab de la Roman, şi Luca, pârcălabul de la Cetatea-Albă. Celălalt pârcălab, Hărman Neamţul, rămăsese, din porunca lui Vodă, la bombardele cetăţii.

— Iubiţilor boieri ai mei şi sfetnici cu priinţă, a zis măria sa, privind la 'toţi cei din juru-i, până în fundul rărunchilor fiecăruia; aflaţi că Dumnezeu ne trimete pe păgân nu ca să ne cerce vitejia, ci ca să ne cunoască credinţa. Deci iată această cruce, pe care m-am legat eu din zilele tinereţelor mele: să juraţi pentru Hristos şi să aveţi nădejde în sprijinul sfinţiei sale. Curând se va vădi dacă v-am ales bine şi dacă talantul meu dă dobândă.

Atuncea au îngenunchiat boierii sub braţul măriei sale, sărutând crucea şi mâna sA. Îndată apoi au pătruns medelnicerii cu mâncările, iar paharnicul a dres numai intel vin, ca de împărtăşanie. Alergătorii de la hotde călărime veneau neîncetat şi intrau uzi de zloată în preajma lui Vodă. Aduceau veşti amănunţite ae fiece mişcare a oştilor păgâne.
^

Astfel în sărbătoarea Bobotezei, când preoţii au sfinţit faţă de măria sa, toate apele Moldovei, ŞtefanVodă înţelese că pilcurile pe care le rânduise el pe -Şiret şi pe Bârlad îşi făcuseră ţoţă datoria, împungând neîncetat şi retrăgându-se pe valea Bârladului. Păreau într-adevăr anume sfinţite acele ape care se cerneau din văzduh şi se revărsau în bălţi cu îmbielşugare, pe toate văile. Iarna se muiase la Crăciun. Vremea de moină se prelungea. Drumuriile văilor se desfundau. Cu nespuse greutăţi şi cu mare vrednicie toată acea armie de o sută de mii de oameni, cu salahorii şi coloanele ei, înainta ca să lovească oştile Voievodului. Limbile prinse mărturiseau unde se găsesc aceste oşti. Acolo unde se găsesc, tre--* buie îngrămădit şi prins Ştefan-Vodă, ca să se poată plini litera poruncii împărăteşti. După

ce-i va zdrobi oastea, Hadâmbul îl va apuca de barbă şi-1 va duce într-un loc mai puţin plin de bălţi şi cu mai mult soare.

Două zile după Sfântu-Ion, anul 75 al veacului, Ştefan-Vodă a văzut negură deasă asupra cuprinsurilor, între codri şi între smârcurI. Înţelegând că acesta-i ajutorul pe care-1 ceruse de la puterea ce* mai presus de noi, şi-a repezit cu grăbire poruncile, dând înştiinţare fiecărui căpitan unde să stea, cum să se mişte şi ce să săvârşeascĂ. În zorii zilei, la 10 ianuarie, întâile elemente uşoare şi mişcătoare ca şi negura au luat contact cu fruntea oştirii lui Soliman-Beg. Era ceea ce s-ar chema astăzi o diversiune: adică buciume, tobe, strigări de război şi săgeţi, în lunca de dincolo de mlaştină, m laturea drumului pe care se afla intrată oastea. Acest atac de spaimă, călăuzit de oameni dibaci şi cunoscători ai locului, a făptuit tocmai ceea ce trebuia sa 1 se întâmple. La strigătele de război, beii au răspuns numaidecât înturnând bulucurile într-o lături, năpădind peste mlaştină. A sunat poruncă să se spargă Umca. Vă4indu-se astfel duşmanul căutat, urma neapărat ca fruntea şi coada să se răsfrângă în aceeaşi direcţie, ca să împresoare, să covârşească şi să stropşeascĂ. J Dar o mişcare de oşti se face cu întârziere. Locurile la Rahova sunt înguste. Într-o parte s-au adunat apele dezgheţuluI. În cealaltă parte prăpăstii şi sihlă. Deci peste luncă, la limpeziş, unde stau desfăşurate oşti: asta e cheia de război a acelei zilE. Însă, prin pâcla dimineţii, pe când coloanele se angajau astfel către fantasme, oastea proaspăt gătită a Voievodului lovi în trei locuri din coastă şi dindărăt. Acest atac principal, dat cu putere şi repegiune, trebuia astfel călăuzit încât să rupă, deşteptând spaimele mulţimii. Au rămas înomoliţi în mlaştină bivolii cu bombardele. Şiragurile învălmăşite s-au năpustit unele asupra altora tăindu-sE. Îndărăt nu mai putea nimeni ieşi fără a se supune fierului. Cei care au răzbit prin luncă după ce au tăiat-o cu săbiile, au dat de alte bălţi. Au năzuit mai departe şi i-au întâmpinat vânători de oameni care-i aşteptau la

locurile poruncite. Din toată armia aceea soarele de a doua zi nu a mai luminat decât ghemuri spârcuite. Unele au fugit către Ionăşeşti la vadul Şiretului şi de acolo către Obluciţa, altele s-au plecat ostaşilor moldovenI. În unii prinşi au lucrat crâncen paloşele răzăşilor. Unii bei şi feciori de bei au fost închinaţi lui Vodă. Măria sa a poruncit numărătoarea morţilor şi a căruţelor. A pus să se facă slujbă lui Dumnezeu pe câmp, la Podul înalt, faţă de pieirea care fumega încă în mlaştini, şi a rânduit post întregii oştiri pe ziua de 11 ianuarie.

Cartea de lătinie a lui Ştefan-Vodă către craii şi domnii creştini: „Noi Ştefan-Voievod, din mila lui Dumnezeu Domn al Ţarii Moldovei, ne închinăm cu prietinie domniilor voastre tuturora cărora vă scriem; şi vă dorim tot binele. Ştiţi domniile voastre că împăratul cel necredincios al turcilor a fost şi este prigonitorul creştinătăţii şi în fiecare zi cugetă cum ar putea supune şi zdrobi creştinătatea. De aceea facem cunoscut domniilor voastre că pe la Boboteaza trecută a venit de la împărăţia Turcului în ţara noastră şi asupra noastră mare oaste în număr de 120.000 oameni, al cărei căpitan de frunte era Soliman-Paşa beglerbegul; împreună cu dânsul fiind şi toţi curtenii Păgânului şi toate seminţiile din Rumelia, şi Voievodul Ţarii Româneşti cu toată puterea, şi Asan-Beg, şi Ali-Beg, şi SchenderBeg, şi Grana-Beg, şi Oşu-Bcg, şi Valtival-Beg, şi Serefaga-Beg, stăpânitorul Sofiei, şi Cusenra-Beg, şi PiriBeg fiul lui Isac-Paşa cu toată sila lui de ieniceri. Aceştia toţi au fost căpitanii urdiilor.

Auzind şi văzând noi aceasta, am luat în mână sabia şi, cu ajutorul Domnului nostru atotputernic, am mers împotriva duşmanilor creştinătăţii, i-am biruit şi i-am călcat în picioare şi pe toţi i-am trecut subt ascuţişul săbiei noastre; pentru care luerjj dăm laudă Dumnezeului nostru. Auzind de asta, împăratul cel păgân pofteşte să se răzbune şi va să vie în luna lui mai, cu capul său şi cu toată tăria sa împotriva noastră, ca să supuie ţara aceasta, poartă a

creştinătăţii, ferită până acuma, de către Dumnezeu, de asemenea silă. Dacă această poartă a creştinătăţii, ţara noastră, va fi pierdută – ferească Dumnezeu! – atunci toată creştinătatea cade în primejdie. De aceea ne rugăm de domniile voastre să ne trimeteţi pe căpitanii domniilor voastre ajutor împotriva duşmanilor creştinătăţii, până mai este vreme, fiindcă Turcul acuma are mulţi potrivnici şi în toate părţile are de lucru cu oameni ce stau asupra lui cu sabia în mână. Din parte-ne noi făgăduim pe credinţa noastră creştinească şi cu jurăniântul domniei noastre, vă vom sta în picioare şi vom lupta până la moarte pentru legea creştinească, noi cu capul nostru. Aşa trebuie să faceţi şi domniile voastre, pe mare au pe uscat, după ce noi, cu ajutorul lui Dumnezeu atotputernicul, i-am tăiat mâna cea dreaptă. Deci fiţi fără întârzicre gata.

Din Suceava, în ziua sfântului Pavel, luna ianuarie în 25, anul Domnului 1475.

Ştefan-Voievod, Domnul Ţării Moldovei.”

III.

Din această „poartă” aproape necunoscută izbucnise o faptă care uimise lumea. Un vultur al faimei plutea asupra Sucevei. Zvonurile, ştirile şi cărţile se înteţiră. Cazimir-Crai primi soli de la Ştefan-Vodă, care, pe lângă cartea sus înşirată, îi închinau treizeci şi şase de^ steaguri otomane din bătălia de la Racova, cerând pentru Voievodul lor sprijin de oaste către graniţă şi mai ales meşteri pentru cetăţile Mării. La Matiaş-Crai a trecut cu scrisoare altă solie, închinând alte steaguri.

Domnilor şi crailor, ziceau soliile, a venit ceasul să se ridice toată suflarea creştinească. Voievodul nostru a cumpănit că, îndată după Sfântul-Gheorghe, când ies păgânii la război, Mahomet-Sultan nn va întârzia să vie să calce în picioare Moldova. Deci poftiţi la războiul nostru şi nu ne lăsaţi încă o dată jertfă; căci dacă vom pieri noi, veţi cădea şi domniile voastre şi va fi mare ruşine şi scădere pentru neamul creştinesc.

Fără îndoială vom da sprijinul nostru, a răspuns cu bunătate Cazimir-Crai. Vom da sprijinul şi ocrotirea noastră, a încredinţat Matiaş-Crai.

Aceste 9prijinuri, Domnul Moldovei le dorea cu grăbire; dacă s-ar fi putut, să-i vie pe aripă de vânt; dar nu se află pe lumea asta treburi mai încete şi mai amestecate şi mai trase în toate părţile ca treburile crailor. Deci Voievodul îşi făcea singur pregătirile, cântărind ştirile de la împărăţia otomană.

Într-un veac nu se întâmplase ordiilor asemenea scădere. Mahomet-Sultan şi-a rupt barba, cu unghiile, rânjeau răzăşii stupind cu greaţă într-o parte. După ce şi-a smuls barba, a strigat să-i vie toţi vizirii, şi dregătorii şi paşalele, şi a răcnit înfricoşat asupra lor. S-au prăpădit armiile, şi puştile, şi carăle; s-au topit cei mai viteji ieniceri şi însuşi Piri-Beg, căpitenia lor, feciorul lui Isac-Beg, a căzut în prinsoare la Ştefan-Vodă. Să răspundă pentru aşa ruşine Ali-Beg Mihaloglu, cârmuitorul părţilor dunărene, care ne-a înşelat, ducând pe fiii noştri iubiţi între lupii Moldovei, fără cunoştinţă deplină şi fără grijă. Aşa că pe Ali-Beg l-au apucat slujitorii şi l-au vârât la închisoare. Au mai apucat şi pe alţii şi i-au lepădat sub turnuri. Apoi, cu mare scârbă, împăratul păgân s-a tras trei zile în chilia lui cea mai dinlăuntrul palatului, hotărând să ˇnu-1 tulbure nimeni, nepoftind nici mâncare, nici băutură, nici altfel de desfătare. A stat cu picioarele încrucişate subt el şi cu barba care-i mai rămăsese în pumn, clocindu-şi otrava.

După cum bănuise Ştefan-Vodă, la jumătatea lunii mai a anului în curs corăbiile împărăteşti de la Ţarigrad şi-au ridicat ancorele; iar Mahomet-Sultan şi-a mutat curtea la Odrii. Deci războiul pedepsei porneşte şi Mahomet va veni el însuşi la MoldovA. Întâi se vor grămădi toate galioanele spre miazănoapte. Apoi prin Rumelia, pe douăsprezece căi, înspre cetăţile Dunării şi la vadurile Dunării, vor străbate armii din Anatolia, şi din Grecia, şi din Albania, şi din Bosnia; cu toate puştile cele mari trase fiecare de câte zece

părechi de bivoli; şi cu puştile cele mai mici trase de câte şase părechi de bivoli; şi cu căruţele de arme şi unelte; cu miile de podvezi călăuzite de robi ţărani din Bulgaria şi Sârbia; cu mii şi mii de salahori, unii buzaţi şi negri, alţi cu ochi limpezi; cu tot felul de oştimi, unele uşoare, altele îmbrăcate în fier: unde vor găsi sălaş? şi le va putea oare cuprinde înconjurul strimt al pământului Moldovei? Iată, din ascunzişul cel mai afund iese ascuţimea grijii şi îndoielii. Nimănui măria sa n-a vorbit de această vestire tainică a cutremurului; a păstrat-o numai pentru durerea singurătăţii sale.

De şi marele Sultan nu ajunsese încă în al cincizecilea an al vieţii, era cheltuit de griji şi războaie şi mai cu samă de o viaţă neînfrânată a trupului; deci prindea a-şi înclina grumazul şi din când în când podagra îi rodea ciolanele şi-i încrâncena carnea. Vara aceea, foarte ploioasă, îi era îndeosebi neprielnică. Din săptămână în săptămână, ieşeau de la marele vizir amânări. La iatacul ^ strălucirii sale se strecurau din ceas în ceas medici bizantini.

Armiile ocupau poziţii de aşteptare. Corăbierii şi oştenii de Marea Neagră lucrau în miazănoapte, pe ţărmul Crimeei şi la cetatea genovezilor CafA. În Crâm, subt apăsarea beilor otomani, Mengli Ghirai se supunea şi-şi pregătea ceambulurile ca să le arunce în pradă asupra Lehiei şi Moldovei, la timp potrivit şi la poruncă, spre a uşura războiul împărătesc. La cetatea Mangop, Isac-Despotul, fratele Măriei Doamnei, se supunea şi el, primind garnizoana sultanului.

De la Cetatea Albă, fără ca nimeni să cunoască, porniră două corăbii cu oşteni moldoveni şi puşti, dueând pe Alexandru Paleolog, celălalt frate al Doamnei, cu căpitani într-ajutor şi sfat anumit de la Ştefan-Vodă. Oştenii şi puştile loviră neaşteptat cetatea Mangop. Slujitorii domneşti trecură prin sabie straja otomană. Aleii – Viaţa Iui Ştefan cel Mare 161 xandru Paleolog porunci moartea fratelui săU.

Îndată ieşiră porunci la beii împărăteşti de Crâm să păşească asupra Mangopului.

Orişiunde e cu putinţă, chibzuise în sine Ştefan-Vodă, trebuie iscodită o ameninţare pentru duşman: fie în Ciim, fieAân Asia, fie la hotarul Lehiei, fie la Dunăre prin Ţara Românească, fie în Sârbia, fie în Albania. De aceea se înteţeau solii la riga ungur şi la veneţieni. Orice săptămână de întârziere e un răgaz şi un spaţiu. Pe urmă vine iarna. După aceea se poate amesteca voia necunoscută a lui Dumnezeu – împăraţii având, ca şi sărmanii, timp mărginit în această lume.

În numele său Antihristul are scris blăstămul neodihnei. Deci moartea îi va fi la umblet de război. Dar când se va întâmpla asta? Asemenea ştiinţă stă deasupra muritorilor.

De la prea sfinţitul Piu, arhipăstorul Romei, au sosit la Moldova binecuvântări. Matiaş-Crai, după ce a luat felurite hotărâri, fie să coboare la Dunăre, fie să bată cetatea Şabaţului înu Sârbia, fie să dea în mâna lui Ştefan-Vodă cetatea Ciceiului, ca retragere în restrişte; fie să scoată din închisoare pe Vlad-Vodă Ţepeş ca să-1 aşeze la Ţara Românească, fie ca să întoarcă pe Vlad-Vodă de la Ţara Românească la oştile din Bosnia, a făcut un popas de nuntă, lăsând toate să meargă singure. Căutându-i a doua crăiţă, starostii săi o cereau cu bună zestre; şi o şi aflară după dorinţa măriei sale, cu bani nespus de mulţi: o sută de mii de galbini. Lui Cazimir-Crai măria sa Doamna regina îi dăruise al unsprezecelea prinţişor, aşa că măria sa se bucura într-o dulce desmierdare a căminului, lăsând altor zile răutatea grijiloR. În zadar s-au strâns în mare adunare sfetnicii Craiului la Lublin, în luna iulie, vorbind despre turci şi pentru Ştefan-Vodă. După sfatul tuturor domnilor, cu mânie s-au sculat atunci asupra măriei sale craiului, domnia sa Dieslav Rizvanschi, voievodul Cracoviei şi Ian Rizvanschi, castelanul Sandomirului şi mareşal al Crăiei, ameninţând cum că, din pricina nepăsării măriei sale Cazimir, a ajuns în asemenea slăbiciune Ţara Leşască. Altădată era în floare

Crăia leşască, iar acuma e în dispreţul nu numai al duşmanilor, ci şi al prietinilor.

— E de mirare cât de puţin văd craii, cugeta ŞtefanVodă.

E adevărat că Mahomet-Sultan a amânat războiul acelui an şi s-a întors la Ţarigrad, dar n-a făcut asta nici din pricina nunţii lui Matiaş-Crai, nici din pricina botezului prinţişorului. Peste el erau deocamdată stăpâni podagra şi medicii greci. Dar toamna şi iarna curg în clipită; şi primăvara ce vine e a durerii Moldovei.

Să ne înviorăm inima sub lumina lui Dumnezeu. Să adăogim Cetăţii Albe oşteni proaspeţi; să-i înmulţim puştile şi să-i sporim magazia de pulbere şi gloanţe. Sa rupem întăriturile Chiliei, care nu sunt destul de puternice. Să întărim însă cu prisosinţă celelalte cetăţi din margine, fie cele de parcane şi de pământ, fie cele de cărămidă. Căci vom sta singuri în bătaia puhoiului. Craii creştini şi domnii creştini trimet numai scrsori, adică amăgiri de vorbe. Şi iată, la aprilie, Antihrist se va scula; oştile se vor mişca de unde au iejnat; vor acoperi Dunărea, apoi vor intra pe „poartă”.

Ce război poate fi acesta? Nu poate fi război de lărgime decât pentru împărăţie. Pentru Voievodul Moldovei războiul se cere de la sine a fi de ostroave întărite. Deci jumătate din oştenii în leafă ai Domniei vor ţinea cu tărie cetăţile, mai ales Neamţu, Hotinul şi Suceava; deasemeni Orheiu, Soroca şi Cetatea Mării. La Crăciuna moldovenească şi la Roman vor sta după putinţă Şi, cum se vor trage îndărăt, se vor adăogi la oastea mişcătoare a lui VodĂ. Însuşi măria sa va da harţuri necontenit, având ajutor, între codri şi la trecători, bulucurile de ţărani pământeni şi stolurile uşoare de răzeşi. La timp hotărât şi potrivit, măria sa va vedea ce codru închide cu parcane, ascuţindu-1 cu unghiuri de puşti şi cu ascunzişuri de năvală; aşa încât, oricâte valuri după valuri ar avea armia păgână, s-o roadă şi s-o ostenească. Fără îndoială, dacă puhoaiele cuprind tot şi se suie până

sus, oştenii lui Hristos se închină şi se supun destinului, cu sabia în mână.

Cum a ieşit la urdic Sultan-Mahamet, în primăvara anului 76, Ştefan-Vodă a poruncit rugăciuni în toate bisericile şi mănăstirile Moldovei şi ajunare neagră o zi tuturor bărbaţilor purtători de arme. Apoi şi-a îmbrăţişat Doamna, domniţele şi coconii, ducând cu sine numai pe Alexandru-Vodă. A venit să i se închine şi Doamna Maria a lui Basarab cu domniţele. Acestei curţi, care rămânea în urma sa, Domnul i-o poruncit sălaş cetatea Hotinului, unde sta pârcălab Vlaicu.

Pornindu-şi oştenii în jos, măria sa a făcut popas la Neamţu, de unde s-a abătut la Bistriţa şi la Probota, ca să îngenuncheze la morminte părinteşti. Apoi a pogorât în Ţara-de-Jos. La sfârşitul lunii mai se afla la Iaşi, unde a primit soliile lui Mahomet care-i pretindea închinare, bir, cetăţi şi ostatic din sângele său. Domnul le-a respins către stăpânul lor cel necredincios.

Cu oastea sa şi taberele de scutelnici, Vodă a ieşit la Bârlad, pe când puhoiul năboia prin Dobrogea şi Ţara Românească. Laiotă Basarab-Vodă era călăuz, cu curtenii săI. Îndată după năvrapi, umbla el. Când a început a se umplea de turcime poarta între munte şi Marea, Mengli Ghirai şi-a slobozit ceambulurile în laturea pustiei.

Era şi asta de mai înainte ştiut şi înţeles de Domn. Dacă se învârtejesc tătarii în sus, la Prut, ocolind cetăţi'e şi bătând în sate, oastea de strânsură din jurul său nu mai poate avea linişte. Trebuie să învoiască pe răzăşi şi Pe ţărani la locurile lor, ca să-şi apere copiii şi muierile, bejenindu-le cu vitele, la codri. După aceea însă nimeni să nu lipsească a-1 căuta pe măria sa, la locul unde îi va fi dat de la Dumnezeu să se afle. Ţara e în suferinţă acum ca de şuvoaie şi furtuni; dar mâne Dumnezeu va aşeza iar linişte şi nimeni dintre cei care-şi calcă jurământul nu va scăpa de judeţ. Deci în trei săptămâni să se întoarcă fiecare la Domnul său.

Cu oştenii şi cu auxiliarii din partea muntelui, vodă s-a tras pas cu pas. Slujitorii săi anumiţi pârjoleau holdele şi fânaţurile din preajma şleahului celui mare şi înveninau fântânile cu fiertură de mătrăgună. Arşiţa lui iulie era în putere. Când şi când pilcurile de călăreţi pământeni înţepau” balaurii coloanelor, care se mişcau agale şi neînduplecat în lungul Şiretului.

Ţinta lui Mahomet era Suceava. Până acolo stăteau cetăţi păzite şi întărite: Roman şi NeamŢ. În preajma lor, sub munte, peste apa Moldovei, slujitorii domneşti isprăveau de ţărcuit şi întărit codrul, cu multe lucrări de lemn şi pământ şi ascunzişuri spre prăpăstii.

Deci acolo s-a dat cea mai crâncenă bătălie din veacurile Moldovei, Ştefan-Vodă având înţelegere că trebuie această jertfă. Căci numai din durere o*nul se înalţă la o deosebită înţelegere; precum din moarte naşte însă-şi viaţA. În această ţară apucase măria sa la început boieri de două hotare şi de două domnii, puteri nedumerite şi versatile, mulţimi umilite de nesiguranţă. Acuma, în cetatea înfrângerii, avea lingă sine credinţi neînfricoşate. Au pierit în acea vărsare de sânge, în marginea Pârăului Alb, subt ochii măriei sale, Mihail spătarul, Iuga postelnicul, Ilea Huru comisul, Stanciu şi fiul său Mârza, foşti pârcălabi la Cetatea-Albă, Bodea vornic, Pascu şi Buhtea, foşti pârcălabi, şi alţi mulţi boieri de ţară care au fost pomeniţi când li s-au adunat ciolanele după tragerea puhoiului şi alinarea furtunii.

Deci valuri după valuri, sub tuiuri şi steaguri verzi, oştenii lui Mahomet au bătut acea cetate, măcinându-se, până ce au răzbit-o. Pas cu pas curtenii lui Ştefan-Vodă au apărat-o cu îndârjire subt ocrotirea puştelor din meterezuri, retrăgându-se în altă linie de parcane şi în alta, până când cei rămaşi s-au mistuit în covrul singurătăţii şi a venit noaptea. Acea zi de 26 iulie a părut a fi pieirea Moldovei.

Dar războiul nu se isprăvisE. Închinându-se la un schit în ascunzişul muntelui, umilindu-se şi sărutând pământul,

luând deci ca Anteu putere de jos şi primind de sus nădejde nouă, Vodă adună lângă sine oastea puţină câtă îi mai rămăsese, odihnind-o şi aşteptând pe pământeni. Nici răzăşii, nici ţăranii nu întârziară a se aduna. Şi harţurile începură iar, cu vechiul meşteşug din veacuri, pe când cetăţile, cu pârcălabii şi curtenii, se ţineau semeţ şi cu vrednicie. Rânduiala văzduhului înflăcărat a lui iulie, şi seceta, şi lipsurile, şi coloanele de provizii lovite şi prădate, şi caii ucişi în păşuni, şi boii străpunşi la adăpători, şi ciuma îmbulzelilor de oşti: toate veniră lui Ştefan-Vodă ca un sprijin de la Dumnezeu şi de la prevederea sa. Ienicerii măcelăriţi de Hărman, pârcălab la Cetatea Albă, şi ceambuluri de tătari zdrobite în trecerea prin preajma Mării, şi taberi singuratice fărâmate ca-ntr-un ropot de grindină; şi zvon despre ridicarea de oşti ale voievozilor Ardealului; şi, în sfârşit, lipsa de pâne şi de apă grăbiră pe Mahomet-Sultan la miazăzi, o dată cu încheierea lunii august.

Ţara rămânea slăbită şi pustiită; dar dregătorii o luau în stăpânire din nou aprig şi ţinând asupra pământului şi asupra norodului schiptrul domnesc. Măria sa, urmat de Curte, trecu în Ţara-de-Jos ca să vadă toate risipele şi suferinţile, dând mângâiere, răsplătind vitejiile, înoind ctitorii arsE. În pustii şi pojaruri, cătră care măria sa făcuse semn cu buzduganul, dormeau seminţele vieţii, pe care noroadele le văzură născând în primăvara cea nouă. Toţi, nepăsători şi lesne bucuroşi, dădeau slavă Domniei, bucurându-se de clipa de linişte. Insă Ştefan-Vodă petrecu zile mâhnite, simţind ameninţările din peştera de umbră a viitorului.

Capitolul VIII.

DIN CARE SE VEDE CĂ NENOROCIRILE ŞI RĂUTĂŢILE SE ŢIN DE MINĂ; CĂ DE CELE MAI MULTE ORI NU SPIRITUL CÂRMUIEŞTE MATERIA; CĂ ŞTEFAN-VODĂ A STAT SINGUR IN DURERI ŞI ÎNCERCĂRI. IN SFÂRŞIT, SE ARATĂ TÂNGUIREA MĂRIEI SALE ŞTEFANyOIEVOD.

I.

La Crâm, unde era cetatea Doamnei Maria cu mormintele părinţilor măriei sale şi cu odoarele duse în pribegie de cei din urmă Paleologi, tunau puştile şi pluteau ameninţătoare galerele Sultanului. Isac, fratele cel mai mare al Doamnei Maria, putrezea în pulbere, tăiat de fratele său AlexandrU. În cetate la Mangop şi în tot ţinutul cu fericite grădini din preajma Mării, norodul aştepta întâmplări înfricoşate: nu mai era nici o îndoială că şi acest ostrov de bine-credincioşi va fi covârşit şi stâns de pe faţa lumii de către închinătorii lui Mahom. Dintr-o parte, pe uscat, erau tătarii; din cealaltă parte, pe aria Pontului, se legănau corăbiile de la ŢarigraD. Înaintea sfârşitului, treceai^ din când în când năvi cu oşteni în vederea uscatului, ca să îngrozească pe localnici. Marinari negri rânjeau de departe, cu iataganele în dinţi, spre grădini, şi muierile se ascundeau în tufişurile de smochini sălbatici, făcându-şi cruce. Către rânjete şi ameninţări, pluteau miresmele florilor.

Oştenii de la Moldova apucaseră meterezurile de la Mangop şi ţineau strajă tare. Zidurile erau în bună stare şi porţile ferecate. Soli umblau neîntrerupt la cetatea neguţătorilor genovezi Cafa, îndemnând pe starostele de acolo să se ţie cu îndârjire şi să ascută săbiile; dar neguţătorii în toate vremurile au fost mai înţelepţi decât oştenii. Aşa că moldovenii se ţineau cu semeţie, cum aveau poruncă de la Voievodul lor, iar neguţătorii se supuneau cu şiretenie plătind aurul şi răscumpărându-1 apoi prin traficuri agere.

Oştenii otomani nu întârziară a coborî. Ţinutul cu cele treizeci de mii de case din vederea Mării a fost bântuit de fier şi flacără. Muierile şi copilele au trecut înspre umbra haremurilor. Bărbaţii cei tineri, care nu s-au supus robiei, au cunoscut pieirea şi s-au amestecat cu ţărâna viilor şi livezilor lor. Sfintele biserici au fost date pojarului; unele au fost prefăcute în geamii, şi li s-a adaos îndată minarele, de unde muezinii au început a striga în patru zări numele lui

AlaH. Îndată după aceea ienicerii împlătoşaţi au strâns din toate părţile cetatea Mangopului şi au bătut-o cu puştile până ce au spart-o în şase locuri, pe unde au intrat valurile împresurării. Niciunul dintre apărători n-a rămas viu; oştenii moldoveni au căzut rând pe rând, luptându-se în sfărâmături şi-n turn, până la cel din urmă. Alexandru Paleolog a fost spintecat şi i s-a luat capul, ca să fie dus la Bizanţ pe un ţărm unde stătuseră împăraţi strămunii săi. Orice neam din aceste rămăşiţi de Paleologi s-a^- mai găsit, a fost oborât. Un singur prunc, nepot al Doamnei Maria, a rămas şi a fost ocrotit de imami pentru legea prorocului minciunos. Pe acesta 1-a jelit măria sa Doamna mai mult decât pe morţi.

Întoarsă deci îp Suceava din cetatea Hotinului, după războaiele soţului său, Doamna Maria a stat în chilia sa cu spaimele Moldovei şi ale Crâmului în jur. La 19 dechemvrie a anului 1477, măria sa a adormit întru marc mâhnire. Ştefan-Vodă a însoţit până la sfânta mănăstire Putna împărătescul ei trup, dându-i sălaş de linişte în Moldova, până la învierea cea din veac.

II.

La 8 mai 1478, prin lumina primăverii şi strălucirea palatelor şi grădinilor la Veneţia, o gondolă cu văl de purpură depunea pe Canal Grande, sub porticul Senioriei în preajma Bucentaurului, pe solul lui ŞtefanVoievod, domnia sa arhimandritul Ion Ţamblac, om prea învăţat şi cunoscător de limbi, ruda măriei sale şi dascăl al coconilor domneşti.

Slujitorii săi moldoveni rămaseră jos. Domnia sa solul fu călăuzit în sala Senatului. Acolo era în fiinţă messer doge cu cei şase sfetnici şi cu toţi domnii senatori.

Domnia sa Ion Ţamblac aducea solie scrisă, de a cărei copie în traducere luaseră din ajun cunoştinţă consilierii tainici şi colegiul dregătorilor. Senioria ţinea să onoreze solemn pe trimisul faimosului Voievod şi să-i asculte şi expunerea verbală. Se spunea că acel valah mărunt, cu

înfăţişarea ascetică, are un deosebit dar al cuvântului, moştenit de la strămoşii săi Paleologi.

— Mărite stăpâne, iluştri domni senatori, zise solul privind în juru-i la bogăţia sălii şi a costumelor, mă închin cu prietinie din partea slăvitului meu Domn şi vă poftesc sănătate şi putere. Domnia sa Domnul meu Ştefan-Vodă se află întru oarecare suferinţă, dintr-o rană la un picior, dobândită în războiul cetăţii Chilia, acum cincisprezece ani şi vă mulţămeşte pentru medicul pe care aţi binevoit a i-1 trimete prin solul măriei voastre domnul Emanoil Gerardo, care a trecut pe la noi şi a stat între noi. De la acest prea cinstit şi vrednic sol, domnul Emanoil Gerardo, domniile voastre aţi putut cunoaşte războiul nostru din urmă, când a venit asupra Ţarii Moldovei însuşi Mahomet-Sultan cu capul său şi cu o silă cum n-a cunoscut încă lumea. După ce s-a dat mare război la Pârăul-Alb, unde Domnul meu a trebuit să se plece şi să se tragă din vifor, au urmat alte întâmplări în care măria sa Domnul meu n-a încetat de a sta cu sabia în mână şi a lovi, până ce Mahomet a trebuit să iasă din pământul Moldovei mai mult biruit decât biruitor. Amintesc strălucirilor voastre că, într-un veac de om, în care şi Senioria a pus în faţa Necredinciosului viteji condotieri, nu s-a pomenit biruinţă ca cea din trecutul an 75 la Podul-înalt, precum aţi aflat şi de la agenţii domniilor voastre şi din cartea pe care Domnul meu a scris-o tuturor domnilor şi crailor EuropeI. Îndată după războiul din cealaltă vară, precum arată Domnul meu Ştefan-Vodă în cartea sa de solie, a purces fără întârziere cu Vlad-Vodă Dracu de la Ardeal la alt război în Ţara Românească şi a pus pe Vlad-Vodă voievod în acea ţară. Pe care Vlad-Vodă, dopiniile voastre îl veţi fi cunoscând din renume. De şi turcii din cetăţile Dunării, cu Ali-Beg, şi Skender-Beg s-au întors asupra lui Vlad-Voievod şi l-au prăpădit, domnia sa ŞtefanVodă n-a contenit, ci iarăşi a intrat în Ţara Românească, voind să ţiE. Aici Domn al său şi să depărteze din coasta sa ţpe păgân.

— Aşa că Domnul meu nu încetează, cât îi stă sus fruntea, de a fi soldatul lui Dumnezeu.

Însă, mărite domnule doge şi iluştri domni senatori şi dregători, stăpânul meu Domnul Ştefan vede că stă singur în primejdie. Nici în întâiul război, nici într-al doilea, domnii şi craii nu l-au sprijinit. Şi soliile măriei sale la prea sfântul părinte de la Roma şi la strălucita Seniorie a Veneţiei nu i-au adus decât vorbe de îmbărbătare, pentru care măria sa Domnul meu mulţămeşte; însa măria sa face războiul cu oşteni.

Cunosc, din cele ce am vorbit cu prea înţelepţi seniori de aici că, la stăruinţa Republicii, prea sfinţitul papă ar fi dat lui Matiaş-Crai bani, din care trebuia să ajungă o parte şi la Domnul meu. Dar acei bani nu s-au văzut Ia Moldova. Ştiu deasemeni temeiul pentru care măria sa craiul i-a oprit: deoarece războaiele ar fi fiind ale craiului şi Domnul meu ar fi un supus al său. Domnul Emanoil Gerardo v-a putut da şi domnia sa desluşire asupra adevărului. Aş putea da şi eu o desluşire care priveşte numai o prea omenească şi de iertat slăbăciune a slăvitului Crai-Matiaş: căci fala şi lauda sa şi le trage întrucâtva de la neamul său, care-i valah. Deci şi-a agonisit aurul pentru trebuinţile sale, iar Domnul meu a primit de la domniile voastre o bucată de postav, pentru care deasemeni vă mulţămeşte frumos.

Prea mărite messer doge şi prea înţelepţilor domni senatori, mai cunosc un lucru: că domniile voastre, având atâtea fondaciiri şi afaceri în împărăţia Necredinciosului, nu puteţi sta întruna cu sabia domniilor voastre şi aveţi nevoie mai ales de negoţ; iar când se face război de cătră alţii şi vă bucuraţi de asta, nu doriţi să se cunoască la Ţarigrad bucuria şi amestecul domniilor voastre; cunosc deci adevărul, de a cărui rostire vă rog a mă ierta, că fiind domniile voastre neguţători nu puteţi trăi fără turci; şi întrebarea este numai dacă trebuie să le lepădaţi, din folos, „meno o piti di due per cento”; totuşi să-mi îngăduiţi a aminti că stăpânul meu, de şi poate oricând să-şi alcătuiască pace şi folosinţă cu păgânul, socoate, după

cuvântul sfântului Izbăvitor, că omul nu trăieşte numai Cu pâne. Aurul nu-1 va lua cu el la înfricoşatul judeţ.

Dacă deci Domnul meu Ştefan-Vodă nu dobândeşte sprijin săbiei sale, au de la sfântul părinte, au de la domniile voastre, au de la craii Ţării Ungureşti şi Lehiei, ca să-şi întărească cetăţile Mării şi să lovească pe duşman cu o nouă putere, oprindu-1, atunci toţi cei ce vor fi pregetat vor avea a răspunde întâi în faţa lumii şi pe urmă în faţa Celui ce cântăreşte străfundul cugetului nostru.

Mai spun iarăşi ceea ce Domnul meu a rostit în cartea sa că sabia măriei sale e apărarea domniilor voastre; că cetăţile sale sunt straja celor doi crai megieşi; că din aceste cetăţi măria sa cunoaşte mijlocul de a bate şi a redobândi Cafa şi Chersonesul. Acestea sunt taine şi meşteşuguri ale măriei sale., Deci stăpânul meu îşi pune nădejdea în domniile voastre, ca unii ce veţi şti a cumpăni interesele şi a adăugi şi datoria sufletului!

Domnii senatori ai Republicii au ascultat cu luare-aminte expunerea interesantului valah Caloian Ţamblac şi i-au dat dreptate. Dregătorii Senioriei i-au dat, pe lângă dreptate, şi o factură de trei mii de galbini – pe care soli ai lui Ştefan-Vodă îi datorai* mai de mult, din vremea umbletelor şi şederilor lor la Veneţia.

Au fost asigurate corespondenţe şi intervenţii repezi la Cracovia şi la Buda.

Când solul Moldovei a ieşit iar în gondola sa pe Canal Grande şi a trecut pe sub Rialto, vedea bucuria pretutindeni, în înflorirea primăverii şi a petrecerilor, în decadenţa sa, Veneţia era ajunsă la mare bogăţie; gloria ei strălucea nu numai în palatele şi basilicele de marmoră, în biblioteci şi galerii, dar şi-n fastul seratelor şi fineţa banchetelor. Era un an după asediul de la Lepante; armiile lui Mahomet împresurau iarăşi cetatea Scutari; condotierii de altădată, Bertoldo şi Malatesta, căzuseră; se vedea în unele seri, de pe terasele palatelor, arzând pe Tagliamento şi Isonzo sate friulane aprinse de năvrapi.

Vodă Ştefan va rămânea tot singur, cugeta de sine arhimandritul Ioan; Senioria nu va întârzia să încheie pace cu Mahomet-Sultan.

Trăia în vremea aceea la Cracovia, într-o chilie plină de infolii, un bătrân cărturar leah pe care-1 chema Ian Dlugosz. La vârsta de şaizeci şi cinci de ani, pri1- vând în jurul său şi văzând lumea frământându-se în aceleaşi zădărnicii, mâhnit de micimea celor mari şi frământând între gingii goale cenuşa unor visuri şi nădejdi neîmplinite, scria pentru cei care aveau să vie după el aceste cuvinte, judecind fapta lui Ştefan-Vodă de la Podul înalt: „O bărbat minunat, întru nimic mai prejos decât eroii vechi pe care îi slăvim! Tu, care în veacul nostru, cel dintâi între domnii lumii ai dobândit o atât de strălucită biruinţă asupra Turcului! După a mea socotinţă, ai fi vrednic să stai, prin sfatul şi hotărârea tuturor creştinilor, la stăpânirea lumii întregi, şi mai ales la conducerea oştilor împotriva otomanilor, în vreme ce alţi crai şi domni catolici putrezesc în trândăvie şi desfătări, ori se pierd în războaie civile."

Ştefan-Voievod nu cunoştea încă aceste vorbe; şi chiar dacă le-ar fi cunoscut, i-ar fi folosit tot atât de puţin cât şi altele. Căci solii veneau de pretutindeni la Suceava cu cărţI. Însă măria sa asculta cuprinsul lor în tăcere, pe când bărbierul său grec înlătura cu grijă şi ascundea cu meşteşug cărunteţa timpurie a frunţii sale.

Aln vremea necontenitelor străduinţe ale domnului Moldovei de a ţinea voievod al său în Ţara Românească, ducându-şi mereu oştile în campanii repezi, fie ca să atace fie ca să se apere, având la munteni când pe Ţepeluş-Vodă când pe Vlad-Vodă Călugărul, cân<J prielnici Domniei sale şi închinaţi sub mâna sa, când întorşi la sprijinul turcesc şi la puterea lui Ali-Beg Mihaloglu şi a lui Skender-Beg Mihaloglu, s-a întâmplat şi plecarea Domniţei Olena înspre miezul nopţii, la Moscovia.

Mihail Pleştev, boier al marelui Cneaz Ivan Vasilievici, a sosit la curtea din Suceava la începutul anului 1480,

toamna. Închinându-se lui Şicfan-Vodă ca unui mare apărător al legii lui Hristos, domnia sa înfăţişa cărţi şi adăogea şi vorbe, cerând pe domniţa Olena soţie pentru moştenitorul său Ivan.

Vodă a primit peţirea şi a pregătit zestrea şi alaiul logodnicei. Domniţa a purces către Moscovia având însoţitori pe dumnealor boieri Sânger, Gherasim şi Lascu, cu druşte, fete ale domniilor lor, cu slujitori şi multe căruţe. La Cracovia alaiul a făcut popas şi însuşi Cazimir-Crai a ieşit cu curtenii săi şleahtici întru întâmpinarea domniţei de la Moldova, spunându-i vorbe plăcute şi înfăţişându-i daruri de nuntĂ. În ziua de Sfântul-Filip cap al postului de iarnă, măria sa Olena a ajuns la curtea lui Ivan Vasilievici mare Cneaz. A întâmpinat-o cneaghina cea bătrână, mama cneazului celui mare, şi i-a orânduit sălaş într-o pravoslavnică mănăstire de monahii fecioare. Iar la Bobotează a fost nunta.

Pe această copilă a sa, Ştefan-Voievod trebuia să n-o mai vadă niciodată, în această viaţĂ. Între nesiguranţele şi uneltirile acelei curţi depărtate, la marginea pământului, Domniţei Olena îi era scris să sufere fără mângâiere şi în cele din urmă să moară de otravă, împreună cu pruncul ei Dimitrie, în hrube de temniţă.

În primăvara acestei despărţiri, măria sa a poruncit să se adune oasele vitejilor de la Valea Albă, şi deasupra gropniţei să se înceapă lăcaş sfânt lui Hristos. Locului bătăliei i-a pus numele Războieni; şi însuşi măria sa a aşezat cu mâna cea dintâi piatră de temelie. A poruncit apoi meşterilor să dăltuiască pisania, lăsând liber numai anul sfinţirii.

— Căci vremurile sunt trudnice şi sărace, a zis măria sa; şi avem atâtea cheltuieli cu atâtea sfinte lăcaşuri, unele, pustiite, altele din nou pornite, încât nu ştim când va fi ziua sfinţirii de la Războieni. Deasemeni, necunoscându-ne numărul anilor, nu ştim dacă vom apuca acel ceas. Poftim să vedem de mai înainte pisania cu ochii noştri4-; şi vom

aşeza-o noi de va binevoi Dumnezeu; iar de nu, o va aşeza urmaşul nostru.

Închinarea aceasta a Domnului Ştefan stă şi astăzi, în următorul cuprins: „în zilele cuviosului şi iubitorului de Hristos Domnului Ioan Ştefan-Voievod, cu mila lui Dumnezeu stăpân Ţării Moldovei, fiul lui Bogdan-Voievod, la anul 1476, al Domniei noastre al douăzecilea curgător, sculatu-s-a Mahomet împăratul turcesc cu toate ale sale răsăritene puteri; încă şi Basarab-Voievod cel numit Laiotă venit-a cu toată ţara lui cea basarabească, au venit ca să jefuiască şi să prade Moldova şi au ajuns până aici la Pârâul Alb, şi noi Ştefan-Voievod cu fiul nostru Alexandru ieşit-am înaintea lor şi am bătut cu dânşii mare război în luna lui iulie în 26 zile, şi, cu îngăduirea lui Dumnezeu, fost-au biruiţi creştinii de către păgâni şi căzut-au acolo mare mulţime de ostaşi moldoveni. Tot atunci au lovit şi tătarii Moldova din acea latură. Pentru aceasta, bine a voit Ştefan-Voievod să zidească acest templu, cu hramul arhistratigului Mihail, întru ruga sa şi a Doamnei sale Maria şi a fiilor săi Alexandru şi Bogdan şi întru pomenirea tuturor drept credincioşilor creştini cari au pierit aici.”

Deasupra osemintelor şi a temeliilor, prea sfinţitul” vlădică de Roman a cântat slujbă mare şi a dat pomenire tuturor oştenilor căzuţi. Măria sa stătea îngenunchiat cu toată curtea, şi a lăcrămat puţin, aducându-şi aminte de luptătorii săi pentru dreptate, şi de felul cum a stat fiecare şi cum a pierit în acea zi; mai ales şi-a adus aminte de spătarul său cel tânăr, domnia sa Mihail, care a zâmbit spre măria sa şi după o clipă n-a mai fost. * „Ca floarea câmpului înfloreşte”, suspina în sine măria sa, pe când fumul cădelniţelor plutea spre streşina codrului. Şase rânduri de frunze eăzuseră peste morţi.

Subt ameninţarea acelui viitor pe care îl bănuia întristat şi neguros, Domnul trimesese meşteri la Chilia ca să ridice, din piatră, cetate nouă, întărind în pârcălăbie pe Ivaşcu şi Maxim, cu spor de putere ostăşească şi meşteşug de puşti.

Nu mult după aceea a zidit de iznoavă şi cetatea Romanului. Dar pe când acolo i se adăogea, din altă parte avea pagubĂ. În iulie anul 79 a murit de lungoare coconul Bogdan, al doilea copil al Domniei. Iar nu mult după aceea, în noemvrie următor, se stângea şi Petru, al treilea cocon.

Ca să-şi apere oarecum ce-i mai rămăsese, Voievodul ţinu lângă sine necontenit, în războaiele de la Ţara Românească, pe primul său născut Alexandru-Vodă. Aceste ridicări de oşti şi umblete neîncetate domnul Ştefan le s|vârşea cu stăruinţă, pentru paza asupra Ţării Româneşti, gând strategic şi politic pe care nu 1-a părăsit câtă vreme a avut asupra Moldovei ameninţarea otomană. Măria sa îrrsuşi a călăuzit unele bătălii, când împotriva lui Laiotă, când împotriva lui Ţepeluş. A prigonit pe al doilea călcător de jurăminte Basarab cel Tânăr Ţepeluş până în munţi, şi până la cetăţile Dunării, şi până la Severin. Călăreţii săi au trecut şi la cetăţile że dincolo dc fluviu, în vremea când a pierit MahomctSultan. In sfârţit, a aţezat în scaunul Ţării Româneşti pe un om nou al său, Vlad-Vodă, zis Călugărul, frate pe tată cu Ţepeş-Vodă, copil al unei frumoase brăilence din timpuri vechi, doamna Colţuna. Fără virtute şi de timpuriu sleit, trebuia şi acest Voievod să se supuie păgânilor, întinzând către ocrotitorul său de la Suceava al treilea pahar de venin al nerecunoştinţii. Se mai întâmplase, în bătălia de la Râmiiic, în 81, împotriva lui Ţepeluş, şi căderea unui prietin iubit, cumnat al măriei sale, viteazul hatman Şendrea.

În acest răstimp, când s-a săvârşit din viaţă Mahomet El-Fatâh, multor domni creştini li s-a părut că pot sa răsufle, însă Voievodul Moldovei ştia că numărul despre care scrie cartea Apocalipsului rămâne pe pământ; numai trupul istovit al împăratului răutăţii se duce dedesubT. Într-adevăr, după războiul din Asia între Gem”„ şi Baiazid, feciorii lui Mahomet, s-a aşezat la împărăţie Baiazid-Sultan şi ameninţarea asupra creştinităţii a rămas statornică. Era întrucâtva părere şi înşelare că acest nou stăpân al

otomanilor se lasă ademenit de desfătările seraiului. Putea fi o clipă robit de muieri şi băuturi. Nu era el puterea, ci însuşi puhoiul prorocului minciunos era o stihie ce trebuia să-şi desăvârşească volbura. Deci dintr-o dată ienicerii şi căpitanii cei mari ai împărăţiei au mişcat pe Baiazid asupra Apusului. Poarta încheiase o pace trecătoare cu Ţara Ungurească, într-o vreme când Matiaş-Corvin avea nevoie de linişte în partea Răsăritului, ca să-şi poată urma războiul cu împăratul nemţesc. Cum simţiră domnii şi craii Apusului că se deşteaptă Baiazid, se neliniştiră, întrebându-se către cine va să rânjească fiara. ŞtefanVodă nu întârzie să-şi mâie soliile şi la miazănoapte şi la asfinţit, dar amândoi craii îi trimeseră încredinţare să n-aibă nici o grijă. Pe de o parte Matiaş-Craiul avea siguranţa tratatelor pentru graniţele sale; iar Cazimir-Crai nu-şi putea închipui tulburarea tihnei sale; şi mai ales nu-şi putea închipui o îndrăzneală a unor necredincioşi împotriva unui mare şi bătrân rege catolic. Cei mai buni şi viteji ostaşi ai Europei erau polonii. Turcii îi ocoliseră până acuM. Îi vor ocoli prin urmare şi de acum înainte, fiindu-le frică de săbii tari şi binecuvântate.

Înţelepciunea şi vitejia nu lipsesc însă nici lui Satana. Galioanele de la Ţarigrad cu oştenii cei mai buni şi cu puşti mari se înfăţişară la gura Dunării la începutul lunii iulie, anul 84. Ienicerii au ieşit la uscat. Atacul îndoit al Chiliei a început numaidecât, cu o repeziciune aşa de mare, încât luncile şi ostroavele bubuiau de trei zile şi alergătorii de cetate abia ajungeau la Suceava cu cărţile pârcălabilor. Oştenii moldoveni se ţinură cu tărie opt zile, până ce căzură porţile şi zidurile. Când năvăliră ienicerii cu platoşe şi marinarii negri, moldovenii lepădară tot şi apucară sabia. A doua veste ajungea lui Ştefan-Vodă la Roman. Domniile lor pârcălabii Maxim şi Ivaşcu pieriseră. Au pierit şi toţi oştenii din jurul lor. Când a căzut cel din urmă, ieniceraga a putut porunci abaterea steagului cu zimbru de deasupra turnului.

Vodă şi curtea au coborât la Bârlad, apoi au trecut Prutul. Răzăşii se sculau la porunca domnească. Alte pâlcuri de

oaste veneau în lungul Nistrului la război în olatul Mării. Dar galerele şi oştile împărăţiei n-aveau treabă pe uscat. La 20 iulie se îmbulzeau în preajma Limanului, cu trăsnet şi fum. Pe zidurile cele nalte ale Cetăţii Albe boierii pârcălabi Oană şi Gherman pregăteau smoală topită şi săgeţile de mână; iar lângă meterezuri, la bombarde, salahorii grămădeau ghiulele de schijă.

Oştenii, deşi fuseseră loviţi întâi de vestea cea rea de la Chilia, se ţinură tari. Prăvăliră în cele dintâi două zile de asalt toate scările pe care se căţărau strugurii de duşmani. După înfricoşata bătălie a puştilor celor mari de pe năvi, vreme de două zile, ienicerii trecură iar la năvală, prin spărturi. Dar apărătorii i-au bătut cu străşnicie până ce-au umplut cu leşurile lor spărturile. După zece zile, la a treia solie a Sultanului, oştenii moldoveni s-au închinaT. Împărăţia le-a făgăduit viaţa. Dar după ce au ieşit dintre ziduri, au căzut cu toţii subt iatagane.

VI.

D oamne, striga sufletul Voievodului, greşit-am către tine, căci nu am îndeplinit ce nădăjduiam. Greşit-am, căci m-am semeţit, crezând prea mult în puterile mele. Numai Dumnezeu poate scoate la ţărm cele bune dintre cele rele, căci are înaintea sa veşnicia; dar timpul meu e mărginit şi iată, mănăstioara din pustie, în care am făcut odinioară legământ, s-a risipit de furtună şi de varvari; şi paşii mei pe năsip nu se mai cunosc; primăvara vieţii mele s-a scuturat; cei iubiţi ai mei mă părăsesc, puţini mai stăruiesc lingă mine; vitejii mei cei mai buni cad; în faţa mea se deschide zarea amurgului. Şi n-am făptuit nimic; toate câte am lucrat au fost deşertăciune şi vânare de vânt.

Îngăduie-mi, Dumnezeule, să îngenunchez între spinii câmpiei^ de unde se văd, în miazăzi, pojarurile, în acele cetăţi îmi sprijineam puţina putere ce mi-ai hărăzit. Călăuzeşte-mă, Doamne, în calea ta şi întru adevărul tău, ca să le dobândesc iar.

Când năpasta înconjură pe cel drept, au nu se vor scula drepţii ca să-1 apere? Dintre domnii şi craii care stau împrejur şi privesc, nu se găsesc oare unii care să-şi aducă aminte că vine un ceas când cei din morniinte vor auzi glasul Cclui-Veşnic, şi vor trcce acei care au lucrat bine întru învierea vieţii iar cei care au lucrat rău întru învierea osândirii?

Cel ce domneşte peste viaţă şi peste moarte totuşi va auzi glasul umilitului şi-1 va călăuzi spre hotărârea cea mai bună.

Poate – îşi zicea Ştefan-Vodă – am greşit întorcându-mă spre riga ungur. Nu trebuia să părăsesc pe prietinul cel vechi; cel nou n-a fost mai bun. Va trebui deci să mă întorc îndărăt la Ieşi?

Astăzi stau în putere, în cetăţile Moldovei, oştenii necredincioşi. Sprijinul lor e şi-n alte cetăţi pe care le-au bătut împăraţii negrI. În tot înconjurul ţărmului pontic fâlfâie flamura lor. Pe Mare au alt sprijin, căci nu plutesc în largul ei decât corăbiile lor. Toate ţările până în Asia cuprind oştiri fără de număr. Ca să ne scoatem ce-am pierdut trebuiesc puteri îngemănatE. În-* tr-adevăr, Ţara Leşască va avea atâta suferinţă în negoţul ei, prin pierderea Cetăţii Albe, încât nu se poate să nu-i vie Craiului Cazimir o înţelegere. Dacă nu o înţelegere a unei datorii mai mari, măcar înţelegere omenească şi datoria faţă de noroadele sale şi faţă de neguţătorii săi.

Până la înoirea soliilor şi a legăturilor cu leşii, aici nu poate face altceva decât să împuternicească oştirile din Ţara-de-Jos, ca să fie sprijin pământenilor; cetăţile noastre s-au prefăcut în cuiburi de răutate, de care va avea a suferi întreaga vecinătate. Chiar dacă aceşti păgâni, cunoscându-şi interesul, vor cădea la o tocmeală şi vor lăsa slobode căile pentru mărfuri, ce încredere poţi avea într-înşii? Firesc éste ca ei să râvnească mâne a cuprinde însăşi aceste căi, până la Cameniţa, ca să aibă în stăpânire vămile şi Moldova. Suferinţa Moldovei, din pricina acestor două răni, va fi

nespusă; dar mai mult decât suferinţa de acum e, în viitor, primejdia pieirii totale. Iar această poartă a creştinătăţii căzând, îndată vor veni şi alte căderi ale altora cu mare sunet. După Cetatea Albă, va cădea Cameniţa. După Cameniţa, Lehia. Apoi, bătută în coastă, va cădea Ţara Ungurească.

Mai întâi trebuie apărat acest pământ. Acesta e sfatul cel dintâi pe care-1 înţelege de la Dumnezeu. De aceea întăreşte rânduielile ostăşeşti în Ţara-de-Jos. După aceea porunceşte diecilor de latineşte cărţi pentru măria sa craiul Cazimir.

De aceste cărţi Craiul a luat cunoştinţă şi a rămas să cugete îndelung ce are de făcut. La dieta de la Torn, în martie următor, unii nobili ai Lehiei s-au ridicat şi au strigat pentru nevoia lui Ştefan-Vodă şi pentru primejdia creştinătăţii, cerând să se ia în cercetare cererile palatinului moldovenesc. Unii au îndrăznit a-1 lăuda prea mult pentru războaiele lui cu păgânul, pină ce alţii, oameni ai măriei sale regelui, s-au grăbit să dea lămuriri că treburile politiceşti sunt pe bun drum aşezate şi ajutorul măriei sale Craiului este asigurat lui Ştefan-Vodă. Prin urmare acest prea mult lăudat palatin va veni, în sfârşit, după ce a făgăduit într-atâtea rânduri, în tratate anterioare, că se va înfăţişa personal la închinare şi totuşi nu s-a ţinut de cuvânt; va veni să presteze la Colomeea jurământ de credinţă regelui său.

Ştefan-Vodă nu stătuse prea mult în cumpănĂ. Într-adevăr, în faţa nevoii şi în nădejdea că a găsit cea mai potrivită ieşire pentru a avea puternic sprijin şi ajutor, Domnul dădea în mâna solilor Ieşi, în cetatea Sucevei, iscălitura sa pentru orânduirea închinării la Colomeea.

Pe temeiul acestei alcătuiri s-a ridicat măria sa cu boieri şi curteni şi a trecut în Lehia la începutul lunii septemvrie a anului 84. Domnia sa comisul Şendrea, care deschidea calea măriei sale, cu slujitori domneşti, purta cartea Craiului, în care prea strălucitul Domn al Lehiei Cazimir

arăta că a binevoit a da „presentem salvum conductum servo et amico nostro dilecto Iobanni Stepbano palatino et domino terrae Moldaviae et omnibus eius armigeris et omnibus eius servitoribus”.

Aceşti oşteni şi boieri din trecute războaie alcătuiau palatinului un alai impunător, pe care-1 priveau cu plăcere şi mirare domniţele şleahticilor, venite la Colomeea pentru spectacol.

Măria sa Craiul cu toată curtea sa a ieşit întru întâmpinarea prietinului şi a vasalului său, schimbând amândoi vorbe potrivite. Oastea a făcut zid. Cortul de matasă unde trebuia să aibă loc ritualul închinării, după norma evului mediu, era înălţat pe un dâmb. Ştefan-Vodă ceruse măriei sale prin solie ca acest act să se desăvârşească închis, numai între înalţii dregători, după care ar fi urmat iscăliturile, punerea solemnă a peceţilor şi şnuruirea pergamentelor. Când trâmbiţaşii dădură semnalul, cortul căzu. Lumea îmbulzită în laturile oştirii putu într-adevăr admira o privelişte unică. Măria sa Cazimir era un crai ajuns la frumoasă bătrâneţă, purtând schiptru şi purpură. Se văzu că palatinul moldovenesc, după ce se ridicase din îngenunchiere, e mai mic de statură. Deodată s-a răsucit şi olmazurile săbiei de la Cafa au dat strălucire. Stătea puţin încordat, ca un zimbru care pofteşte să împungă. Doamnele curţii au zâmbit; Craiul le-a salutat uşor, înclinându-şi spre ele fruntea.

Pentru asemenea răni ale mândriei cel mai bun leac smt sofismele. Neputinţa clipei, de altminteri, nici nu poate pune la îndămână altceva. Treacă şi acest pahar cum au trecut altele, dacă, după asta, potrivit jurămintelor ce se fac, se va ridica din Lehia oaste care să meargă cu Voievodul Moldovei la miazăzi. Bine este a îngenunchea, ca să-ţi aduci aminte de Dumnezeu. Bine este a te umili, ca să nu uiţi că soarta noastră e suferinţa. După ce ai stat cu fruntea ameninţătoare, bine este a te reculege şi a zâmbi prietinului şi stăpânului tau regesc. Chiar dacă în fundul

gurii te înăbuşă o zgură amară, bine este a zâmbi, cugetând că totuşi Dumnezeu va da acum folos şi va îngădui cândva o răscumpărare.

Pe când palatinul se afla a doua zi la masa regească şi i se închinau şleahticii tineri, care cetiseră vorbele înflăcărate ale lui pan Ian Dlugosz, vestitori de la hotar sosiră dând în mâna Craiului cărţi care arătau că păgânii au ieşit din cetăţile Mării. Unii bat război cu pământenii într-o parte, iar alţii se învârtejesc spre Suceava.

Ca dovadă a înaltei bunăvoinţi şi ocrotiri, Riga îngădui să se deslipească din oştile sale două mii de săbii care să însoţească pe măria sa Ştefan în Moldova. Acesta e ajutorul cel dintâi, de la petrecerea mesei; dar va veni curând sprijin din toată puterea cea mare a Lehiei, ca să fie alungaţi necredincioşii de la limanul Mării.

Fără nici o4-întârziere vodă s-a sculat, s-a închinat spre strălucita adunare şi a poruncit curtenilor şi boierilor săi să încalece. A poftit şi pe husarii crăieşti să-şi puie zalele şi să-şi strângă în chingi caii. A repezit înainte curieri; a trecut şi măria sa îndată în Moldova; a dat ştire prin crainici că se află la locul său; a călcat fără întârziere pe urmele lui Aii Hadâmbul Beglerbegul; oştile moldoveneşti s-au bulucit în ţiitorile olatului Mării şi Dunării.

Către mijlocul lunii noemvrie, oblicind măria sa, prin iscoade din bălţi, că umblă să se ridice iar în pradă sangiacii dunăreni Skender-Beg Mihaloglu şi Bali-Beg Malcocioglu, cu oşti bune şi multe căruţe pentru dobândă, a împânzit alergători şi a dat porunci căpitanilor săi. Aşa că, abătându-i pe turci cu spatele în bălţile de la Cătlăbuga, le-a închis toate trecătorile, lăsându-i să se frământe, tăindu-i şi lepădându-i în mocirlă. Din această pierie au scăpat puţini, jurând să vie cu putere şi mai mare în primăvară. Cu adevărat, primăverii care a venit după aceea în Moldova i s-a zis a lui Hromot, căci acest răzbunător şi-a purtat cu grabă oştile în susul Şiretului către Suceava. Pe dealurile de la Şcheia, în ţinutul Romanului, au ieşit pilcurile de călărime

moldovenească. Cum s-au bulucit prădalnicii spre ei şi s-a ridicat în scări acel Hromot, încruntându-se şi cercând a vedea de unde vine adevărata primejdie, precum ştia el că este obicei în războaiele cu Ştefan-Vodă, a şi pornit deodată izbitura de către apa Moldovei şi din câmp, tălăzuind bulucurile lui Hromot spre codru. A fost crâncenă vânătoare. La popas, Hromot a fost adus sub scara calului lui Vodă, şi acolo, pe loc, i-a căzut capul: ziua dl 6 martie, anul 86.

Dar unde-s ajutoarele cele grabnice, făgăduite de măria sa Cazimir-Craiul? Prea frumos a fost pentru strălucirea sa la Colomeea, unde strălucirea sa a zâmbit; şi prea amar pentru Ştefan-Vodă; deci s-ar fi cuvenit să se ocrotească interesele şi să se înfăptuiască jurământul. Să vie oşti îndestulătoare; cine să le călăuzească, este. Să apuce cetăţile, învăţând a birui pe necredincioşi; ca şi necredincioşii să se deprindă a fi biruiţi.

— Viaţa lui Ştefan cel Mare 193

N-au fost decât aceleaşi înşelări de vorbe.

Zadarnic a înecat măria sa urdia la Cătlăbuga şi a sfărmat-o la Şcheia. Mâni va ieşi alt puhoi de la Cetatea Albă şi de la ChiliA. Îl va zăgăzui şi pe acela; dar pe urmă va ieşi altul. Acestea sunt răni fără vindecare ale Moldovei, ca şi rana de la piciorul măriei sale. Solom, vraciul de la Crâm, trimes de Mengli-Ghirai, cazar ascuţit la minte şi cu barba roşă, îi spunea măriei sale la Suceava mângâindu-i piciorul bolnav: Cu această rană ai să mai umbli măria ta prin multe biruinţi şi va da Dumnezeu să adormi de bătrâneţă.

Însă de rănile ei, Ţara Moldovei poate pieri.

Nu te încrede, măria ta, în vorbele domnilor şi crailor, zâmbea cu ascuţime Solom cazarul.

Într-adevăr, nu mă încred decât în Dumnezeu, suspină Vodă.

Eu sunt vraci pentru răni, măria ta, urmă cazarul, şi sunt şi vraci pentru treburile politiceşti. Deci voi mărturisi că nu îngrijesc numai de piciorul măriei tale, ci şi de treburile

stăpânului meu MenglI. Îţi trimete şi stăpânul meu Mengli un sfat, măria ta, care sfat e mai întâi şi întâi folositor lui. Să părăseşti pe leah. Iată ai un cuscru la Moscova. Ai un prietin vechi la Crâm. Aceştia sunt mai buni şi te pot sprijini să te întorci la Colomeea pentru altfel de petrecere. Ştiu eu, măria ta, că şi rana aceea te doare ca şi fântânica de la picior; pentru aceea este un leac mai bun. Şi acel leac îţi va alina atunci şi piciorul.

Era în iarna anului 88, la Bobotează, şi închinători de pretutindeni veniseră la Suceava, la marea sfinţire a apelor. După trudele sfatului şi a prânzului cu boierii săi, Domnul se retrăsese cu Solom vraciul la chiliile Doamnei Voichiţa. Acea strălucită copilă a lui BasarabVodă era de câţiva ani Doamnă în Suceava şi dăduse Domnului său un prunc, pe care-1 chema Bogdanylad Pruncul dormea cu dădacele lui în iatacul din fund între acel iatac şi camera Doamnei era un iconostaS. Îndată ce auzi paşii cunoscuţi, măria sa Voichiţâ porunci fetelor şi fecioarelor sale să se retragĂ. Îşi întâmpină soţul cu zâmbet plin de dulceaţă şi cu desmierdări copilăreşti, căci ea nu era decât un prunc sub cărunteţa lui sumbră.

Cazarul îi privea cu luare-aminte, fără să pară, pe când cerceta la oglinda de Veneţia irurile şi pomezile Doamnei.

„Acestea sunt nimicuri, cugeta el, şi cu toate acestea măria sa Doamna e încredinţată că ele îi dau frumuseţa.”

Voichiţa-Doamna cuprinse pe soţul său cu amândouă mânuţele de după grumaz. Vraciul trecu pe subt iconostas, ca să vadă somnul pruncului.

O, Domnul meu, zise Voichiţa, de ce te văd iarăşi întristat? Nu eşti tot acelaşi Domn tare şi acelaşi bărbat iubit?

Vodă clătină fruntea în tăcere.

Nu mai era nici mare nici tare; căci nu mai era tânăr, şi visul cel de demult nu şi-1 izbândise.

Stăpâne, urmă Doamna, eu am ascultat odată vorbe potrivite de la un om înţelept, car^ socotea că a venit, în sfârşit, vremea să cugeţi şi la măria ta şi să te odihneşti.

Căci de atâţia ani stai în zdruncin şi războaie. Măriei tale ai folosit prea puţin; iar craii şi domnii creştini te-au părăsit în nevoie.

Cine e acel înţelept, Doamnă? zâmbi vodă. MI se pare că e un oarecare vraci de la Crâm.

Nu e Solom, măria ta, se grăbi să mărturisească Doamna, fără a roşi, căci avea fard. Bune par a fi jertfele, măria ta, mai ales când le fac alţii.

Aşa este, urmă a zâmbi Vodă. Cumplit e când rodul străduinţii e amar. Ştiu, întru toate răbdător şi până la sfârşit jertfă nu a putut fi decât împăratul vieţii şi al morţii Hristos; nu trebuie să păcătuim prin semeţia de a*ne asemui sfinţiei sale.

Doamna suspină.

Într-adevăr, măria ta, la asta m-am gândit eu demult, pe când nu eram decât o copilĂ. În acel an când ai sfărâmat oştile lui Soliman-Hadâmbul, te aştepta lumea la Suceava, cu prea sfinţitul Teoctist, ca să-ţi dea slavă ca unui biruitor de limbi păgâne. Te aşteptam şi eu, sărmana, care nu te văzusem de mult; şi mă bucuram că vei sosi. Dar abia ai numărat steagurile şi dobânzile de la Podul-înalt şi te-ai suit iar în şa, ca să te pogori în Ţara-de-Jos, la Dunărea; şi cum ai ajuns în Ţara-de-Jos ţi-au sosit călăreţi de la Orhei vestind că au dat năvală din pustie acei cazaci de prada cu Nalivaico, Lobodă şi Jura. Te-ai întors asupra lor şi i-ai prăpăstuit în Nistru. I-ai prins pe unii şi i-ai judecat cu sabia. Ai chemat norodul şi la alte rânduieli, întârziind, încât nu te-am putut vedea decât spre primăvară. De atuncea am dorit eu linişte şi ocrotire măriei tale; însă măria ta nu te uitai la mine. Dacă n-aş fi cutezat încă de atunci, poate ai fi trecut măria ta prin viaţă fără dragostea mea. S-ar cuveni deci popas şi tihnă celui care niciodată nu le-a avut. Precât înţeleg, împărăţia de la Ţarigrad ar fi prea mulţămită să aşeze pace la Moldova.

Astfel, pe lângă îndoieli şi mâhniri, a lucrat şi Doamna Voichiţa, cu vicleană dragoste, să-l dea pe Ştefan-Vodă în

mâna filisteniloR. Într-adevăr soliile au fost fericite şi tocmeala bună; Ţara s-a bucurat şi i-a adus laudă lui Vodă pentru linişte; dar coconul Săndrel, care cârmuia de la Bacău spre secui şi munteni, a fost sortit să fie zălogul păcii şi a şi pornit la Ţarigrad, despărţindu-se cu jale de părintele său, însă nu cu prea multă de Târgul Bacăului, deoarece trccea spre desmierdările scaunului lumii.

Vârsta şi dezamăgirile păreau în sfârşit a aduce o cumpănă zbuciumelor lui Ştefan-Vodă; însă pentru omul din taina lăuntrului său* aceasta era durerea cea mai ascuţită.

Capitolul IX.

DESPRE FÂNTÂNA RĂSCUMPĂRĂRII ŞI ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI CU OLBRIHT-CRAI; DESPRE BĂTĂLIA DE LA COZMIN ŞI PRAZNICUL OŞTILOR LA HÂRLĂU.

Ł ra un popas la marginea pustiei, într-un loc unde stătuse cândva un schit de ceamur. Acel popas cuprinde cămări pentru călători străini, precum şi odaie pentru dobitoace şi slujitori, şi mai ales o fântâna vestită cu apă adusă de la un deal, cu meşteşug de oale. Turcii din cetăţi ziceau locului aceluia BogdanPunar, iar moldovenii Fântâna lui Vodă. Toate se ţineau aici cu cheltuiala măriei sale Ştefan. Se aflau şi cai de schimb; şi răzăşii din ţinuturile de margine veneau să facă strijă cu rândul. Erau câte opt şi, cu un hotnog al lor, nouă. După câte spuneau unii din aceşti străjeri, care n-aveau altă treabă decât să privegheze şi să povestească, măria sa ar fi doYit să zidească acolo o sfântă chinovie, mitoc al Putnei şi al Zografului de la Aton; însă, după ce au intrat cârmuitori negri în Cetatea Albă şi s-a alcătuit o pace între Baiazid-Sultan şi măria sa Ştefan-Vodă, nu s-a mai urmat lucrarea după gândul cel dintâi. Zice că să fi avut măria sa un vis, în care i s-ar fi arătat acel izvor al răscumpărării.

În iarna anului 93, înspre sfintele sărbători, erau acolo, la o hodină de sară, soli de la Crâm şi neguţători de la Liov. Stăteau în sfat cu neguţătorii armeni de la Suceava, care

ştiau pe degete toate ale Domniei. Hotnogul străjerilor era şi el de faţă, cerând de la suceveni tălmăcirile vorbelor.

Aceşti xrâmleni, dădeau lămurire armenii, se duc la măria sa cu cărţi şi cu daruri. Au cu ei postavuri de cel puţin şaizeci de galbini. Trebuie numaidecât să ajungă în ziua de 26 dechemvrie la Suceava, ca să poată intra de Sfântul Ştefan, a doua zi, la măria sa. Vor să-1 firitisească şi să-i închine postavul. Iar de cărţi nu spun nimic; dar noi ştim ce este. Fiind acum o linişte în lume şi pace între Crai şi Turc, Ghirai vrea să mai scornească ceva dobândă pentru tătarii lui. Şi-1 întreabă pe măria sa când pofteşte să intre în Lehia, ca să-1 sprijine şi el cu ciambulurile sale.

Dumnealui răzăşului Toader Bora de la ţinutul Bârladului nu-i era neplăcută treaba asta. Fusese cu vodă în Pocuţia cu trei ani în urmă şi găsise acolo bun folos. Nu se ştie de ce şi cum, după bună prietinie, atâta vreme, cu Ţara Leşască, dintr-o dată a început să se zbârlească asupra Crăiei măria sa Ştefan-Vodă.

Prea cinstite boierule, i-a răspuns starostele sucevenilor, domnia ta ştii, însă vrei să ne ispiteşti, ca să vezi dacă ştim şi noi.

Poate ştiu, s-a semeţit răzăşul, strâmbând dintr-o mustaţă. Dar domniile voastre ce spuneţi?

Noi ce putem spune? Noi nu putem spune decât că măria sa are „dreptate. Căci măria sa are sinet vechi de la Alexandru-Vodă Bătrânul. Acel sinet de trei mii de galbini stă în vistieria Ţării şi nu 1-a mai plătit Crăia nici în ziua de azi. Apoi noi am socotit, zice măria sa, că vom sta cu toţi într-o unire pentru folosul ţărilor noastre; am socotit că vom avea sprijin de oaste când arn fost în crâşcarea durerii; dar dacă fiecare nu-şi vede decât ale sale, atunci să-mi văd şi eu de ale mele. Deci a păşit în Pocuţia, a însemnat hotar nou şi a pus pârcălabi.

Iar noi am luat bună dobândă, observă răzăşul, strâmbându-şi mustaţa. Domniile voastre, cinstiţi

neguţători, credeţi ca acel sinet vechi, de la AlexandruVodă, mai este?

Noi credem că mai este.

Se poate; însă eu am să vă spun domniilor voastre că nu este sinet mai bun decât sabia măriei sale.

Asta numaidecât, se grăbiră neguţătorii a încuviinţa.

Solii tătari îşi isprăviseră cina şi ascultau fără să înţeleagă. Erau doi: unul bătrân, cu un fuior cărunt de barbă, în care se vedeau buze groase, negre, crăpate de vântul lui dechemvrie; altul tânăr şi sprinten, cu obrazul aproape balan, lucru prea rar la seminţi^ lui. Acesta era Ahmet-Mârza, care, în trei ani, fusese de şase ori cu ceambulul la Lehia. Bătrânul era Livan Cădar, omul tainei celei mai dinlăuntru a lui Chiăi.

Ce spune căpitanul de străji? întrebă Ahmed pe neguţători.

Starostele le lămuri, închinându-se cuviincios, afacerea cu sinetul.

Bătrânul Cădar găsi de cuviinţă să râdĂ. Între buzele lui răsfrânte i se văzură numai trei dinţi lungi, doi jos şi unul sus.

Este o altă datorie, zise el. Aceea n-o pot plăti leşii nici cu PocuţiA. Întreabă-1 pe căpitanul de străji dacă a fost cu măria sa Ştefan la Colomeea. A fost?

El răspunde că n-a fost.

Dacă n-a fost, ştie cel puţin ce s-a întâmplat acolo?

Zice că boierii moldoveni şi Ieşi ar fi mâncat şi îr fi băut bine.

Va fi fost şi asta, dar a mai fost un lucru pe care 'nici măria sa Vodă-Ştefan nu-1 spune nimănui; însă îl scrie cu fier* Aşa că nu s-a isprăvit; şi căpitanul acesta de străji, dacă are plăcere, are să se mai ducă în Ţara Leşească.

Tălmăcindu-i-se vorbele, dumnealui Toader Bora căzu pe gânduri. Ce putea să fie? Numai Dumnezeu ştie ce este; noi răzăşii n-avem a ne bate capul cu treburile Domniei. De ştiut trebuie să arătăm că ştim toate câte se întâmplă pe

lume, dar, dacă este o gâcitoare tainică precum e asta, mai bine tăcem şi zâmbim ca şi cum am cunoaşte-o. Poate măria sa ~ Craiul să-1 fi suduit pe Ştefan-Vodă? Poate fi şi asta; c-apoi, după aceea n-a trecut multă vreme şi Vodă a şi întocmit pace cu Baiazid-Sultan. Dar tot nu-mi vine a crede să fi fost una ca asta; pentru că împăraţii şi craii sunt altfel de oameni decât noi, şi nu-şi îmbălorează gura cu spurcăciuni de cuvinte.

Cum a fost, bine a fost, se întoarse el înspre neguţători. Dintr-acea supărare, a ieşit pacea Ţării Moldovei din partea de unde veneau lupii. Iată, acuma stânile noastre sălăşluiesc fără grijă până în bălţi; şi nu îndrăzneşte un turc să răpească o oaie, căci numaidecât îi cade capul. S-a alcătuit asemenea pace şi tihnă, încât dăm laudă lui Dumnezeu în fiecare zi pentru gândul cel bun al măriei sale. Pânile noastre nu mai sunt primejduite în gropile unde le aşezăm; vitele buicesc în poieni şi imaşuri. Avem cei şapte ani graşi, despre care scrie la carte. Vodă umblă în toate părţile, împărţind dreptăţile şi uricele. Se văd şi oameni de rând intrând în boierii pentru fapte de vrednicie. Meşteri iscusiţi au clădit curţi nouă la Vaslui, Iaşi şi Hârlău; alţii isprăvesc în toate părţile bisericile măriei sale; şi călugării şi preoţii au de la măria sa multă milă. Deci toate fiind bune la noi, se cuvine să fim şi noi lupi la alţii. Zice tătarul cel bătrân că hanul ar fi făcând iarăşi gătire de oaste?

Asta nu poate mărturisi, zâmbi neguţătorul sucevean; dar soliile domnilor şi crailor, în vreme de pace, au anumit înţeles; căci slujba domnilor şi crailor pe lumea asta nu poate fi alta decât războiul. Ce pofteşti domnia ta să-i mai întreb?

Întreabă-1 pe mârzacul cel tânăr, dacă au hălăduit bine la Lehia în vremea îngropăciunii lui Cazimir-Crai. S-au dus în acea vreme ceambulurile de la Crâm să prade, pe când toate oştile Crăiei şi toţi boierii Ieşi erau la Cracău.

Nu putem întreba asta; dar se vede că le-a mers bine., Dar după îngropăciune, când a strigat OlbrihtCrai armiile, cum

le-a mers?

Neguţătorii începură a râdE. Într-adevăr, viteaz şi semeţ cari ca Olbriht n-a avut de mult Lehia. Ce dezbin a dat măria sa Olbriht-Crai tătarilor, se ştie. Cu toate acestea tătarii şi-au încărcat căruţele şi s-au dus. Tătarii nu bat război; tătarii se duc în pradă: asta e legea lor. %

Au dreptate; unealta lor e sabia. Şi spuneţi domniile voastre că la primăvară avem să ieşim la Lehia, noi dintr-o parte şi ei din alta?

De asemenea război, cinstite boierule, nu ştim. Mai bine Dumnezeu să ne ferească.

Atuncea de ce se duc solii la Suceava?

Neguţătorii armeni suspinară cu amărăciune. Setemeau, într-adevăr, şi ei, de război. Ei, care aflau şi cumpăneau toate, cunoşteau că Ştefan-Vodâ îşi întcmeâase stăpânirea Pocuţiei nu numai pe pacea cu Sultanul, ci şi pe un legământ cu Ghirai-Han şi cu cnejii ruşi din miazănoapte, care stăteau în coasta cealaltă a crăiei. Dar mai cunoşteau şi altele: că OlbrihtCrai cel tânăr a strigat în seim pieirea tuturor duşmanilor Lehiei; deci, a zis măria sa, cine a îndrăznit a lua o Pocuţie, va da două îndărăt. Iar tătarii, care au deprins calea Lehiei, au să cunoască drum fără întoarcere. In ce priveşte Pocuţia şi Moldova, măria sa Olbriht s-a adunat în sfat cu fratele măriei sale, Vladislav-Crai de la Ţara Ungurească, şi ce s-a spus în acel prea tainic sfat, nimeni nu arată, însă oarecare lume ştie. Ah! ah! cu greu îşi câştigă neguţătorul banul său de aur, între atâtea războaie pe care le pregătesc şi le bat domnii lumii!

A doua zi, solii şi neguţătorii au purces pe cale, cu dumnealui răzăşul Bora, care-şi isprăvise sorocul. Era o iarnă îmbielşugată şi tare. Podurile de ghiaţă peste râpi erau ca de cremene albă. Pretutindeni erau valuri şi troiene, sub soarele palid. Satele fumegau pe costişe. Săniile cu călătorii fugeau pe zarea dealurilor, sunând din clopote. La Bârlad găsiră un agă de la sangiacul Silistrei, Malcoci, care se ducea şi el cu plocoane la Suceava de

Sfântul-Ştefan; aşa că săniile de la Liman se împreunară cu cele ale lui Mahmud-Aga şi ale slujitorilor lui şi grăbiră spre şleahul cel mare al Domniei.

Atât în iarna aceea cât şi în vara următoare, soli şi neguţători au trecut pe la scaunul Sucevei. Au sosit şi cărţi tainice fie de la turci şi tătari, fie de la braşoveni, fie de la oameni năimiţi din Lehia. Şi oameni şi scrisori îndreptăţeau pe Ştefan-Vodă să cugete cu o nouă mâhnire la treburile domnilor şi crailor. Măria sa îşi căuta acuma în linişte de gospodăria ţării, priveghind pretutindeni cu mare hărnicie. Nu uita nici de sufletul său: din înfrângere şi umilinţă înălţa aceeaşi slavă lui Hristos Dumnezeu, închinându-i în toate unghiurile Moldovei lăcaşuri de piatră. La sărbătoarea de la 24 iunie, au năvălit la moaştele sfântului Ion-cel-Nou atâtea noroade, unele în căruţe cu coviltire, mitele călări, altele pe jos, cu atâtea daruri, încât inima măriei sale creştea ca o pâne de mulţămire pentru clericii săi şi pentru ctitoria domnească din Suceava. Dar veştile îi arătau de la vecini gând rău şi pizmă. Vreme de treizeci şi mai bine de ani măria sa se străduise să îngemăneze puterile crailor şi domnilor pentru sfânta cruce, iar craii şi domnii se dovediseră leneşi şi-1 lăsaseră singur în nevoie şi zdrobire. Iar acum, deodată, acei crai şi domni se deşteptau nu împotriva Păgânului, ci împotriva măriei sale, frate creştin. Deci pentru faptele şi mucenicia sa, aceasta îi era plata! Solii biruiţilor de la Podul înalt veneau la curtea sa cu daruri, de ziua sfântului Ştefan, spunându-i vorbe bune şi cunoscând în măria sa o putere; iar craii megieşi alcătuiesc sfaturi ascunse, ca să-1 stingă de pe faţa pământului.

Drept este, cugeta măria sa Ştefan, că niciodată nu s-a văzut trăsnet căzând din senin. Durerea anilor care nu de mult au trecut şi umilinţa de la Colomeea păreau a-i da măriei sale un drept să-şi alcătuiască prietinii în altă parte şi să deştepte duşmănii împotriva leşilor. Asemenea politiceşti treburi sunt îndeletnicirea de frunte a stăpânitorilor de noroade; prin urmare şi măria sa Ştefan

îşi îngăduia să facă pentru Ţara Moldovei ceea ce îşi îngăduiau alţi domni pentru ţările lor. Ridicând pe Ivan Vasilievici mare cneaz şi pe Ghirai de la Crâm în hotarul leşilor, Ştefan-Vodă socotea să-şi întărească liniştea şi dinspre Lehia, după ce se hotărâse în sfârşit să aşeze pace la Dunăre. Cu Crăia ungurească deasemeni îşi alcătuise pace, şi cu voievozii de la Ardeal avea prietinie. Prin urmare nu-i mai rămânea decât să-şi plătească, cu oarecare puţintică dobândă, o rană a semeţiei sale! Ca ucenic al Domnului Hristos, ar fi putut trece peste asta; însă, la banchetul cel mare al Sfântului-Ştefan, măria sa dăduse sfetnicilor săi încredinţare, zâmbind subţire, cum îi era obiceiul, că nu pofteşte să uite petrecerea de la Colomeea. Dacă ar fi un monah, ar întoarce şi celălalt obraz; însă măria sa, din mila lui Dumnezeu, e Domn şi stăpân; aşa încât nu binevoieşte să uite; iar pentru păcatul ce săvârşeşte, se vor ruga călugării în mănăstiri şi preoţii în biserici. Deci de aceea, după ce a alcătuit craiului leah duşmănii, a căutat vreme prielnică şi pricină şi a trecut cu oştile în Pocuţia, mutând în spre miază-noapte bourii hotarului. Aceasta va fi fiind pricina zavistiei lui Olbriht-Crai; totuşi nu este numai asta. Oricât de vinovat ar fi măria sa Ştefan-Vodă faţă de craiul leşesc, nu se cuvine a trece cu vederea atâtea foloase din trecut, atâta zdruncin şi jertfă de război, ca să petreacă odinioară în tihnă Lehia. Când uită împărăţia turcilor atâtea înfrângeri de la cel mai aprig duşman, oare nu poate ierta Olbriht-Crai unui bătrân prietin al părintelui său? Chiar dacă a mers prea departe, rupând pământ din Pocuţia în folosul domniei Moldovei – pot sta la tocmeală judecători frăţeşti, cumpănind îndreptăţirile şi sineturile despre care-i vorba.

Nu este numai asta. Olbriht pare un crai neliniştit şi măreŢ. Încă de pe când era sub mâna părintelui său a ieşit la război împotriva nohailor, urmărindu-i în pustie cu sabia. La moartea lui Cazimir bătrânul, s-a ridicat chiar asupra voinţii părinteşti, cerând el tronul împotriva fratelui său.

Aşa că fratele său Vladislav a rămas la Ţara Ungurească, iar măria sa Olbriht s-a aşezat cu putere şi cu semeţie în locul bătrânului. Acuma gândul lui mergea mai departE. Erau doi fraţi: unul stăpânea la Litvania: Alexandru. Al patrulea, Sigismund, avea şi el nevoie de moşie. I se va da Ţara Moldovei. Şi peste toţi mai mare şi mai tare va şedea Olbriht.

Toate le înţelesese Ştefan-Vodă. Deci nedreptatea nouă îi sporea un drept mai vechi. C-o mânie rece şi cumpănită îşi mai socotea o dobândă, pentru viitorimE. În socoteala acestei dobânzi, aştepta căderea frunzelor, ca şi-şi desfăşure iar călărimea în Pocuţia şi-n hotarul Craiului. In vremea asta avea grijă să trimeată solii ascuţite la boierii unguri, ca să le aducă la ştiinţă pofta lui Olbriht-Crai de a supune la coroana Lehiei, ŢaraA MoldoveI. Însă boierii cei vechi unguri ştiau că voievozii Moldovei se trag de sub coroana Ungariei. Deci bănuiau pe craiul lor Vladislav că umblă mai mult în interesele leşeşti şi ale familiei lui decât în interesele Ţării Ungureşti. Deasemenea se mişcau şi prietenii lui Ştefan-Vodă din Lehia. Căci erau în această ţară destui domni mari şi castelani viteji care-şi aduceau aminte de faptele Voievodului din Moldova pentru legea creştinească.

Chiar dacă a greşit acum, strigau unii, să-l chemăm la o împăcare în numele lui Christ; şi noi suntem încredinţaţi că va veni. Căci sub Craiul cel bătrân, palatinul Moldovei a fost cel mai bun prietin al nostru.

Nu se cuvine să săvârşim asemenea faptă! a cuvântat în seim domnia sa Miecislav Dombrovschi, prietin al Voievodului. Cum putem noi, fără ruşine, lovi într-un luptător al credinţei? Vă fac băgători de samă, o prea iluştri nobili ai Lehiei, că tânărul nostru Crai pofteşte să iasă de sub rânduiala cea veche şi buna. După rânduiala cea bună, noi nobilii suntem stăpâni în această republică a părinţilor noştri. Măria sa Craiul pofteşte să ne înlăture şi să puie în loc voia sa. Acum abia văd greşala ce am săvârşit, lăsând

prinţului Olbriht dascăl pe un venetic de la Italia. Acest Philippo Buonacorsi, care-şi zice Calimah, a învăţat bune lucruri pe stăpânui său, cum se vede. Acest aşa-zis Calimah este sfetnicul cel mai de taină al măriei sale Craiului. Acest Calimah îl învaţă să ne stângă pe noi nobilii. Tot el i-a vârât în cap măriei sale planul să stârpească Domnia Moldovei.

S-a înfăţişat la Olbriht-Crai din partea boierilor Lehiei însuşi prea sfinţitul episcop Creslav al Vladislaviei şi i-a dat sfat cu priinţă, să lase războaiele care nu pot fi folositoare Republicii; iar mai ales să părăsească un anumit gând, care-i poate aduce primejdie. Toţi bătrânii nobili din Lehia îşi aduc aminte de oştile cele mari ale lui Mahomet-Sultan, care au intrat în Moldova; şi ştim cum au ieşit.

Craiul s-a înălţat dârz, întru toată măreţia lui.

— Sfinţite părinte, a vorbk măria sa cu stăpânire; nu doresc să dau nici o socoteală nimănui pentru faptele mele. Dumnezeu mă va călăuzi; vitejia braţului meu va săvârşi. Sfinţia ta întoarce-te la preoţii sfinţiei tale; lasă Craiului grija războaielor. Dacă aş bănui că haina îmi cunoaşte gândul cel tainic arunca-o pe foc. Cei care aud, să înţeleagă, cât timp nu s-a deslănţuit încă mânia* regească.

Sfatul ascuns de la Leutschau între cei doi fraţi regi nu mai era o taină nici pentru dregătorii Lehiei, nici pentru Ştefan-Vodă. De aceea Voievodul îşi alcătuia cu cea mai mare luare-aminte pregătirile. OlbrihtCrai ţinea însă să încredinţeze diplomaţiile că fineţa lor cuprinde în ea însăşi slăbiciunea înţelegerii. Cum pot fi turcii înşelaţi şi făcuţi să creadă că oştile polone, care se ţes şi se adună, nu vor coborî la cetăţile de la Marea Neagră? Palatinul Ştefan, care a fost un atlet al lui Hristos, cum s-a exprimat arhipăstorul Romei, cum îşi poate închipui că un crai creştin ar putea porni un război împotriva unui prinţ creştin şi vechi prietin? De fapt, războiul se ridică împotriva osmanlâilor, pe când ei nu ştiu nimica şi dormitează la Stambul pe tratatele de pace.

— Era o dată o vulpe, zâmbea Craiul cătră sfetnicul şi dascălul său Philippo Buonacorsi, pe când erau singuri şi alcătuiau planul campaniei la Moldova; era odată o vulpe bătrână, care se ferea cu dibăcie de căpcănile vânătorilor yechL Căci ştia unde sunt puse aceste căpcăni şi cine le pune. Pe când ea pândeşte şi cercetează după obicei, vânătorul cel nou îi iese în preajmă şi o străpunge dintr-o singură lovitură de suliţă.

V înătorul deci şi-a desăvârşit pregătirile în vara acelui an 96. Trimeşii tainici ai lui Olbriht-Crai se ţeseau spre BudA. În acest timp, în luna lui iulie, de la Bogdan-Serai din Ţarigrad pornea o solie de jale, alcătuită din slujitori bătrâni ai lui Alexăndrel-Voievod Măria sa Alexăndrel-Voievod răposase, între puţinii săi credincioşi, pe acel ţărm străin, sfârşit de o suferinţă care-1 rodea de câtva timp şi căreia nici un vraci grec ori italian nu-i găsise pricina. Slujitori împărăteşti însoţeau pe moldoveni aducând carte de la Poarta marelui vizir, în care se cuprindeau şi cuvinte de mângâiere ale măritului sultan. Veneau tovărăşie şi cuvioşi monahi de la prea sfânta ^patriarhie, cu binecuvântare de la slăvitul stăpân al ortodoxiei. Toţi au ajuns cu această veste de mâhnire la Suceava, iar dregătorul marelui vizir a adaos ştiinţă că văduva măriei sale Alexăndrel-Vodă rămâne cu coconul domnesc al răposatului la Bogdan-Serai. Iar măria sa ŞtefanVodă să se mângâie, căci aşa a fost voinţa lui Dumnezeu; şi măria sa să binevoiască a primi să rămâie la Ţarigrad, subt ocrotirea Porţii, în locul prinţului răposat, prinţişorul său, coconul Ştefan.

Vodă s-a dus la Putna, să petreacă singur trei zile de umilinţă, având cu sine puţini curteni. A stat într-o chilie săracă postind şi a ascultat toate slujbele de zi şi de noapte ale cuvioşilor monahi şi pomenirile morţilor săi, între care se adăogea şi fiul său prea iubit. De la acea întristare, măria sa Ştefan s-a întors la Suceava şi a aşteptat să-i vie solii vestiţi de la Crai-Olbriht. Solii se închinau şi arătau câtă

părere de rău simte în inima sa craiul lor. Atunci unii sfetnici bătrâni au băgat de samă un zâmbet uşor pe obrazul Domnului. Şi ei cunoşteau, ca şi Vodă, că mişcarea de oşti a leşilor nu poate să mai întârzie. Acum când Vodă e lovit în suflet, se cuvine să fie copleşit de război. Slăbit fiind, va fi zdrobit mai uşor.

La începutul lunii septemvrie a anului nou 97, oştile Craiului începură a se urni din taberele lor. Se aştepta cu mare pohfală şi ospeţe sosirea strălucirii sale Olbriht. La şleahurile crăieşti din Galiţia şi la drumurile moldoveneşti din Ţara-de-Sus, la hanuri, neguţătorii şi gospodarii vorbeau slobod despre războiul de la MoldovA. Însă dregătorii regeşti urmau a striga norod în leafă pentru război împotriva păgânilor.

La CoJomeea, unde se statornici în popasul cel dintâi curtea 'Craiului se înfăţişară, cu stemele Moldovei şi călăreţi, doi boieri mari ai lui Ştefan-Vodă, dumnealui logofătul Tăutu şi vistiernicul Isac. Cerură intrare la strălucirea sa Olbriht şi păşiră înaintea jilţului regesc, între curtenii, sfetnicii şi căpitanii Lehiei.

— Prea luminate şi prea puternice Crai, s-a închinat dumnealui logofătul Tăutu, îngăduie supuşilor măriei tale să aducă plecată salutare de la domnul lor Ştefan-Voievod. Măria sa Ştefan-Vodă a înţeles din soliile strălucirii tale că, în sfârşit, Domnul Dumnezeu s-a milostivit pentru binele creştinilor, sporind înţelepekinea mai marilor lumii. Domnul nostru ŞtefanVoda a înţeles de la aceste solii că luminarea ta vrei sa baţi război la cetăţile Mării, ca să le câştigi iarăşi pentru drept credincioşi. Foarte mulţămeşte domnul nostru strălucirii tale şi trimete prin noi cuvenite daruri: treizeci şi trei de jderi şi şapte lupi. Şi roagă Domnul nostru pe strălucirea ta să binevoiască a nu trece hotarul la Moldova, ca să nu strice oştile strălucirii tale ţara. Ci să poruncească luminarea ta oştilor să coboare către Liman prin stânga Nistrului, prin podolia şi Rusia-Roşă.

Foarte mulţămesc palatinului Moldovei, prietinului nostru, pentru daruri şi pentru sfat, s-a ridicat Olbriht-Crai cu măreţie, şi vă rog să-i răspundeţi prietinului şi supusului nostru Domnul Ştefan că vom face aşa cum ne va călăuzi Dumnezeu şi buna noastră voinţă. *

Boierii au stat faţă la banchetul crăiesc, apoi s-au retras. Au adus la Suceava vorbele şi mai cu samă au arătat domnului lor ce-au înţeles şi ce-au văzut. Vodă le-a mulţămit şi a urmat a sta în gândurile şi hotărârile lui. Sfetnicii de oşti aveau poruncă să adune scutelnicii şi răzăşimea în preajma Cetăţii Nouă, la Roman. Oştile în leafă de asemeni aveau orânduieli poruncite, pe care le cunoşteau căpitanii de taină ift măriei sale.

Oştile leşeşti s-au mişcat de-a dreptul asupra hotarului Moldovei şi meşterii crăieşti au prins a lucra la alcătuirea podurilor umblătoare peste NistrU. În aceeaşi zi au trecut apa, cu aceleaşi steme domneşti, aceiaşi boieri, dumnealor Tăutu şi Isac. S-au rugat să binevoiască strălucirea sa Craiul a-i primi.

Au fost primiţi.

Când aţi sosit aici? s-a ridicat asupra lor, măreţ, Riga.

Aşteptam pe luminarea ta să vii, a răspuns cu viclenie logofătul.

Amândoi boierii îşi mângâiau cu linişte bărbile. Ţinând cu stânga toiegele şi având mâna dreaptă pe piept, se închinau smeriţi.

Am venit, răspunse Craiul. Trebuie să trec la datoria mea.

Îndrăznim a aminti strălucirii tale, a grăit cu blândeţă Tăutu, că domnul nostru Ştefan-Vodă a rugat prea mult pe strălucirea ta să rânduieşti armiilor altă cale, ca să nu strice Ţara Moldovei.

Cum? tresări Craiul; cutează cineva să poruncească drum oştilor mele?

Prea slăvite Crai, nu-i poruncă; e rugăminte.

Se poate; însă nouă ne place să trecem pe aici.

Îndrăznim a întoarce cuvânt strălucirii tale, că ţara noastră are stăpânul ei. Domnul nostru e gata să stea în război alături cu luminarea ta împotriva duşmanilor creştinătăţii şi mulţămeşte luminăţiei tale pentru ajutorul pe care binevoieşte luminăţia ta să-1 dea pentru dobândirea cetăţilor pierdute, însă nu îngăduie să se facă altfel decât a arătat prin rugămintea sa.

Aha! S-a încreţit la obraz Crai Olbriht; vulpea socoate că poate trimete lătrături de ameninţare! Ce spui, stimate prietine şi bun sfetnic al nostru, domnule Philippo? Ce spuneţi voi, nobili dregători ai coroanei Lehiei? Socot că n-aveţi a spune altceva decât voi spune eu. Iar eu voi porunci ca aceşti mişei, cari aduc cu ei asemenea cuvinte îndrăzneţe, să fie puşi în lanţuri şi să fie călăuziţi la Liov, în anumite chilii de sub turnul cel mai adânc al castelului nostru. Stemele vulpei să fie sfărâmate; călăreţii care au venit cu aceşti sclavi să fie dezarmaţi şi trimeşi să lucreze cu salahorii.

Mânia Regelui nu s-a potolit ziua aceea întreagă. A zâmbit abia a doua zi, când a ieşit să privească trecerea oştilor.

Sire, a îndrăznit domnul Bohumil Rojanschi, mareşal vechi din războaiele cu cavalerii cruciaţi; porunca se îndeplineşte, însă îndrăznesc a atrage luarea-aminte a măriei tale că mai este timp să facem altfel.

Se va face cum poruncesc, răspunse cu privirea încruntată Regele. Aş dori să ştiu pentru care pricini se alcătuiesc în jurul meu atâtea împotriviri? îndrăznesc nobilii să ocrotească pe un duşman al Republicii?

E un vechi prietin, maiestate.

E un duşman viclean, domnule mareşal.

Dacă devine duşman, sire, atunci nu e numai viclean, ci şi foarte primejdios.

Ştiu, ştiu; mi s-a mai spus; se pare că această acţiune nu e tocmai populară. Clericii găsesc motive ucărţi, domnii nobili în generozitatea şi sentimentalismul domniilor lor. Ei bine,

aflaţi că regele ştie mai bine decât oricine ce are de făcut pentru interesul coroanei.

Astfel toată sila lui Olbriht-Crai a trecut Nistrul pe la Mihălceni.

Era un moment foarte potrivit. Voievodul se afla la mănăstirea Putnei, la slujba parastasului de patruzeci de zile a răposatului Alexăndrel-Vodă. Pe când slujitorii crăieşti puneau pe solii moldoveni în obezi, călăreţii de legătură de pe malul de dincoace nu întârziară să repeadă vestea; aşa încât poruncile au şi fulgerat de la Putna la căpitani şi dregători pe unde se aflau, rânduind desăvârşit înţelegerea de mai înainte pusă la cale.

Coloanele de călărime uşoară ale lui Olbriht-Crai au împins înăuntru străjile domneşti de la margine; altele au încercat a pipăi pentru pradă satele mai depărtate, însă au intrat în săgeţi şi suliţi şi s-au grăbit a se alătura la grosul oştii. Totuşi căile spre Suceava au fost străbătute nu cu prea mare greutate, ceea ce i s-a părut de bun auguţ maiestăţii sale. Mai mult decât atât: palatinul Moldovei, după cât se aflase din limbile prinse, ieşise din cetate, retrăgându-se în valea Şiretului. Fără întârzicre, Craiul a lepădat poruncă să se înşire tunurile în preajma scaunului Ţării şi să se alcătuiască taberele de asediu, ca să se bată cu străşnicie şi să se cuprindă cu repeziciune cetatea.

După puţine zile s-a băgat de samă că nu e lucru tocmai uşor.

Craiul făcuse un salt în gol până la Suceava. Cum se opri, călărimile sale de recunoaştere îi aduseră veste că żânt împresuraţi – o, nu de oşti! oştile moldoveneşti nu cutează să atace – sunt împresuraţi de o zonă pustie, în care orice aprovizionare e cu neputinţă de făcut. Satele s-au ridicat în bejenie cu toate ale lor – vite şi merinde. Era un lucru ciudat: Olbriht-Crai socotea că a păşit pe neaşteptate hotarul. Mai neaşteptat era ceea ce găsea maiestatea sa. Războiul acelor vremuri nu se făcea cu coloane de aprovizionare: hrana trebuiau s-o ridice raiterii de pe

noroade. Aşa încât nu trecură două săptămâni de la împresurare şi oştenii din grupele de asediu începură a-şi vedea caii pierind şi prinseră a parpăli piei şi ciolane pe jăratic în lipsă de altceva. Ostaşii din cetatea Sucevei, pe de altă parte, păreau a nu cunoaşte altă poruncă decât cea a Voievodului lor. Rânjeau de pe ziduri către crainicii slăvitului Crai, care le porunceau în fiecare zi să se plece luminăţiei sale. Nu erau numai oşteni; erau şi zidari, în vremea nopţii, astupând cu dibăcie spărturile făcute de bombe în vremea zilu. Erau şi buni oşteni; căci după ce zideau noaptea, ştiau să se bată ziuA. Îndrăzneau chiar, uneori, să iasă la amiază cu sabia, bătând iurăşuri grăbite şi retrăgându-se; după care se arătau pe ziduri în vederea leşilor, cu dărăburi de pită şi halce de slăninĂ. În săptămâna a treia şi a patra li se părea împresurătorilor că cei dinlăuntru ies tot mai graşi şi mai fără de habar la meterezuri şi ia creste. Era o adevărată neruşinare şi ticăloşie, când ei stăteau rânjiţi cu dinţii la stele şi-şi strânseseră cătărămile de trei laturi de palmă. Unora dintre nobili asemenea război nu li se părea numai absurd, ci şi straniu. Nu cumva maiestatea sa i-a adus ca să-i lepede aici în Moldova, după sfatul italianului Buonacorsi? într-adevăr, cu toate silinţile şi cu toată vitejia nu-i chip să ajungi, în ţara asta blăstămată, la o regiune de hrană. Orice coloană de raiteri trecută în valea Şiretului e pierdută fără nici o scăpare. Orice pâlc de slujitori, care năzuieşte pe potecile muntelui, nu se mai întoarce îndărăt.

Înşelare şi blastăm a fost această campanie! începeau a mormăi oştenii de rând. Ce caută maiestatea sa într-asemenea pustie a flămângiunii? Cum de nu s-a îndemnat maiestatea sa Craiul să înţeleagă semnele care i s-au arătat chiar dintru început? Le^va fi fiind proştilor îngăduit să nu cunoască asemenea semne; însă unui crai nu-i e îngăduit. Chiar dacă luminăţia sa nu le-a pătruns, de ce n-a ascultat pe capelanii cei învăţaţi şi boierii cei înţelepţi, care

numaidecât trebuie să fi tălmăcit maiestăţii sale acele semne?

Când să iasă Craiul la oaste, chiar la începutul lunii iulie, cel întâi povodnic al măriei sale s-a înecat într-un pârău. Era un pârău de nimica, în care intrau muierile la pescuit porcuşori, cu cercala. Şi când a fost purcesul oştii din Liov, dintr-odată s-a stârnit vârtej mare de vânt, încât boii care duceau ierbăriile s-au rupt din juguri şi s-au risipit pe toate dealurile boncăluind. S-a mai aflat, nu mult după aceea, şi un ţăran nebunit de cap care s-a ridicat pe un dâmb asupra oştilor, răcnind şi ameninţând: Măi oameni buni, întoarceţi-vă, căci vă duceţi la pieirea voastră! Iar la sfârşitul lunii septemvrie a venit un puhoi repede de ploaie de către Putna şi din nour s-a descărcat fulgerul, detunând în cort pe un şleahtic cu doisprezece cai ai săi. S-a întâmplat şi unui popă papistaş, pe când slujea leturghia în tabără, să scape jos sfânta cuminecătură. S-au arătat şi alte semne, pe care oamenii mai înţelepţi şi mai bătrâni le tâlcuiau, pricepând că Olbriht-Crai i-a adus pe toţi la mare cumpănă şi pieire, precum s-a şi dovedit nu mult după aceea.

Cel dintâi brumărel pălise pădurile; unghiuri de cocoare pluteau pe sub cer către sud, cu zvon jalnic; în urma lor vânturi de miazănoapte minaseră spre munţii cei mari burniţe reci. Era o vreme când tot omul cuminte cugetă să se retragă spre bârlogul său/Numai Crai-Olbriht avea gust de mare război la Moldova. Unii din curtenii cei bătrâni care tăceau îngânduraţi în jurul maiestăţii sale şi-i urmau în tăcere alaiurile măreţe în jurul acelor cuburi înfricoşate de piatră ale Sucevei, primiră cu oarecare plăcere vestea că Bartolomeu Dragfi, adică Birtoc-Voievod de Maramureş, a trecut pe la Oituz şi s-a aşezat în popas la târgul Trotuşului.

Birtoc-Voievod, cu călărimile şi pedeştrii lui în număr destul de mare, venea fără îndoială pentru pace. Dacă e vorba de război între creştini, apoi domnia sa vine să se aşeze între ei pentru pace. Calea sa era îndreptată către miazăzi, la acel război pentru care dăduse zvon craiul

Lehiei. Dar cătră Mare ne mai fiind nimic, Birtoc-Domn se oprise. Asta era rânduiala mai mult a magnaţilor unguri decât a lui Crai-VladislaV. În nici un chip domnii Ţării Ungureşti nu puteau primi călcarea Moldovei în folosul Lehiei. Deci pentru aceea în această alcătuire intrase voievodul de la Maramureş, rudă cu Ştefan-Vodă: legătură veche de sânge de pe cei dintâi descălecători.

Voievodul moldovean, care cumpănea toate câte se săvârşeau şi toate câte intrau în ascuţimea înţelegerii sale, pofti pe cuscrul său Birtoc-Domn să binevoiască a-1 aştepta la Trotuş. Ori dacă Birtoc-Domn pofteşte să coboare la Bacău, atunci n-are nevoie să-şi tulbure taberele, căci îi vin, ca să-i facă cinste şi alai, boieri şi oşteni ai Moldovei. Astfel ţinând despărţiţi la mare depărtare pe prietinii încă îndoielnici de duşmanii făţişi, măria sa Ştefan-Vodă a întâmpinat la Bacău pe Birtoc-Voievod, îmbrăţişându-1 şi poftindu-1 cu dragoste la cină şi la sfat în casele domneşti, unde sălăşluise cândva răposatul Alexăndrel-Vodă.

Acolo voievodul maramureşan, înţelegând mai bine întristarea cuscrului său pentru războiul între fraţi creştini, a suspinat şi a lăcrămat şi, îmbrăţişând pe Ştefan-Vodă, a strigat că nu va îngădui nici o clipă să mai urmeze duşmănia, şi pofteşte să treacă spre Suceava ca să găsească pe Olbriht-Crai şi să-i spuie ce socot creştinii din lumea asta despre războiul maiestăţii sale.

— Iubite al nostru prietin şi frate, a răspuns Ştefan-Vodă închinând cupa, oftând totuşi cu fruntea încreţită şi cu othiul neguros; te rog să binevoieşti a cunoaşte că în această pricină eu nu mă socot cu nimic vinovat. Dacă înălţimea sa Craiul îşi va mărturisii greşala, să-şi ridice oştile şi să se ducă; îndată ce va trece dincolo, putem aşeza pace. Dacă înălţimea sa nu-şi va mărturisi greşala, eu nu mai aştept decât întoarcerea măriei tale şi voi păşi înainte. Am aşteptat acest amestec prietinesc; dar pe urmă sunt slobod să fac ceea ce cred eu.

Slăvite frate şi Domn, vei avea pace, a dat încredinţare Birtoc-Voievod.

Se poate, a urmat Ştefan-Vodă, şi nu mă îndoiesc de bunăvoinţa măriei tale. Am să te – poftesc însă, ca un frate ce-mi eşti de pe sângele nostru vechi, să asculţi o tânguire a durerilor mele, de când mă aflu stăpân în această ţară, de când am luptat împotriva necredincioşilor, de când am stat ca un bun prietin cu pieptul meu pentru prietinii mei din Lehia. Tinereţa mea nu mai este; părul meu e alb; rana mea de la picior mă ustură iar; amărăciuni după amărăciuni mă bat ca valurile; şi iată în ce ticăloasă stare mă aflu: că am primit veste de la Bali-Beg din Silistra, că înţelege să-mi trimeată sprijin de oaste numaidecât împotriva Craiului. Deci prietinii mă lo^ vesc şi duşmanii mă sprijină.

Paharnicul a dres iar vin în cupe şi înălţimea sa Birtoc a lăcrămat iar, înţelegând amărăciunea fratelui său.

Dacă măria sa Craiul, s-a întors din nou Voievodul, cu sprinceana neguroasă; dacă măria sa Craiul nu înţelege şi nu se lasă încredinţat, eu îmi spăl mânile ca Pilat; căci nu voi mai putea stăpâni pe curtenii mei, nici noroadele care au cunoscut sila, jaful şi pieirea de la fraţi creştini. Deci, prin măria ta, să afle Craiul că, dacă se învoieşte la linişte, atunci numaidecât trebuie să-şi ridice taberile şi să se retragă prin acelaşi loc pe unde a venit. Vorba asta te poftesc pe măria ta s-o spui înălţimii sale Craiului de două ori. Nu vreau să mi se strice şi prin altă parte ţara, căci atunci însamnă alt război.

Cu aceste prea desluşite vorbe, Birtoc-Domn a trecut la Suceava.

Toamna înaintase; asediul însă stătea pe loc într-un punct mort şi în mocirla ploilor. Caii cădeau fără contenire; eamenii cerşeau ca lupii hrană singurătăţilor; mestecau cu greaţă rădăcini, scoarţă şi lut. Intre oştenii pravoslavnici umblau zvonuri cum că au să pălească tătarii în Rusia-Roşă; de la cuvioşi monahi ortodocşi, intraţi între ei, aflară că raiterii Craiului au spart sfinte lăcaşuri în Moldova, prădând

odoare şi nestematE. Într-adevăr, asupra unui asemenea crai se cuvine să cadă o pedeapsă; iar ei mai bine ar face dacă ar lepăda tot şi ar fugi peste Nistru, ca să-şi apere muierile şi pruncii de spaima nohailor.

Deci Bartolomeu-Voievod a găsit pe luminăţia sa Olbriht foarte scârbit şi de mişelia vremii de toamnă, şi de foamea care-i împuţina oastea, şi de mâhnirea cernită şi tăcută a tuturor oştenilor săi şi a domnilor celor mari Ieşi. Aşa încât măria sa Craiul s-a îndârjit puţin când a ascultat vorbele de pace. S-a ridicat plimbându-se ameninţător pe dinaintea Voievodului, întru toată măreţia sa, şi s-a înduplecat să se milostivească asupra acestei ţări creştine, părăsind-o.

— Atunci, dacă înălţimea ta binevoieşte a ridica taberile, a adăugat Birtoc-Voievod, trebuie să mai arăt care este supusa dorinţă a palatinului Ştefan.

Olbriht-Crai^a zâmbit cu îngăduinţă ascultând solia lui Birtoc, apoi a poruncit să se adune sfatul mareşalilor şi căpitanilor coroanei. Prestigiul regesc trebuia salvat cu orice preţ şi în acelaşi timp împresurarea trebuia numaidecât ridicată. A face drumul îndărăt, printr-o regiune devastată, era cu neputinţă; deci trebuia să străpungă în Lehia prin altă parte a Moldovei, unde oastea ar putea găsi cât de cât susţinere de hrană. Condiţia palatinului se primeşte; însă el însuşi va fi bucuros să închidă ochii asupra acestui drum nou de întoarcere, care, de altfel, se va face cu cea mai mare repeziciune.

Însuşi Birtoc-Domn a înţeles că altfel nu se poate. Ceva mai târziu a priceput că Ştefan-Vodă pricepuse asta înaintea tuturor, luându-şi măsurile pentru sfârşitul campaniei Craiului.

În ziua de joi 19 octomvrie au cântat trâmbiţele pentru ridicarea împresurării. Flamura domnească a rămas fâlfâind peste singurătăţi, ruini şi necurăţenii, către care priveau cu nepăsare străjerii de pe platforme, rezemaţi în suliţi. La asfinţitul soarelui aceleiaşi zile, a sunat corn şi

paznicul cel mai de sus a vestit că s-au arătat spre miazăzi călăreţii măriei sale ŞtefanVodă.

În acelaşi timp, concentric, toate căpiteniile de pedestrime şi călărime se mişcau, cuprinzând în voloc retragerea Craiului OlbrihT. Între boierii săi, ŞtefanVodă trecu a doua zi dimineaţa călărind prin preajma cetăţii, fără a se opri. Căpitanii de cazaci astupau de către munte şi de către câmpie, pe departe, căile la Nistru.

Solii domneşti găsiră pe Olbriht-Crai în popas duminică, abătut din drumul legat şi jurat fayi de Birtoc şi de solia păciI. Îl poftiră să nu se abată. Acesta era cuvântul lui Ştefan-Vodă. Măria sa Craiul să nu treacă decât pe unde a intrat în Moldova; deoarece nici ţara, nici măria sa Ştefan-Vodă nu pot suferi alt jaf.

Măria sa Craiul era înnegurat de supărare şi a respins solia. Negreşit oastea nu mai putea fi răsucită în altă parte. Suferise destul de lipsuri. Ce poruncă şi ce străşnicie o puteau întoarce printre cenuşele pojarurilor de La începutul lui septemvrie? Deci porunca regească hotăra să se grăbească mersul oştilor în aceeaşi direcţie. Luni porniră. Joi după amiază în 26 octomvrie, colanele se angajară în codrul Cozminului.

Bătălia, 4e înainte prevăzută în toate desfăşurările ei, a început în acel ceas.

A trece un codru, care acopere dealuri, văi şi prăpăstii, bungeturi şi tăuri, sălaş de la începutul lumii al sălbătăciunilor şi al umbrei, e o lucrare dintre cele mai anevoioase pentru o oaste în putere. Când acea oaste e vlăguită de lipsuri şi trude, când asupra ei nu mai lucrează legea disciplinei, operaţia cuprinde în ea primejdii înfricoşate. Era un codru vechi şi tare, bine cunoscut de localnici şi luat de ei în stăpânire ca pentru marile vânători domneştI. În toate potecile, în toate ţiitorile, în toate râpile, în toate piscurile erau arcaşi. Ţărani de rând se aţineau, după datina lor, în alte părţi la capetele puhoaielor, cu toporul.

Când asupra şiragurilor intrate în codru s-au prăvălit copacii de mai înainte tăiaţi şi stăpâniţi în odgoane de pădurarii domneşti, neorânduiala şi spaima s-au mestecat dintrodată zvârcolindu-se. Dintrodată calea îndărăt s-a închis. Partea de dindărăt a coloanelor, în marginea pădurii, a şi fost apucată de călărimea Moldovei ieşită de pretutindeni. Şiragurile intrate şi rupte de rest prin prăbuşirile, încâlciturile şi încleştările fagilor, erau bântuite de pâlcuri de vânători care dezvoltau o agerime neostenită. Era o crâncenă goană mânată din toate cotloanele şi din toate cotiturile văilor. Oamenii străini au căzut buluc, ca vânatul Alungat, înroşind pâraiele şi tăurile. Cei mai mulţi şi-au căutat scăparea înainte, năzuind spre luminişuri, şi din poiană în poiană spre marginea de dincolo, presurând cu morţi potecile şi locurile scurte de încăierare. Husarii îmbrăcaţi în fier ai Craiului au apărat cu cea mai mare vitejie pe înălţimea sa, purtându-1 pas cu pas înainte până în sat la Cozmin. Pilcurile de călărime moldvenească, ţinând laturile şi drumurile înainte, se încleştaseră cu tărie de risipiturile Craiului; rupând şi zdrobind rămăşiţa de oaste au ţinut strâns contactul şi urmărirea până la malul Prutului. Alergătorii moldoveni au trecut şI. Dincolo şi au adus lui Ştefan-Vodă veste că sosesc în sprijinul Craiului mazuri, repeziţi de castelanii de marginE. Îndată măria sa le-a trimes întru întâmpinare pe Boldur vornicul, cu panţâri călări. Ieşindu-le dintr-o lături, la Şipinţi, domnia sa Boldur i-a lovit sfărâmându-i, încât resturile s-au întors în fugă cu faţa către Ţara Leşască. OlbrihtCrai n-a aflat vestea ajutorului, decât după ce i s-a făcut cunoscută pieirea mazurilor.

Astfel până ce măria sa Olbriht a putut să scapE. Spre Sniatin, toate trupurile de oaste, care numărau la1 începutul toamnei optzeci de mii de viteji, s-au prăpădit. L-au apărat pe Crai cu înfricoşată jertfă, ocrotindu-i trecerea; dar s-au împuţinat aşa, încât cei care au scăpat se uitau unii la alţii necrezând ochilor că mai stau pe pământ şi în

această lume. Mulţi bărbaţi de frunte şi slăviţi oşteni ai Lehiei au căzut într-acea vâltoare: doi fraţi Tincinschi şi Nicolai voievodul Rusiei, şi Gavril din Moravit, şi Hervor; deasemeni doi fraţi Grotov, Homiţchi şi Murdelio. Câţi alţii! Nimeni nu le-a mai putut ţinea izvod cu amănuntul. Iar alţii au căzut în robie la moldoveni, cumu-i Tucinschi, Zbignev de Cracău, Bruhaţchi, Gargoviţchi şi alţi mulţi. Pe unii i-au prins ţăranii în râpile codrului şi i-au legat pe câte doi de plete, pentru că nobilii Ieşi umblau în acea vreme păroşi, ca şi nemţii. Le-au făcut şi alte multe batjocuri pămlntenii, după năravurile lor cele rele. Umblau vânând cu arcanele şi cu baltagurile şi nici nu le păsa, ştiind că războiul e în stăpânirea lui Ştefan-Vodă, deoarece în ziua de joi, 26 a lunii, înainte de începerea bătăliei, când preoţii slujiseră leturghie lingă flamura domnească, măria sa Ştefan-Vodă cunoscuse în vedenie, deasupra oştilor, venindu-i întru ajutor, pe sfântul mare mucenic Dimitrie.

A ieşit poruncă de la Suceava că, în ziua de Sfântul-Nicolai, măria sa Ştefan-Vodă chiamă pe toţi luptătorii Ţării la Hârlău, ca să le dea mare ospăţ.

După retragerea mai mult decât grăbită a Craiului, vodă îşi sprijinise izbânda prigonind din vecinătatea, hotarului şi desfăcând cele din urmă rămăşiţe de oaste leşască. Apoi îşi împinsese călăreţii pe urma alaiului crăiesc, într-o necontenită strânsoare, până lângă LioV. În sfârşit cercetase cu vornicii şi pârcălabii măriei sale jafurile, risipele şi pojarurile din partea de sus a Ţării, rânduind pentru primăvara următoare răscumpărările.

După ploile de toamnă, urmaseră brume; apoi dintrodată se aşezase asupra Moldovei & vară lină a Sfinţilor Arhangheli. Peste întinderi sta lumina de aur ca o tihnă după oboseli şi pluteau funigei pe mirişti şi păşuni. Pădurile mai păstrau puţină frunză în colori schimbătoare. Când făceau drumeţii popasuri la fântâni, în vâlcele, ascultau în amurg tălăngi de turme nevăzute şi zvon depărtat de bucium. Apoi purcedeau încet înspre hanuri şi mori, unde

erau adunări la focurile de sară. După ce se împânzea noaptea, se ridica luna de pe pustii depărtări; în preajma satelor apropiate luceau iazuri, ca misterioase oglinzi ale trecutului.

Ca şi cum ar fi fost rânduiala unei binecuvântări, acea vreme sfântă s-a prelungit până la hramul sorocit şi s-au adunat în preajma curţilor domneşti de la Hârlău iarmaroacele. Au stat în faţa măriei sale nu numai oştenii, cu căpiteniile, ci şi răzăşimea, şi scutelnicii domneşti; iar împrejur mult popor de rând cu căruţele deshămate şi cu merinde în chilne. Domnia sa Moghilă paharnicul călăuzise însuşi de la Hârlău antalele de vin, pentru împărtăşania lui Vodă cu Ţara. Aşa că soborul de preoţi, cu vlădica de la Roman, a făcut slujbă pe un pod de scânduri, în vederea tuturor, sub catapeteazmă cerului. Şi Voievodul a stat între boierii săi, ascultând cu fruntea plecată pomenirile. Mulţi oşteni şi răzăşi ruginiţi îl cunoscuseră pe măria sa tânăr; de atuncea erau ani patruzeci. Acuma era sur; îşi încovoia cătră Dumnezeu grumazul stând în genunchi; însă după aceea se înălţa dârz stăpânindu-şi anii şi îi lucea în soarele de dechemvrie fruntea puţintel pleşuvă. II priveau de departe, de pe draghinile căruţelor, muierile, căci li se părea frumos, şi-i luceau zalele. După năravul femeilor prostimii, întru nimic deosebit de al jupâneselor, nu uitau să bage de samă că măria sa a oprit pe Doamnă de a veni la Hârlău şi a lăsat-o la Suceava; de şi, fiind încă tânără, Voichiţa Doamna iubea petrecerile şi ospeţele şi îi plăcea foarte să se afle lângă Domnul său. De data asta măria sa o lăsase şi avea cu sine numai pe fecioraşul Doamnei, Bogdan-Voievod, pe care începea a-1 deprinde la petreceri ostăşeşti. Poate singură VoichiţaDoamna să nu fi poftit a veni, căci trăia încă la curţile din Hârlău Maria Răreşoaia, o ibovnică mai de demult a măriei sale. I se petrecuseră anii fragezi, totuşi era încă frumoasă, cu sprâncenele îmbinate şi ochii vii; şi din post în post îşi tot amâna călugăria. Iar acuma, grăiau între ele femeile, s-a auzit că Vodă îi zideşte

un sfânt schit, unde să se aline, căci are de la măria sa fecior căruia i-a înfierat mustaţa. Se auzise, că-i vicleană muiere şi are un râs desmierdat; dar acuma ar fi ruşine să mai râdă. A trăit în vremea ei subt aripa Domniei; acuma îi ajunge. Un oştean ca măria sa, umblând pretutindeni şi întruna cu treburile Ţării şi războaiele, e ca şi văduv; şi are drept să poftească o mângâiere la un popas; dar această taină nu se cade să facă ochi şi glas. Aşa, vestea umblă pe toate drumurile, căci de mult nu mai este ruşine în Ţara Moldovei. Şi încă s-au aflat unele care s-au lăudat în gura mare. Au fost şi de cele care au tăcut. Iar Răreşoaia, de şi n-a strigat în uliţă, s-ar cuveni să-şi acopere gura cu broboada şi să se ducă la schitul ei.

După sfânta leturghie, vlădica a blagoslovit oştile şi Ţara. Domnia sa paharnicul a dres lui Vodă vin armaş de la Cotnari în cupă de auR. Întâi a luat credinţa şi după aceea a întins măriei sale cupa. Domnul a închinat în patru părţi; noroadele şi oştenii s-au descoperit şi au căzut în genunchi; iar îndată ce au trăsnit puştile de pe dealuri şi au dat zvon surlele, măria sa a deşertat vinul, apoi s-a întors ^zâmbind spre sfetnicii săi.

Au fost trimes plocoane toate mănăstirile; şi însuşi binecredincioşii egumeni veniseră să le închine. Toate satele de pe Bahlui şi Jijia şi din preajma Prutului întinseseră năvoadele în iazuri şi bălţi şi căraseră peştele la hram. Ciobani minaseră de sub munte şi dinspre bălţi cârduri de canarale, căci vlădica dăduse deslegare de carne. Aşa că a fost mare ospăţ şi din mila Domniei şi din voia bună a norodului. Au fost răzăşi cutezători care au înaintat până la măria sa la curte, punându-i la picioare faguri şi colac din grâu nou şi spunându-i vorbe potrivite, cum că măria sa e părintele acestui pământ al Moldovei, pe care-1 apără cu sabia sa şi-1 Întocmeşte cu dreptate.

Foarte s-au veselit noroadele, după datină, cu cântece, jocuri şi beţie. Erau lăutari ţigani de pe Ialan, unde se aflau tarafuri vestite. Erau şi munteni de pe Bistriţa, cu cimpoaie

şi fluiere. De la ospăţ la ospăţ şi de la foc la foc, umblau sărmani calici strigând şi ei jalnice cântări.

Când s-a lăsat soarele la chindie, a trecut prin înălţime, deasupra curţilor domneşti, un unghi de gâşte sălbatice dinspre miazănoapte. Pe zid s-a ridicat un baci bătrân de la Rarău. Cu stânga şi-a înălţat caţa, iar cu dreapta s-a bătut peste chimir, poftind să grăiascĂ. Îndată cei care erau în preajmă au tăcut şi au rămas cu gura căscată. Au tăcut şi oştenii din jăuntrul ogrăzii.

— Oameni butii şi fraţilor, a strigat acel baci; eu sunt Irimia, despre care socot că aţi auzit, căci nu se află baci mai bătrân decât mine în tot muntele. Bine îmi pare că se veselesc noroadele şi să mulţămim lui Dumnezeu şi lui Vodă. Aflaţi că această zi a Sfântului-Neculai are semnul ei. De acu într-o sută de ani are să fie una la fel. Şi alta aşa de lină nu s-a pomenit de o sută de ani. Căci a fost har lui ŞtefanVodă pentru izbânda măriei sale împotriva lui Crai; ca să ne adunăm noi şi să ne bucurăm la acest ospăţ. Iată, după ce ne-am săvârşit închinarea şi ne-am plecat către măria sa, crângul vremii se întoarce şi stihia intră în rânduiala ei. Ca baci vechi, am să vă spun domniilor voastre să vă înhămaţi caii, să încălecaţi buiestraşii şi să grăbiţi la locurile domniilor voastre.

Chemaţi feciorii cu vitele, duceţi la perdele oile. Căci de la noapte prinde a vremui şi de mâni e iarnă.

Soarele era incă deasupra asfinţitului şi în lumină jucau roiuri de muscuţe. Cum s-a aflat vestea moşneagului de pe Rarău, s-au întSrâtat râsetele; nimeni n-a vrut să deie crezământ la asemenea vorbe fără da noimă şi fiecare mai întindea încă o dată oala spre cep. Insă chiar din acea noapte s-a învârtejit viforul iernii asupra ţării.

Capitolul.

DESPRE SFÂRŞ1TUL RĂZBOIULUI CU CRAIUL OLBRIHT ŞI CELE DIN URMĂ RÂNDUIELI PENTRU VEAC, DUPĂ CARE ÎNGERUL A VENIT SĂ CERCETEZE PE ROBUL LUI DUMNEZEU ŞTEFAN-VOIEVOD CEL MARE ŞI SFÂNT.

I.

Aşezându-se în cetatea sa la Suceava, măria sa Ştefan-Vodă a avut vreme pentru gânduri şi socoteli politiceşti în tot cursul iernii. A avut vreme mai cu samă pentru că nu putea să se hodinească în lungul nopţilor. Asculta până într-un târziu şuietul vântului şi glasul ^depărtat al schimburilor de caraule pe ziduri. Gemea în aşternut; îl dureau şi-i amorţeau braţele.

Asta-i otrava anilor, măria-ta, îi da lămurire vraciul cel tânăr de la Crâm. Căci Solom se dusese la strămoşii săi. Dar înainte de a trece spre Avraam, poruncise acestui nepot cu numele Aron, să vie la Moldova, încredinţându-i şi taina bolii măriei sale. Viaţa unui războinic, măria tA. E ca o năvală de%ape. Cu vârsta, aceste ape se alină, lăsând să se aşeze mâluL.

Într-adevăr, vraciule, îmi umblă greu încheieturile braţelor; scârţâie de atâtea trude.

Mai ales braţul drept, măria ta?

Mai ales braţul drept.

Apoi acela a lucrat mai mult, mărite Doamne. Să vedem: am pus babe cunoscătoare din târg să caute şi sa afle o buruiană care creşte numai la munte. Acea buruiană face o floare roşă o dată la nouă ani şi numai atunci o pot afla şi cunoaşte. Face un trandafiraş cât o ţintă. Şi are foiţe subţiri şi lungi. Pe lângă buruienile mele, îmi trebuie şi aceea.

Ascultă, Aron, zise Domnul, ridicând obrazu-i palid în lumina candelei. Pentru otrava anilor este o doftorie mai bună. Când îmi aduci acuma fierturile tale, într-adevăr parcă simt că mi se uşurează braţele; însă atunci se deşteaptă piciorul.

Prin fântânica de la picior curge atunci răutatea, măria ta.

Înţeleg, Aron. Tu eşti ca şi bătrânul Solom de înţelept. Ai ochii lui şi aceeaşi pistrui, şi aceeaşi barbă roşă. Ca şi cum Solom, după ce s-a dus, s-a întors înapoi tânăr. Tot astfel, după ce mă duc, are să stea aici coconul meu Bogdan. Atunci am să fiu vindecat, într-un loc de tihnă, la Putna.

Află, vraciule, că mintea mi-a rămas în bună-stare. Cu toate doftoriile şi poveştile tale, înţeleg că îmi vine vremea.

Într-adevăr, mărite Doamne, timpul omului se află scris în condicile lui Dumnezeu. Aici vraciul nu poate face nimiC. Însă dacă-i iscusit vraci, împuţinează durerea. Aşa că pentru fierturile mele, îmi trebuieşte buruiana de la munte. Până atunci, este doftorie însăşi măria sa Doamna. Şi mai am una, măria ta. Am ştire de la Crâm. Au venit de acolo neguţători şi i-am văzut astăzi. A fost iar război mare la Volga, măria ta, şi Mengli Ghirai-Han a sfărâmat puterea lui Sidi-Ahmet; aşa că în curtnd nu va mai fi stăpân al Hoardei de Aur decât Mengli-Han.

Asta nu-i rău, vraciule, căci puterea lui Mengli se poate întoarce unde ne trebuieşte nouă.

Deci ştii şi măria ta?

— Ştiu; dar doftoria îţi rămâne bună, căci ştirea neguţătorilor întăreşte pe cea care mi-a venit de la sanglacul Silistrei, Bali-Beg. Poţi să mă laşi, vraciule. Fă tu singur fiertura şi pofteşte pe măria „a Doamna să mi-o aducă aici, cu mânile sale.

Veşti nouă, gânduri nouă.

Cum vine primăvara, trebuie făcută ispaşă în Ţara Lehiei. Pentru toată paguba din această toamnă, cită aii săvârşit-o atâtea oşti ale lui Olbriht, trebuie făcută ispaşă în Lehia la primăvară. Dacă nu va fi îndestulător, se va mai face o dată. Şi nu-i destul nici atât.

S-ar părea că bătălia de la codru şi cea care a urmat la Prut a încheiat nişte socoteli mai vechi de la Colomeea. Şi dacă se întoarce şi paguba ţării la primăvară şi când va mai fi – pricina se stângE. Însă nu-i aşa. Fapta lui Olbriht cuprinde în ea o primejdie, pe care oamenii de rând n-o pot desluşi. Nu-i atât faptul cât vicleniA. În mintea lui Olbriht cloceşte gândul viclean, să rupă lui Ştefan-Vodă braţul care a purtat crucea, să cuprindă ţara Moldovei, să lipsească de moştenire pe Bogdan, feciorul măriei sale Ştefan-Vodă. Olbriht vrea să facă mai mult şi mai rău dăcât păgânul. Cât

va sta pe umerii Craiului acest cap cu gânduri de cotropire şi nedreptate, nu poate fi pace pentru moştenirea lui Bogdan-Vodă. Acuma Olbriht are o îndokă pricină să se întoarcă asupra Moldovei: ca să-şi răscumpere ruşinea, şi ca să îndeplinească numaidecât, cu orice preţ, gândul care nu-1 părăseşte. Nimic nu-i va mai părea bun şi dulce în viaţă, până ce nu va călca în copitele cailor această ţară. Numai cine nu cunoaşte îndărătnicia acelui tânăr aprins, se mai poate îndoi de asta. Nu-i pot sta în cale nici clericii, nici nobilii; are în el mărirea şi fala ca o nebunie. Deci războiul de la Cozmin şi de la Prut va trebui urmat şi în primăvara ce vine, şi în anul următor, fără cruţare, până la îngenuncherea lui Olbriht. Atunci se va lepăda şi Lehia de dânsuL. În vederea unei asemenea lucrări neapărat trebuitoare, Ştefan-Vodă a înoit soliile de pace către Ţara Ungurească, a dobândit iar de la Crâm şi 'de la cneazul cel mare al Moscovei încredinţările de alianţă şi a alcătuit şi o înţelegere, necunoscută încă de nimeni, cu ginerele lui Sultan Baiazid, Bali-Beg, care stă la Silistra şi porunceşte peste tot olatul Mării.

Doamna Voichiţa intră cu paşi nesimţiţi, aducând fiertură în filigean. Gustă din ea de două ori, o împinse la marginea măsuţei şi se aşează lângă căpătâiul soţului său. Era încă tânără şi frumoasă; n-avea nici un fir de păr alb în cosiţele care-i încununau fruntea.

Măria ta, vorbi ea privindu-1 cu luare-aminte, ai avut astăzi veşti bune?

De unde ştii?

Te cunosc de pe faţă, măria ta. Altfel n-aş şti, căci mie nu mi le împărtăşeşti. Asta a fost una din mâhnirile mele în toată viaţa că n-am putut intra în sfatul cel de taină al măriei tale. Nu mă plâng că n-am avut acest drept în faţa stăpânului meu; însă acuma măria ta ai alt soţ; bărbat împlinit, fecior al măriei tale. Cel puţin de el nu ascunde nimic, căci nu vei găsi mai bun sfetnic decât dânsul. Pe

Bogdan l-ai aşezat, cu jurământ, urmaş al măriei talev Ţine-1 deci cel mai aproape.

Întâi am să-1 învăţ să păstreze tainele, zâmbi Vodă.

Doamna Voichiţa oftă, închizând o clipă ochii. Soţul său îi cuprinse mânile.

Doamnă, fii liniştită. Din ce am orânduit eu nimic nu se va clăti. Fiul măriei tale va sta voievod peste ce-i las şi-ţi va face bucurie când eu voi fi lipsa. Până atunci adă-mi fiertura asta a jidovului şi dimineaţa şi sara. Gustă dintr-însa, căci are minunată putere. Şi ia-o căci nu-mi trebuieşte. Domnia ta singură eşti pentru mine doftorie îndestulătoare. Dacă vei face astfel şi vei dori să ştii mai puţin din cele ce nu trebuie să le ştii, are să-mi fie şi somnul liniştit. Şi când am s-aud cucul la primăvară, am să iau pe feciorul măriei tale lângă mine ca să-1 învăţ a cunoaşte drumurile în Ţara Leşască.

Deci iar va fi război şi pieire?

Fii cuminte, Voichiţă, şopti măria sa cu blândeţă, mângâindu-i fruntea. Dac-ai fost Doamnă, şi ai avut prunc, şi-1 doreşti voievod, apoi trebuie să cunoşti că el nu poate avea alt meşteşug decât cel care i se cuvine. Am să ţi-1 iau, ca să-ţi fie drag el mai mult şi eu mai puţin. Nu-i nevoie să spui nimic, nici să lăcrămezi. Bea fiertura şi află că eu îl iubesc mai mult decât măria ta pe * fiul nostru; căci măria ta îţi vezi numai grijile din clipă, ca o mamă, pe când eu le văd pe cele de mâne şi priveghez.

Doamna oftă iar, încrucişându-şi mânile pe sân. Vodă părea că priveşte în bagdadie, însă o observa. Era vicleană şi acum ca totdeauna, cu gândurile ei anumite; însă măria sa o cetea cu uşurinţă. Grija e^ era ce face coconul Ştefan, feciorul lui Alexăndrel-Voievod, la Ţarigrad. Grija ei era să afle ce partizani ar putea să aibă acest cocon între sfetnicii divanului. Grija ei era să-şi ocrotească întru toate odrasla. Grija ei era să-1 vadă încă o vreme în bună stare pe soţul său, ca să se întemeieze deplin aşezământul lui Bogdan.

Măria ta, ar trebui să guşti jumătatea care a rămas din fiertură.

— De data asta ani să te ascult, Doamnă. După aceea să tăcem, ca să auzim viforul de afară. Aşa cum se frământă acest vifor s-au frământat zilele şi grijile mele. După toate, vine însă o primăvară, când se încheie iar codrul. Să cerşim de la Dumnezeu pace, pentru când nu voi mai fi.

Vodă închisese ochii. Doamna ascultă un timp zvonul viforniţei, apoi îşi aplecă fruntea peste acel trup bolnav, însă încă neînduplecat.

II.

D upă ce a prins a cânta în dumbrăvi cucul, iai gospodarii şi-au făcut numărători le oilor şi stupilor, după ce au semănat mălaiul şi griul de primăvară, nădăjduind încă un an de bielşug aşa cum erau de mult obişnuiţi în domnia lui Ştefan-Vodă, a ieşit poruncă la dregătorii din târguri şi la curţile boierilor că măria sa chiamă la ispaşă, după cuvântul dat. Deci s-au alcătuit pilcuri de călărime, pe care dumnealui Luca Arbore, portarul Sucevei, le-a călăuzit în hotarul Pocuţiei. S-a întâmplat ca tocmai în acelaşi timp să se deştepte iar vânătorul cel fără hodină Crai Olbriht, care, pentru mândria şi slava sa, nu mai cunoştea linişte. Abia aştepta şi el să se zvânteze căile ca să-şi zbucnească ^nânia spre Moldova.

Într-o raită aprigă, cu cei mai iscusiţi oameni ai săi, înconjură locurile unde stă fiara, sorindu-şi mădularele bolnave. Norocul vânătorilor vine totdeauna ca într-o bătaie de vânt.

Deci podgheazurile leşeşti, trecând Nistrul pe furiş, într-o singură zi au fost la Prut, iar într-a doua au aprins satele de sub târgul Botoşanilor. Cum spusese însă domnul Miecislav Dombrovschi, acca fiara era cu mult mai primejdioasă _şi mai înfricoşată decât îşi închipuie vânătorii nechibzuiţI. Într-adevăr, călărimile uşoare ale palatinului erau intrate în Pocuţia, însă oştenii în leafă aveau taberele^ în altă parte. Când s-a dat semn, s-a bulucit şi prostimea din sate cu

topoarele şi coasele la vadurile Prutului şi la strâmtori de păduri. Atunci acele pilcuri harnice ale vânătorilor au cunoscut şi ele cumplită zdrobire. Multe mii de robi au fost puşi cu grumazurile în jug, ca să are pământul amestecat cu sânge şi să boronească ghindă, în acele locuri ale pieirii care pe urmă s-au chemat Dumbrăvile Roşii.

A fost strigăt în toată Lehia, nu atât pentru această sălbatică întâmplare, căci războiul n-are lege; cât pentru nebunia cea nouă a lui Olbriht. Mânia şi scârba fără margini a lui Crai au cunoscut-o toate noroadele Republicii, în alte fapte şi lovituri necugetate întoarse împotriva lor, ca şi cum ele ar fi fost vinovate că vânătoarea n-a ieşit bine. A rămas neagră pomenire în această ţară despre pieirea nobilimii la Cozmin şi despre plugurile care au arat în sânge. Riga se învenina de obidă, cerşind în fiecare zi săbiei sate răzbunare; aşa încât socoteala bătrânului Voievod se dovedea dreaptă: acest vânător nu cunoştea trudA. Îi trebuiau alte oşti, şi, ca să le poată năimi, amaneta bancherilor veneţieni bunuri ale coroaaei.

Atunci au venit pentru acea ţară nevinovată şi creştină ani înfricoşaţi, din pricina nebuniilor crăieşti. Asta o mărturiseau cu înalt glas şleahticii în adunările loR. În luna lui mai a anului 98, Bali-Beg Malcocioglu sangiacul Silistrei s-a mişcat prin olatul Mării, deşertând o parte din luptătorii cetăţilor, şi a lovit în Lehia până la Liov, împânzind în jaf patruzeci de mii de oameni. Au trecut şi au bântuit cu repeziciune, încărcând nesfârşită pradă.

Abia a părut că se alină acest vifor când, în luna următoare iunie, s-a deslănţuit altul de cătră Moldova. Stolurile lui Ştefan-Vodă au străpuns până la cetăţile Tiribol şi Podhaeţ. S-au arătat la Braclav, la Liov şi în Podolia. Hatmanul Arbore şi vechiul pârcălab Hărnian au ţintuit cap de zimbru în poarta cetăţii Przemysl. Cât a ţinut această raită, măria sa Ştefan-Vodă şi-a pus cort lângă Sniatin şi, după ce a rânduit pe opt drumuri convoiurile cu dobândă, a pus pisării să însemne în izvoade noroadele din o sută de sate

ruseşti, cărora le poruncise mutare peste hotar, în sloboziile Moldovei.

Castelanii şi căpiteniile nici nu se desmeticiseră bine; abia primiseră un rând de porunci de la Crai, când alţi curieri s-au învârtejit peste cei dinainte. Intrau în Galiţia tătarii. Aceia purtau arcan într-o mână şi suliţa cu şumuiac aprins în alta. Au făcut şi crâmlenii destulă tăiere, prădăciune şi robie.

Alt zvon s-a ridicat, cum că, după ce trec tătarii, se întoarce Bali-Beg cu un număr de lucrători îndoit decât întâia oră. %

Atunci, în disperare şi cu braţele căzute, vânătorul a înţeles în sfârşit ce are de făcut. Din veacuri bătrâne nu mai fusese acea ţară de viteji şi de cavaleri aşa de slăbită şi înjosită. La mijlocul lunii iulie, soliile de pace cereau intrare la Ştefan-Vodă. La 16 aprilie a anului următor 99, Hărman pârcălab şi Ivanciul pisarul s-au dus la Cracău în numele Voievodului lor şi au iscălit liniştea, adică supunerea lui OlbrihT. Însuşi măritul Crai, de atâta inimă rea, căzuse la boală. Stătea în pat cu faţa către părete şi din când în când întindea îndărăt mâna spre cupar, ca să-şi astâmpere cu vin arşiţa. Astfel a tot sporit în el fierea, până ce 1-a înăbuşit; şi Dumnezeu a binevoit să-i dea astâmpărul morţii nu multă vrane după aceea, iunie 1501.

Fiind în amurgul vieţii sale şi luptându-se cu suferinţa, Voievodul nu contenea să-şi puie în rânduială ctitoriile şi să ţie statornicite rânduielile pe care le aşezase. De şi cu riga cel nou Alexandru, fratele răposatului Olbriht, avea o prietinie mai veche care întărise pacea legată, totuşi măria sa nu primea să-şi scoată din oiatul Pocuţiei pârcălabii. Căci acel ţinut, moştenire de la uncheşii săi, înţelegea să-1 lase feciorului său BogdanVodă.!

În pragul veacului nou, stând în cetatea Sucevei şi primind de pretutindeni închinările, se întorcea către medicii săi, zâmbindu-le cu înţeles. O dată cu acei medici de la Apus – Matei de Murano sau Jeronim de Cesena sau Iohan

Clingensporn, care s-au oprit la căpătâiul său, privindu-1 duşi pe gânduri şi evocând trecutul, au început a se perinda din nou soliile domnilor şi crailor, vestind iarăşi ridicarea lumii creştine împotriva otomanilor. Sanctitatea sa papa rostea iarăşi vorbele vechi, cunoscând în acea Ţară depărtată de la marginea barbarilor pe atletul lui Crist; Veneţia, prin ambasadorii săi, îşi dădea din nou silinţa să sporească simţământul religios al principiior, deoarece, la asaltul infidelilor, pierdea iarăşi o serie de colonii; oameni de bună credinţă umblau la Buda şi la Cracovia; alţii cu rece calcul socoteau armatele şi foloasele; o clipă între fierturile de buruieni, oblojeli cu scamă şi mângâierile Doamnei VoicKiţa, luptătorul pentru o nălucire îşi ridică fruntea şi îşi încruntă sprinceana nouroasă. O chemare de demult a sufletului său îi zugrăvea vedenii nouă pe păreţii chiliei; era ca o adiere mâhnita de bucium în munţi când cade înserarea.

Acuma nu mai este timp. La noapte va veni îngerul lui Dumnezeu să cerceteze această cetate.

Sfârşiturile oamenilor sunt îndărătnice şi hursuze. Totuşi, în cea din urmă iarnă, măria sa a dat călărimilor sale poruncă să potcovească buiestraşii, şi le-a împins în Pocuţia, urmându-le însuşi măria sa în saniE. Între vracii săi, având alături călare pe Bogdan-Voievod, trase liniile nouă de hotar, ca să stea în veac pentru Moldova.

Puţine din cele alcătuite de măria sa s-au schimbat. S-au prefăcut hotarele; au trecut rândurile de oameni. Pretutindeni au rămas lăcaşurile lui Dumnezeu; în toate răzăşiile stau uricele sale; în toate cotloanele pământuIui Moldovei amintirea războaielor pentru dreptate; cel din urmă urmaş al plugarilor de atunci cunoaşte semnele măriei sale Ştefan într-un vad de ape, într-un pisc de stâncă, într-o ruină de pe un colnic. De patru veacuri şi jumătate acea putere trăieşte asupra Moldovei, ceea ce dovedeşte că anume oameni nu pier decât prin pulberea lor. Puterea lor adevărată stăruieşte dincolo de ceea ce

numesc oamenii de rând moarte. La sfânta Putnă, unde măria sa şi-a aşezat singur mormântul şi piatra cu inscripţie între flori de acantă, nu s-a stâns nici o clipă candela aprinsă în iulie 1504.

Sfârşitul, între cele din urmă zvârcoliri omeneşti, sub fierul roş care îi ardea plaga, între Bogdan-Voievod şI. Doamna Voichiţa, care-i ţineau mâinile de ceară stropindu-le cu lacrimi, a rămas al acelui trecut şi al acelei singure clipe când Dumnezeu dând semn, sufletul a fost eliberat de mucenicia acestei vieţi. Diplomatul ascuţit, strategul teribil şi prudent se scutura cu frunzele acelui an de jale. Spiritul rămâne în lucruri, în întocmiri şi în suflete şi încă încearcă a ne călăuzi pe căile viitorimii.

SFÂRŞIT